

Gradska regija Slavenskog Broda

Miščančuk, Dominik

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:357741>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Dominik Miščančuk

Gradska regija Slavnskog Broda

Diplomski rad

**Zagreb
2019.**

Dominik Miščančuk

Gradska regija Slavenskog Broda

Diplomski rad
predan na ocjenu Geografskom odsjeku
Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
radi stjecanja akademskog zvanja
magistra geografije

**Zagreb
2019.**

Ovaj je diplomski rad izrađen u sklopu diplomskog sveučilišnog studija *Geografija; smjer: Prostorno planiranje i regionalni razvoj* na Geografskom odsjeku Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom doc. dr. sc. Vedrana Prelogovića

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Diplomski rad

Gradska regija Slavenskog Broda

Dominik Miščančuk

Izvadak: Cilj rada je istražiti obuhvat i obilježja gradske regije Slavenskog Broda. Primijenivši modificirani Vreskov model, određeno je da gradska regija Slavenskog Broda obuhvaća središnje naselje i 44 naselja okolice. Nakon kratkog pregleda općih obilježja gradskih regija i njihovog razvoja u svijetu i Hrvatskoj, analizirana su osnovna obilježja gradske regije, a detaljnije su proučena demografska obilježja gradske regije – broj i razmještaj stanovništva, kretanje broja stanovnika, struktura stanovništva te broj i struktura dnevnih migranata. Posebna pozornost posvećena je analizi preobrazbe okolice pod utjecajem središnjeg naselja kroz tri aspekta – socioekonomska (promjena udjela poljoprivrednog stanovništva, promjene u obrazovnoj i ekonomskoj strukturi te stupanj urbanizacije naselja), fizionomska (promjena u korištenju zemljišta i gradnji kuća) i funkcionalna (broj radnih mjesta i stupanj centraliteta naselja) preobrazba.

59 stranica, 36 grafičkih priloga, 9 tablica, 36 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Gradske regije, suburbanizacija, Slavenski Brod, okolica, preobrazba

Voditelj: doc. dr. sc. Vedran Prelogović

Povjerenstvo: doc. dr. sc. Vedran Prelogović
prof. dr. sc. Dražen Njegač
doc. dr. sc. Luka Valožić

Tema prihvaćena: 10. 1. 2018.

Rad prihvaćen: 7. 2. 2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Master Thesis

Urban region of Slavonski Brod

Dominik Miščančuk

Abstract: The aim of this paper is to explore the extent and characteristics of urban region of Slavonski Brod. Using the modified Vresk's model, it was determined that the urban region of Slavonski Brod comprises the central settlement and 44 surrounding settlements. After a brief review of the general characteristics of the urban regions and their development in the world and Croatia, the basic features and the demographic characteristics of the urban region (the number and distribution of the population, population trends, population structure and the number and structure of daily migrants) were analysed. Particular attention is devoted to the analysis of the transformation of the surrounding area through the influence of the central settlement through three aspects - socioeconomical (changes in the share of agricultural population, changes in educational and economic structure and degree of urbanization of settlements), physical (change in land use and construction of houses) and functional (number of jobs and the degree of centrality of the settlements).

59 pages, 36 figures, 9 tables, 36 references; original in Croatian

Keywords: Urban region, suburbanization, Slavonski Brod, surroundings, transformation

Supervisor: Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor

Reviewers: Vedran Prelogović, PhD, Assistant Professor
Dražen Njegač, PhD, Full Professor
Luka Valožić, PhD, Assistant Professor

Thesis title accepted: 10/01/2018

Thesis accepted: 07/02/2019

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Ciljevi i zadatci istraživanja	1
1.2. Metodologija rada i izvori podataka	2
1.3. Prostorni obuhvat istraživanja	4
1.4. Pregled dosadašnje literature	5
2. GRADSKE REGIJE	7
2.1. Tipovi gradskih regija	8
2.2. Teorije i modeli razvoja gradskih regija	9
2.3. Razvoj gradskih regija	10
2.3.1. Razvoj gradskih regija u Sjedinjenim Američkim Državama	10
2.3.2. Razvoj gradskih regija u Europi	11
2.3.3. Razvoj gradskih regija u Hrvatskoj	12
3. OSNOVNA OBILJEŽJA GRADSKE REGIJE	15
3.1. Fizičkogeografska obilježja	16
3.2. Prometnogeografska obilježja	17
3.3. Historijskogeografski razvoj	18
4. DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA GRADSKE REGIJE	21
4.1. Broj i razmještaj stanovnika	21
4.2. Kretanje broja stanovnika	24
4.3. Biološka struktura stanovništva	29
4.4. Obrazovna struktura stanovništva	31
4.5. Ekonomska struktura stanovništva	32
4.6. Dnevni migranti	34
5. PREOBRAZBA OKOLICE	38
5.1. Socioekonomska preobrazba	38
5.1.1. Stupanj urbaniziranosti naselja okolice	45
5.2. Fizionomska preobrazba	47
5.3. Funkcionalna preobrazba	51
6. ZAKLJUČAK	54
POPIS LITERATURE	57
POPIS IZVORA	58
POPIS SLIKA	VIII
POPIS TABLICA	IX

Prilog 1. Naselja gradske regije Slavonskog Broda 2001. godine	X
Prilog 2. Stanovništva staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi	XI
Prilog 3. Stanovništva staro 15 i više godina prema aktivnosti 2001. godine	XII
Prilog 4. Stanovništva staro 15 i više godina prema aktivnosti 2011. godine	XIII
Prilog 5. Zaposleni prema sektoru djelatnosti 2001. godine	XIV

1. UVOD

Razvoj ljudske civilizacije počinje prelaskom s nomadskog načina života obilježenog lovom i sakupljanjem divljih plodova na sjedilački način. Prva stalna naselja nastaju u neolitikumu, otprilike 9000 – 5000 godina prije Krista (Vresk, 2002). Bile su to male zajednice poljoprivrednika nastale većinom u dolinama velikih rijeka (Nil, Eufrat, Tigris, Žuta rijeka). S vremenom dolazi do unapređenja proizvodnje i razvoja ostalih djelatnosti, obrta i trgovine te se pojedina naselja izdvajaju kao središta tih djelatnosti. To su bili prvi gradovi, nastali prije 5000 godina (Vresk, 2002). Sela su dakle bila mjesta poljoprivredne proizvodnje i ekstrakcije resursa koja opskrbljuju gradove hranom i sirovinama, a gradovi su zauzvrat opskrbljivali sela (i sami sebe) uslugama. Grad i njegova okolica bili su neraskidivo povezani i ovisni jedno o drugom, ali opet jasno odvojeni, kako fizički, obrambenim bedemima, tako i funkcionalno. Ovakav odnos trajao je od prvog nastanka gradova sve do 19. stoljeća kada dolazi do fundamentalnih promjena (Vresk, 2002). Ključnu ulogu su odigrala dva procesa, s jedne strane industrijalizacija potiče brzi rast gradskog stanovništva kroz otvaranje velikog broja novih radnih mjesta, a s druge razvoj prometa omogućuje širenje grada u svoju okolicu što uzrokuje prvo nastanak predgrađa, a potom i goleme promjene u samoj okolini. Ova pojava, poznata kao suburbanizacija ili periurbanizacija (Vresk, 2002) zaslužna je za polagano nestajanje jasne granice između gradova i okolnih ruralnih područja te pod njezinim utjecajem nastaje novi oblik organizacije prostora – gradska regija.

Gradska regija sastoji se dakle od dva dijela: središnjeg grada određene veličine i okolice koja se pod njegovim utjecajem urbanizira (Vresk, 1986, 2002). Okolica doživljava značajne socijalne, fizionomske i funkcionalne promjene prvenstveno pod utjecajem dnevnih migracija u središnji grad, ali i pod utjecajem drugih faktora (Vresk, 1984). Ovakvi procesi u Hrvatskoj započinju nakon Drugog svjetskog rata, a intenziviraju se tijekom 1960-ih i 1970-ih kada počinje razvoj gradskih regija oko većih hrvatskih gradova, uključujući i Slavonski Brod.

1.1. Ciljevi i zadatci istraživanja

Brza industrijalizacija bila je jedan od dominantnih procesa u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata te dolazi do brzog porasta značaja nekih gradova koji su bili središta tog procesa. Jedan od njih je i Slavonski Brod koji je postao dovoljno velik i značajan da jače utječe na svoju okolicu i potakne ju na urbanizaciju i stvaranje gradske regije. Budući da do sada nije bilo detaljnijih istraživanja o slavonskobrodskoj gradskoj regiji, ovaj rad će

pokušati to ispraviti. Istražit će se stupanj urbanizacije okolnih naselja i na temelju toga odrediti teritorijalni obuhvat regije. Analizirat će prirodnogeografska, prometna, historijskogeografska i demografska obilježja regije i proučiti na koji se način okolica mijenjala u zadnjih nekoliko desetljeća te u kojoj je mjeri došlo do njezine preobrazbe.

Istraživački proces će biti vođen traženjem odgovor na nekoliko ključnih pitanja:

1. Koji je prostorni obuhvat gradske regije Slavenskog Broda?
2. Kako je tekao razvoj slavonskobrodske gradske regije?
3. Koja su trenutna obilježja gradske regije Slavenskog Broda?
4. Koji su procesi utjecali na preobrazbu okolice?
5. Koliko je izražena preobrazba okolice?

1.2. Metodologija rada i izvori podataka

Na samom početku nameće se potreba definiranja što to je gradska regija Slavenskog Broda. Izdvajanje regija pojedinih gradova je kompliciranije nego što bi se moglo pomisliti, potrebno je odrediti faktore koji će se uzeti u obzir te vrijednosti tih faktora koje će se koristiti kao granice. Posljedično, nije neobično da ne postoje jedinstveni kriteriji za izdvajanje gradskih regija na svjetskoj razini. U Hrvatskoj se ovim problemom najviše bavio M. Vresk te je on prvi u Hrvatskoj razvio model za izdvajanje gradskih regija na temelju statističkih podataka. Izvorni model je izrađen na temelju podataka popisa stanovništva iz 1971. te je prilagođen tadašnjem stanju razvoja gradskih regija u Hrvatskoj. Model je kasnije prilagođavan zbog značajnih promjena koje su se događale između pojedinih popisa te kriteriji za izdvajanje gradskih regija mijenjani sukladno razvoju gradskih regija (Vresk, 1979-1980, 1986, 2002). Posljednju prilagodbu Vreskovog modela napravila je S. Klempić Bogadi (2008) za podatke popisa stanovništva 2001. te su po tome parametri za izdvajanje gradskih regija sljedeći:

1. središnji grad treba imati najmanje 15 000 radnih mjesta
2. okolna naselja se smatraju dijelom regije ako imaju:
 - a. 25% ili više dnevnih migranata u središnje naselje od ukupnog broja zaposlenih
 - b. najmanje 50% zaposlenih u aktivnom stanovništvu
 - c. najviše 20% poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu.

Budući da se zadnji dostupni podatci o dnevnim migracijama odnose na popis stanovništva 2001., za izdvajanje gradske regije Slavenskog Broda primijenit će se navedeni modificirani Vreskov model. Osnovna razina proučavanja u radu su naselja.

Iako je 2011. proveden posljednji popis stanovništva, dio podataka, posebice na razini naselja još uvijek nisu dostupni pa će se zbog toga u radu primjenjivati podatci popisa stanovništva 2011. kada su oni dostupni, a kada nisu koristit će se popis iz 2001. Također, koristit će se i podatci ranijih popisa stanovništva, prvenstveno onih iz 1971., 1981. i 1991., ali u nekim analizama koristit će se podatci i ranijih popisa. Važno je napomenuti da je između pojedinih popisa dolazila do promjene metodologije pa njihovi podatci nisu u potpunosti usporedivi. Naime, u popisima do 1991., uključujući i taj popis, podatci se odnose na stalno stanovništvo, odnosno na osobe s prebivalištem u Republici Hrvatskoj bez obzira na to jesu li u vrijeme popisa bile prisutne u prebivalištu ili ne i bez obzira na duljinu odsutnosti iz prebivališta (de iure stanovništvo). S druge strane u popisima 2001. i 2011. podatci se odnose na de facto stanovništvo, odnosno na osobe koje na nekom prostoru imaju uobičajeno mjesto stanovanja. Ipak, ni ta dva popisa nisu neposredno usporedivi budući da namjera prisutnosti/odsutnosti nije prikupljena u popisu 2001. te ukupan broj stanovnika uključivao i osobe odsutne godinu i dulje koje su se u mjesto stalnog stanovanja vraćale sezonski i mjesečno (Metodološka objašnjenja, n.d.). Unatoč tome, zbog relativno malih razlika u pojedinim definicijama, u radu će se zanemariti navedene metodološke razlike između popisa stanovništva i pretpostavit će se da su njihovi podatci ipak usporedivi.

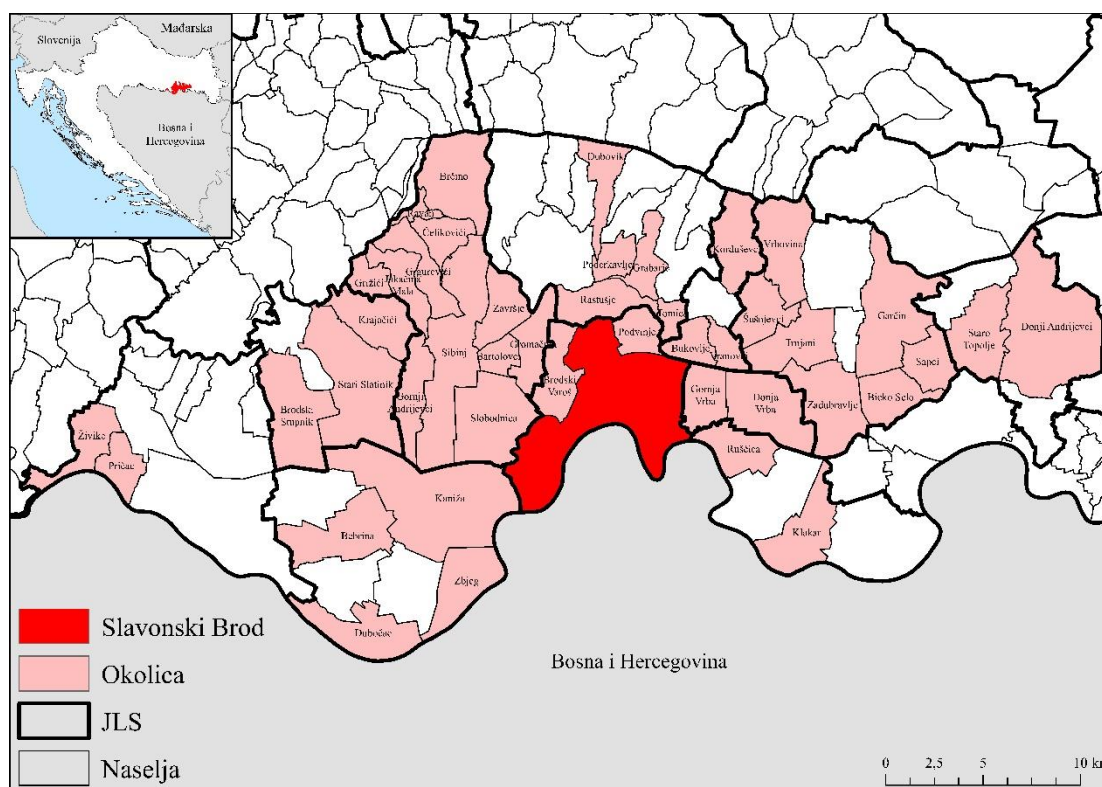
Problemi se pojavljuju i kod vitalnih statistika. Do 1992. broj rođenih i umrlih u inozemstvu iskazuje se na razini općine, od 1993. do 1997. na razini naselja, a od 1998. primijenjena je metodologija de facto, prema kojoj je relevantno prebivalište majke u posljednjih godinu dana, a isključeni su vitalni događaji stalnog stanovništva u inozemstvu. S obzirom na mali broj rođenih i umrlih osoba u inozemstvu, ta razlika je zanemariva i ima malen utjecaj na rezultate ove analize te će se također zanemariti razlike.

Probleme izaziva i ne iskazivanja nekih naselja na pojedinim popisima. Naselje Podvinje se primjerice na popisima 1971.-1991. iskazuje kao dio naselja Slavonski Brod, a na popisima 2001. i 2011. kao zasebno naselje. Budući da nisu dostupni pojedinačni podatci za ranije popise, pri usporedbama podatci za Podvinje će se pribrajati onima za naselje Slavonski Brod u popisima 2001. i 2011.

1.3. Prostorni obuhvat istraživanja

Za početak, treba definirati što to je gradska regija Slavenskog Broda, tj. koji joj je teritorijalni obuhvat. Slavonski Brod jedan je od većih gradova u Hrvatskoj te je prirodno da je značajno središte. Gravitacijsko područje grada obuhvaća cijelu Brodsko-posavsku županiju te dijelove Požeško-slavonske, Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije. Također, Slavonski Brod je i značajno središte zaposlenosti s preko 20 000 zaposlenih (Popis stanovništva, 2001) što znači da je dovoljno velik da značajnije utječe na svoju okolicu.

Primjenjujući ranije spomenuti modificirani Vreskov model izdvojena je socioekonomska gradska regija Slavenskog Broda koju čini središnje naselje i 44 okolna naselja koja administrativno pripadaju Gradu Slavanskom Brod (sam Slavonski Brod i još dva naselja) i općinama Bebrina (4 naselja), Brodski Stupnik (3 naselja), Bukovlje (3 naselja), Donji Andrijevići (2 naselja), Garčin (7 naselja), Gornja Vrba (2 naselja), Klakar (2 naselja), Oriovac (2 naselja), Podcrkavlje (5 naselja) i Sibinj (12 naselja).

Sl. 1. Gradska regija Slavenskog Broda

Izvor: Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b, Popis stanovništva, 2003c

Vidljivo je da je regija nepravilnog oblika s određenim „prazninama“, tj. neka naselja ne ulaze u regiju iako naselja oko njih ulaze. Prirodni preduvjeti za poljoprivredu, koji su vrlo veliki u slavonskobrodskoj okolini, značajno su utjecali na takav prostorni oblik, ali i na neke

druge pokazatelja što će biti vidljivo kasnije u radu. Također, relativno rani stadij razvoja regije, karakteriziran širenjem utjecaja središnjeg grada većinom duž prometnih pravaca dodatni je uzrok ovakvom obliku regije.

1.4. Pregled dosadašnje literature

Proučavanje gradskih regija i suburbanizacije započinje u državama u kojima je i započelo stvaranje gradskih regija, dakle Sjedinjene Američke Države i zapadnoeuropske zemlje. Među prvima se problemom okolica grada bavio Johann Heinrich von Thünen koji je odredio šest zona oko grada na temelju različitih načina iskorištavanja zemljišta (Rubić, 1949-1950). Značajni su i Ebenezer Howard i njegova ideja vrtnih gradova te Leslie Patrick Abercrombie koji je u praksi provodio obnovu britanskih gradova i njihovih okolica. Golem doprinos je dao i Walter Christaller svojom teorijom središnjih naselja. Rubić (1949-1950) donosi pregled najznačajnijih istraživanja u pojedinim zemljama. Budući da se gradske regije, a posebice način njihovog izdvajanja jako razlikuju između država, za ovu istraživanje, najznačajniji su dosadašnji radovi koji proučavaju gradske regije u Hrvatskoj.

Prvi rad o gradskim regijama u Hrvatskoj napisao je Eduard Schreiber 1932. i njemu je pokušao definirati zagrebačku aglomeraciju. Značajnija istraživanja započinju nakon Drugog svjetskog rata. Među prvima Rubić (1949-1950) razmatra teorijski okvir međuzavisnosti grada i okolice (Klempić Bogadi, 2008), a nešto ranije isti autor se bavio gravitacijskim zonama Splita (Rubić, 1949-1950). Prve detaljnije analize odnosa grada i okolice kod nas radi Žuljić (1964, 1965) koji proučava zagrebačku urbanu regiju (Klempić Bogadi, 2008). Također, nešto kasnije, isti autor ističe da se da se oko većih gradova u Hrvatskoj počinju uočavati inicijalni oblici razvoja urbaniziranih regija (Klempić Bogadi, 2008). Svoj doprinos dao je i Velimir Rogić (1959) koji pokušava odrediti kriterije za izdvajanje gradskih regija u Hrvatskoj te zaključuje da su najpogodniji kriteriji udio poljoprivrednika i dnevne migracije. Rogić se bavio i proučavanjem fizičkih obilježja prostora i geografskih aspekata društveno-ekonomskog procesa transformacije u riječkoj okolici (Klempić Bogadi, 2008) te zagrebačkoj regiji (1966, 1979-1980). Treba spomenuti i Nejašmića (1988) koji se bavio utjecajem migracija na rast i razvoj gradova.

Svakako najznačajniji doprinos proučavanju ove teme kod nas da je Milan Vresk koji je od 1970ih kontinuirano analizirao odnos gradova i njihovih okolica u Hrvatskoj (Klempić Bogadi, 2008). Vresk je prvi osmislio model sveobuhvatan izdvajanje socioekonomskih regija, prvo za podatke popisa 1971. (Vresk, 1979-1980), a kasnije je model prilagođavan za kasnije popise (Vresk, 1984, 1986, 2002). On se također, najviše bavio zagrebačkom

gradskom regijom, ali je proučavao i ostale, posebice kroz svoj model izdvajanja regija. Vresk se proučavao i grad i urbanizaciju u cjelini te je autor dva sveučilišna udžbenika o ovoj tematici - Osnove urbane geografije (u pet izdanja od 1977. do 2002., posljednjem je promijenjen naslov u Grad i urbanizacija) i Razvoj urbanih sistema u svijetu, koji također proučavaju tematiku gradskih regija i suburbanizacije.

U novije vrijeme ovu tematiku proučava Ksenija Bašić koja se bavi zagrebačkom regijom za koju u nekoliko radova analizira procese i obilježja regije (Bašić, 2003, 2005a, 2005b) te Lukić, Prelogović, Pejnović (2005) koji proučavaju suburbanizaciju i kvalitetu života u općini Bistra. Važan doprinos dala je i Sanja Klempić Bogadi (2008) koji je u okviru svoje doktorske disertacije detaljno obradila gradske regije u Hrvatskoj, posebice riječku aglomeraciju te modificirala Vreskov model izdvajanja regija za podatke popisa 2001.

Generalno gledano, općenita obilježja i procesi gradskih regija u Hrvatskoj su relativno dobro proučeni. Proučavanje pojedinačnih regija se većinom bazira na zagrebačkoj regiji za koju postoje brojni radovi, regije ostalih makroregionalnih središta, Splita, Rijeke i Osijeka su u nešto manjoj mjeri obrađene, dok za ostale regije ima jako malo radova. Gradska regija Slavenskog Broda nije dosada detaljnije proučavana, osim u osnovnim obilježjima skupa s drugim regijama u Vreskovim radovima (1986, 2002).

2. GRADSKE REGIJE

Rečeno je da gradsku regiju čini grad i njegova urbanizirana okolica. Sam pojam grada je dosta kompleksan sam po sebi te su cijele knjige posvećene odgovoru na pitanje što to jest grad. Budući da bi ulazak u tu problematiku jako produžio ovaj rad te da i nije direktno njegova tema, prihvatit će se kao samorazumljivo da Slavonski Brod jest grad, dok će se stupnju urbaniziranosti drugih naselja regije i njihovoj eventualnoj urbanosti više govori u sljedećim poglavljima.

Drugi dio regije, okolica se također može definirati na više načina. „Najopćenitije bi se moglo reći da je okolica onaj prostor oko nekog grada koji se suburbanizira (Vresk, 2002:159)“. Suburbanizacija je složen proces preobrazbe okolice gradova kojom se kroz socijalne, funkcionalne i fizionomske promjene okolica urbanizira te se posljedično smanjuju razlike između urbanog i ruralnog prostora (Vresk, 2002:156). Postoje određene razlike u suburbanizaciji između europskih zemalja i zemalja u Sjevernoj Americi i Australiji, više o tome kasnije, ali se generalno može reći da proces suburbanizacije počinje deagrarizacijom okolice koja je uvjetovana mogućnostima zapošljavanja u gradu i s njima povezanim svakodnevnim migracijama (Vresk, 2002:157). Kasnije dolazi do preseljavanja stanovništva u okolici, prvo iz udaljenijih ruralnih područja, a s vremenom i iz središnjeg grada (Vresk, 2002:157-158). Stanovništvo nije jedino koje se suburbanizira, već ga slijede proizvodne (posebice industrija) i uslužne djelatnosti (Vresk, 2002:159). Promet ima ključnu ulogu u procesu suburbanizacije te su upravo razvojem željeznica, a kasnije i širenjem upotrebe automobila, gradovi dobili mogućnost značajnijeg širenja u svoje okolice što je uzrokovalo samo suburbanizaciju (Vresk, 2002:155, 157). Jedan od raširenijih modela analiziranja suburbanizacije je „push-pull“ model koji za objašnjavanje ovog procesa uzima u obzir veći broj ekspulzivnih faktora u gradu te atraktivnih u okolici (Vresk, 2002:157). Obje skupine faktora potiču centrifugalne sile koje uvjetuju decentralizaciju grada u obliku suburbanizacije (Vresk, 2002:157).

Suburbanizacijom okolica postaje čvrsto funkcionalno povezana s gradom kroz svakodnevno kolanje ljudi, robe i informacija (Vresk, 2002:159). Samo određivanja što je, a što nije okolica se može napraviti upotrebljavajući cijeli niz kriterija, ali se najčešće koriste dnevne migracije zaposlenih koje se smatraju najreprezentativnijim kriterijem (Vresk, 2002:159). Dnevne migracije zaposlenih se također koriste i za određivanje stupnja integracije središnjeg grada i okolice. Još jedan važan kriterij za izdvajanje okolice je i udio nepoljoprivrednog stanovništva koji upućuje na stupanj deagrarizacije koji je važan pokazatelj „gradskog načina života“ (Vresk, 2002:160). Osim ta dva kriterija mogu se

koristiti i gustoća naseljenosti, promjene u demografskoj strukturi, dinamika stambene izgradnje, način iskorištavanja zemljišta i brojni drugi kriteriji (Vresk, 2002: 160). Okolice gradova naravno nisu jednoliko urbanizirane, postoje značajne razlike u pojedinim dijelovima u stupnju urbaniziranosti (Vresk, 2002:160). Vrijednosti pojedinih varijabli također jako variraju te su prilagođene intenzitetu i značajkama suburbanizacije svake države (Vresk, 2002:160). U prethodnim poglavljima navedeno je koji su parametri i njihove vrijednosti korištene za izdvajanje okolice u ovom radu, dok će o varijablama za definiranje stupnja urbaniziranosti pojedinih naselja više biti rečeno kasnije.

Suburbanizacija je jedan od najznačajnijih i dominantnijih procesa u cijelome svijetu, a gradske regije postaju središta naseljenosti. Naravno, postoji značajne razlike između pojedinih zemalja pa su tako u razvijenim zemljama gradske regije već dominantan oblik organizacije prostora, najznačajniji su procesi decentralizacije i dekoncentracije na razini regija (Vresk, 2002:187) te u njima velika većina stanovništva živi u gradskim regijama, često u regijama vrlo velikih gradova. S druge strane, u zemljama u razvoju još uvijek dominiraju procesi polarizacije naseljenosti pri kojima dolazi do brze urbanizacije s izraženom centralizacijom, dok su gradske regije još uvijek u procesu nastanka (Vresk, 2002:187).

2.1. Tipovi gradskih regija

Uzevši u obzir mnoštvo kriterija koji se primjenjuju za izdvajanje okolice, jasno je da postoji puno vrsta i tipova gradskih regija. Dva najznačajnija tipa su morfološke i socioekonomske gradske regije (Vresk, 2002:161). Morfološke gradske regije se izdvajaju na temelju načina iskorištavanja zemljišta (Vresk, 2002:161). Polazi se od pretpostavke da ruralni i urbani prostori ne koriste zemljište na isti način, u ruralnim područjima dominira korištenje zemljišta za poljoprivredu, dok se u urbanim područjima zemljište koristi za gradnju stambenih prostora i poslovne namjene. Konurbacije u Velikoj Britaniji su vjerojatno najpoznatiji primjer ovog tipa gradskih regija. Konurbacije su područja kontinuirano sagrađena stambenim zgradama, tvornicama i drugim građevinama, lukama i dokovima, gradskim parkovima i igralištima te drugim objektima, a međusobno nisu odvojena ruralnim zemljištem (Fawcett, 1932 prema Vresk, 2002:162), tj. velike urbane cjeline nastale spajanjem više susjednih gradova. Slične morfološke gradske regije postoje i u drugim zemljama, primjerice Urbanized Areas u Sjedinjenim Američkim Državama, Major Urban Areas u Kanadi i gusto naseljeni distrikti u Japanu (Vresk, 2002:164-165).

Drugi tip gradskih regija su socioekonomske gradske regije koje se izdvajaju na temelju socioekonomske preobrazbe okolice. Kako bi se izdvojio ovaj tip regija koriste se tri grupe kriterija – kriteriji za određivanje veličine središnjeg grada, kriteriji za određivanje stupnja socioekonomske preobrazbe okolice i kriteriji za određivanje integracije okolice i središnjeg grada (Vresk, 2002:166). Ovaj tip regija je za praktičnu primjenu dosta značajniji od morfoloških regija (Vresk, 2002:166) te kada se govori o gradskim regijama obično se misli na socioekonomske gradske regije. Sukladno tome, postoje brojni primjeri ovih regija u svijetu kao što su Stadtregion (znači gradske regije što samo potvrđuje prethodnu tezu o prevlasti socioekonomski gradskih regija nad morfološkim), Verdichtungsraum i Ballungsbiet u Njemačkoj, Standard Metropolitan Labour Areas u Velikoj Britaniji, Metropolitan Statistical Area u Sjedinjenim Američkim Državama i Census Metropolitan Areas u Kanadi (Vresk, 2002:166-175).

2.2. Teorije i modeli razvoja gradskih regija

Sama definicija gradskih regija podrazumijeva promjenu u okolici, ali do promjene dolazi i u središnjem gradu i posljedično u regiji u cijelosti. Do velikih promjena dolazi i u odnosu grada i okolice. Tijekom vremena razvijeno je više teorija i modela koji opisuju razvoj gradskih regija.

Edward Soya je razvoj gradskih regija u SAD-ama podijelio u pet faza restrukturiranja. Svaka je obilježena počinje s recesijom, depresijom i socijalnim usponom koje su uzrokovani promjenama u kapitalističkom sustavu (Vresk, 2002:184). Pet faza su:

1. merkantilizam (do 1820-ih)
2. liberalni industrijski kapitalizam (do 1870-ih)
3. kapitalizam s monopolom velikih korporacija
4. državni kapitalizam (fordizam)
5. globalni kapitalizam (postfordizam) (Vresk, 2002:184).

Svakoj fazi odgovara određeni oblik gradske aglomeracije. Problem s ovom teorijom je što se odnosi samo na američke gradove i nije primjenjiva na ostatak svijeta (Vresk, 2002:184).

Općenitije primjenjiv model razvoja dali su britanski i nizozemski geografi koji su razvoj gradskih regija podijelili u četiri faze:

1. urbanizacija (veliki porast broja stanovnika i radnih mjesta u središnjem gradu)
2. suburbanizacija (relativno jači porast stanovništva u okolici)
3. desuburbanizacija (pad stanovništva matičnog grada i okolice)

4. reurbanizacija (relativni porast stanovništva u matičnom gradu) (Gaebe, 1987 prema Vresk, 2002:185).

Promjene su posljedica prostornog prerasmjesta migracijama i nejednakog prirodnog prirasta. Prva i zadnja faza su obilježene centralizacijom, a druga i treća decentralizacijom (Vresk, 2002:185).

Za europske gradove razvijen je model koji prema demografskom razvoju središnjih gradova i okolica dijeli razvoj regija na tri stadija centralizacije i tri decentralizacije:

1. centralizacija (koncentracija stanovništva u središnjem gradu)
2. apsolutna centralizacija (povećava se broj stanovnika središnjeg grada, a okolice se smanjuje)
3. relativna centralizacija (porast broja stanovnika središnjeg grada veći je od porasta stanovništva okolice)
4. relativna decentralizacija (porast broja stanovnika okolice veći je od porasta stanovništva središnjeg grada)
5. apsolutna decentralizacija (porast broja stanovnika u okolici i pad u gradu)
6. decentralizacija (pad broja stanovnika čitave regije) (Vresk, 2002:187).

2.3. Razvoj gradskih regija

Suburbanizacija se prvo javila u sjevernoameričkim i zapadnoeuropskim zemljama u 19. stoljeću kada se u uvjetima brzog razvoja gradova i jakog doseljavanja stanovništva, imućnije obitelji počinju seliti na rub grada (Vresk, 2002:157). Ipak suburbanizacija je pojava karakteristična za 20. stoljeće (Vresk, 2002:157).

2.3.1. Razvoj gradskih regija u Sjedinjenim Američkim Državama

Proces formiranja gradskih regija najranije je počeo i najdalje otišao u Americi gdje se javlja već početkom 20. stoljeća (Vresk, 2002:157). Intenzivan proces metropolitanizacije počeo je naglim razvojem automobilske prometa, dakle između svjetskih ratova kada se tradicionalna orijentacija na metropolitansko središte smanjuje, a metropola se funkcionalno značajno širi (Guest, 1979 prema Klempić Bogadi, 2008). Od 1950-ih raste udio stanovništva metropolitanskih okolica, posebice kroz proces poznat kao „urban sprawl“ kojim se predgrađa brzo šire na sve strane (Klempić Bogadi, 2008). Od 1950-ih do 1980-ih dolazi do eksplozivnog rasta velikih metropolitanskih područja uzrokovanog doseljavanjem Afroamerikanaca, stanovništva iz ruralnih područja i rastom broja rođenih (Downs, 1997 prema Klempić Bogadi, 2008). Od 1970-ih dolazi do dekoncentracije decentralizacije

stanovništva i usluga unutar metropolitanskih regija, ali i izvan njih, kroz iseljavanje u ruralna područja (Fuguitt, 1985 prema Klempić Bogadi, 2008). U metropolitanskim regijama, dolazi do propadanja središnjih dijelova gradova i starijih predgrađa uz rast novih predgrađa (Klempić Bogadi, 2008). U isto vrijeme dolazi i do prerazmjesta stanovništva sa sjevera na jug i zapad. Tijekom 1980-ih ponovno dolazi do urbanizacije, ali se protourbanizacija ponovno javlja 1990-ih, a predgrađa postaju ne samo rezidencijalna područja, već su u njima locirane i usluge i sve češće radna mjesta i drugi sadržaji (Klempić Bogadi, 2008).

Što se tiče statističkog izdvajanja regije, 1910. statistička služba uvodi pojam „Metropolitan District“ čija se točna definicija mijenjala s vremenom, ali je primjerice 1940. obuhvaćao grad s najmanje 50 000 stanovnika te okolicu s najmanje 150 stanovnika na četvornu milju (Vresk, 2002:174). „Metropolitan district“ je 1950. preimenovan u „Standard Metropolitan Area“ (SMA), 1960. u „Standard Metropolitan Statistical Area“, a kasnije u „Metropolitan Statistical Area“ i „Consolidated Metropolitan Statistical Area“ za metropolitanska područja s više od milijun stanovnika. Naravno, osim promjena imena, mijenjali su se i kriteriji za izdvajanje regija (Vresk, 2002:174-175).

2.3.2. Razvoj gradskih regija u Europi

Intenzivnije metropolitanizacija u zapadnoeuropskim državama započinje kasnije nego u SAD-ama, tijekom 1960-ih kada dolazi do restrukturiranja stanovništva i ekonomskih aktivnosti slično kao i u SAD-ama (Klempić Bogadi, 2008). Tijekom 1950-ih dolazi do značajne centralizacije i rasta gradova, ali se proces usporava u 1960-ima i preokreće na decentralizaciju u prvoj polovici 1970-ih kada počinje značajna protourbanizacija i razvoj gradskih regija (Klempić Bogadi, 2008). Od sredine 1980-ih podatci o neto migracijama većine zapadnoeuropskih gradova postaju manje negativni, a u nekim slučajevima i pozitivni (Bontje, Latten, 2005 prema Klempić Bogadi, 2008). Slično kao i u Americi, i u Europi dolazi do propadanja gradskih središta, ali u nešto manjoj mjeri često zbog turističkog iskorištavanja starih gradskih jezgri koje su karakteristične za europske gradove. Treba napomenuti da postoje razlike u procesima između gradova, visokospecijalizirani monofunkcionalni gradovi suočeni su s više strukturalnih problema i većim padom populacije od polifunkcionalnih gradova (Klempić Bogadi, 2008).

Kao primjer europskih gradskih regija, ističe se Velika Britanija. Već su spomenute konurbacije kao oblik morfoloških gradskih regija. Obično se izdvaja sedam velikih konurbacija - Greater London, West Midlands oko Birminghama, West Yorkshire oko

Breadforda, SE Lancashire oko Manchestera, Merseside oko Liverpoola, Tyneside oko Newcastlea i Clydeside oko Glasgowa. Postoje i 95 „minor conurbations“ koje se od sedam velikih izdvajaju prvenstveno po veličine, ali su dosta slične po obilježjima (Vresk, 2002:163-164). Što se tiče socioekonomski regija, Britanci izdvajaju „Standard Metropolitan Labour Areas“ (SMLA) na temelju zadanih kriterija:

1. središnji grad mora imati najmanje 20 000 radnih mjesta ili gustoću zaposlenosti od pet zaposlenih po akru površine (12,5/ha)
2. metropolitanski ring čine one administrativne jedinice iz kojih najmanje 15% od ukupno zaposlenih radi u središnjem gradu
3. cijela regija mora imati barem 70 000 stanovnika biti prostorno povezana (Vresk, 2002:171).

Postoji i veća jedinica, „Metropolitan Economic Labour Area“ (MELA) koja je zapravo prošireno utjecajno područje SMLA i sastoji se od SMLA u cijelosti i vanjskog metropolitanskog pojasa koje čine one administrativne jedinice iz kojih je broj dnevnih migranata u jezgru te regije veći nego u bilo koje drugo središte (Vresk, 2002:171).

2.3.3. Razvoj gradskih regija u Hrvatskoj

Sve do druge polovice 20. stoljeća Hrvatska je bila slabo urbanizirana zemlja, još je 1948. udio gradskog stanovništva činio svega 24,4% ukupnog stanovništva (Nejašmić, 1988). Tek nakon Drugog svjetskog rata dolazi do brže urbanizacije koja je bila potaknuta brzim razvojem industrije i uslužnih djelatnosti (Nejašmić, 1988) i modernizacijom poljoprivrede, ali i negativnim stavom tadašnje vlasti prema seljaštvu. U takvim uvjetima, ruralna područja gube stanovništvo te dolazi do naglašene koncentracije stanovništva i radnih mjesta u gradovima te oblikovanja prvih gradskih regija (Klempić Bogadi, 2008). Razvojem gospodarstva trajno preseljenje zamjenjuju dnevne migracije što potiče značajnu preobrazbu okolica gradova (Klempić Bogadi, 2008). Značajniji utjecaj gradova, prvenstveno Zagreba, Splita, Rijeke i Osijeka, na svoje okolice kroz određene oblike suburbanizacije počinje 1960-ih godina (Žuljić, 1971 prema Vresk, 1986), a kod gradova srednje veličine 1970-ih (Vresk, 1979-1980). Koristeći podatke popisa stanovništva 1971. godine, Vresk je izdvojio gradske regije oko hrvatskih gradova primjenjujući sljedeće kriterije:

1. središnji grad treba imati 20 000 ili više zaposlenih
2. u gradsku regiju uključena su okolna naselja:
 - a. u kojima je udio poljoprivrednog stanovništva manji od 50% ukupnog stanovništva

- b. u kojima udio zaposlenih u društvenom sektoru iznosi 30% ili više aktivnog stanovništva
- c. kojima je centralni grad najznačajniji centar rada
- d. koja su dio kontinuirane okolice (Vresk, 1979-1980).

Koristeći navedene kriterije izdvojeno je devet gradova koji imaju gradske regije – Zagreb, Split, Rijeka, Osijek, Varaždin, Karlovac, Sisak, Pula i Zadar (Vresk, 1979-1980). U svih devet regija ukupno je živjelo 1 627 018 stanovnika, odnosno 36,8% ukupnog stanovništva (Vresk, 1979-1980). U središnjim gradovima živjelo je 71,1% stanovnika, najviše u Karlovcu (79,6%), a najmanje u Varaždinu (57,5%) (Vresk, 1979-1980). Uspoređujući broj stanovnika s prijašnjim popisom, porastao je broj stanovnika svih regija (35,6%), s tim da je brže raslo stanovništvo središnjih gradova, nego okolica mada su i one imale rast broja stanovnika (osim okolice Pule) (Vresk, 1979-1980).

Budući da su 1970-e bile razdoblje brze i značajne urbanizacije u Hrvatskoj, došlo i do korigiranja varijabli i parametara za izdvajanje gradskih regija. Prilagođavajući svoj raniji model za podatke popisa 1981. godine, Vresk je izdvojio gradske regije na temelju:

1. središnji grad mora imati 20 000 ili više zaposlenih
2. urbaniziranom okolicom se smatraju sva naselja koja imaju:
 - a. manje od 30% poljoprivrednog u ukupnog stanovništvu
 - b. 10% ili više domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva
 - c. 50% ili više zaposlenih od ukupnog broja aktivnog stanovništva
 - d. dio su kontinuirane okolice
3. osim dva navedena kriterija naselja moraju zadovoljiti i jedan od sljedećih kriterija:
 - a. da u središnji grad dnevno putuje 50% ili više od ukupno zaposlenih ili
 - b. 50% ili više od ukupnog broja migranata u naselje
4. Gradska regija mora imati najmanje 50 000 stanovnika (Vresk, 1986).

Dvanaest gradskih regija je zadovoljavalo navedene kriterije, Slavonski Brod, Vinkovci i Šibenik su se pridružili gradovima koji imaju gradske regije. U svih dvanaest gradskih regija živjelo je 1981. godine 1 987 350 stanovnika (43,2% ukupnog stanovništva). Središnji gradovi su i dalje ostali dominantni centri zaposlenosti i stanovanja te je u većini slučajeva koncentracija u gradovima porasla (Vresk, 1986). Takav razvoj odgovara ranim fazama razvoja gradskih regija što je i očekivano s obzirom na relativno kratko trajanje jače urbanizaciju u tadašnjoj Hrvatskoj. Zanimljivo je primijetiti da u jednoj regiji, vinkovačkoj, više stanovnika živi u okolici nekog u samim Vinkovcima, ali to se može objasniti značajnim useljavanjima u veća okolna naselja iz Bosne i Hercegovina, kao i pogodnošću toga područja

za poljoprivredu (Vresk, 1986.). Postoje i neki gradovi koji ne zadovoljavaju u potpunosti kriterije, ali ipak utječu na preobrazbu svoje okolice pa su istaknuti kao potencijalne regije – Dubrovnik, Čakovec, Koprivnica, Bjelovar i Vukovar s Borovom (Vresk, 1986).

U sljedećem međupopisnom razdoblju, slabe preseljavanja iz sela u grad koja su bila dominantna u ranijim razdobljima, a sve više na značenju dobivaju dnevne migracije te samim time dolazi do porasta značenja okolice (Vresk, 2002:177). Opet su modificirani i kriteriji izdvajanja gradskih regija pa su one na osnovu podataka popisa stanovništva 1991. izdvojene na osnovu sljedećih kriterija:

1. središnji grad ima najmanje 18 000 radnih mjesta
2. središnji grad ima kontinuiranu okolicu koju čine naselja s manje od 20% poljoprivrednog stanovništva i s više od 50% aktivnog stanovništva zaposlenih izvan poljoprivrednih kućanstava
3. iz naselja okolice u središnji grad svakodnevno na rad putuje 25% ili više aktivnog stanovništva (Vresk, 2002:177).

Uz dvanaest gradova koji su imali gradske regije i u prošlom razdoblju, sada im se priključuje i Dubrovnik. Još uvijek je u ranoj fazi proces dekoncentracije stanovništva i radnih mjesta (Vresk, 2002:177).

Tijekom 1990-ih dolazi do velikih ekonomskih i društvenih promjena koje su utjecale i na razvoj gradskih regija. Dolazi do naglog pada industrijske proizvodnje što uzrokuje drastično smanjenje broj radnih mjesta (Klempić Bogadi, 2008), a Domovinski rat u Hrvatskoj te rat u Bosni i Hercegovini dodatno potiču preseljavanje stanovništva iz ratom zahvaćenih područja u gradove. Upravo je Slavonski Brod dobar primjer za to, budući da se u njemu naselio dobar dio protjeranih Hrvata iz Bosanske Posavine. Već je rečeno da je i postupak izdvajanja gradskih regija modificiran prema podacima za popis stanovništva 2001. godine. Slavonski Brod i dalje zadovoljava zadane kriterije i sukladno tome se smatra da se oko njega oblikuje gradska regija o kojoj će se govoriti u nastavku rada.

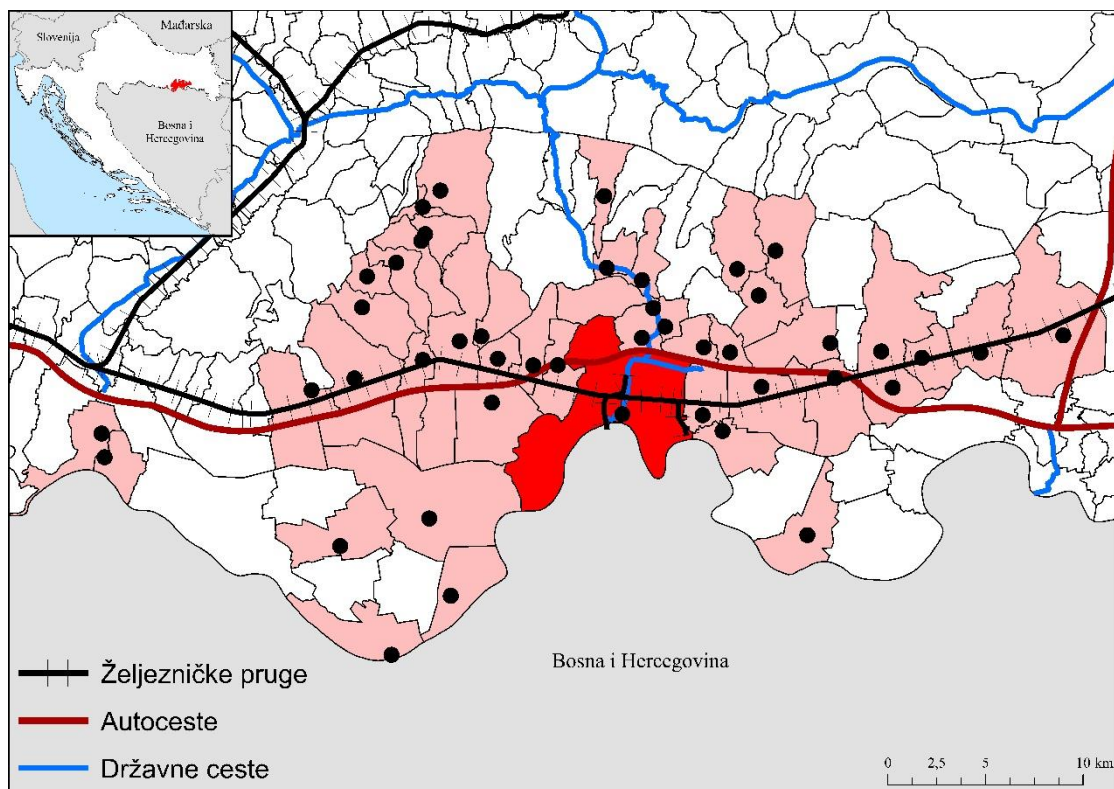
3. OSNOVNA OBILJEŽJA GRADSKJE REGIJE

Gradska regija Slavanskog Broda nalazi se u Istočnoj Hrvatskoj, točnije njezinom središnjem južnom dijelu. Na jugu je omeđuje rijeka Sava, na sjeveru Dilj na čijim obroncima se nalaze sjevernija naselja regije, dok na istoku i zapadu regija nema značajnije prirodne granice. Cijela regija se nalazi unutar Brodsko-posavske županije.

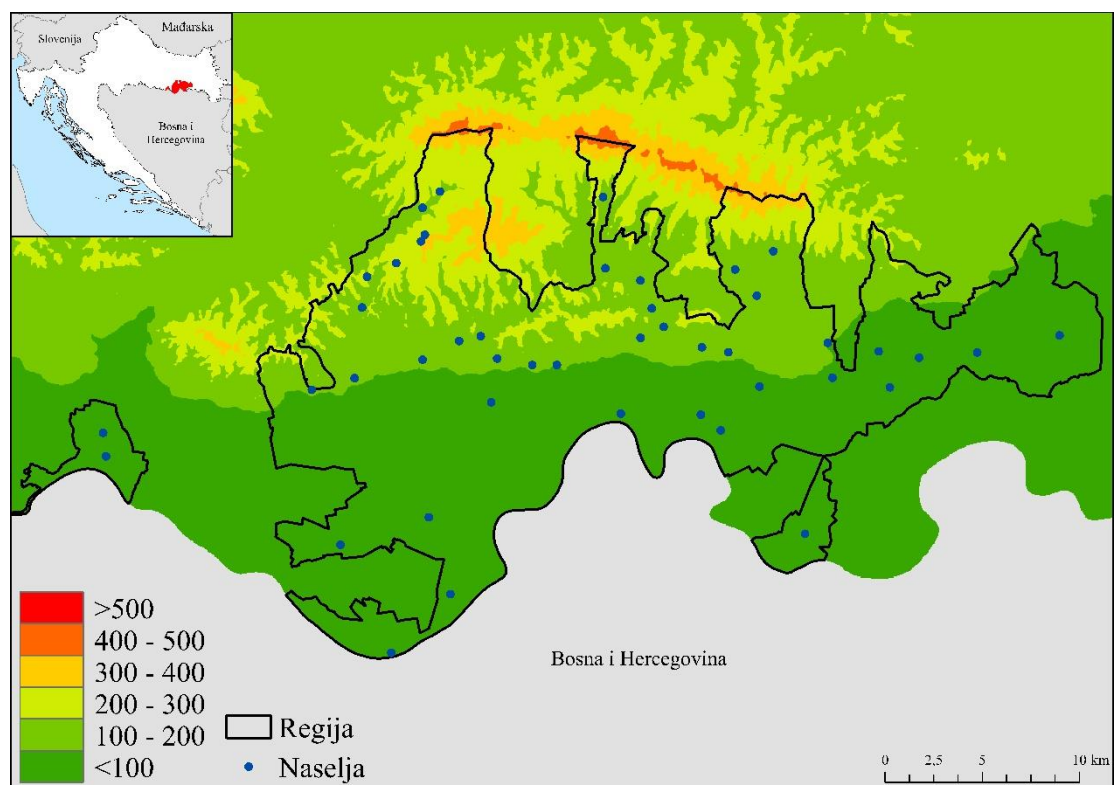
Sl. 2. Položaj gradske regije Slavanskog Broda unutar Hrvatske

Regija je dobro povezana s ostatkom Hrvatske i Europe budući da se nalazi na trasi paneuropskih koridora X i Vc koji povezuju Srednju i Jugoistočnu Europu. Trasom koridora X prolaze autocesta A3 i važna željeznička pruga koje povezuju Slavonik Brod i okolicu sa Zagrebom (i dalje Srednjom Europom) i Beogradom (i ostatkom Jugoistočne Europe). Također, Sava je plovna u ovom dijelu, ali taj način prometa je slabije iskorišten. Također, istočnim rubom regije prolazi autocesta A5 koja povezuje Budimpeštu i Ploče te se ona ovdje križa s autocestom A3. Državna cesta D53 povezuje Slavonik Brod s Požegom i Pleternicom na sjeveru.

Sl. 3. Glavne prometnice u gradskoj regiji Slavonskog Broda

3.1. Fizičkogeografska obilježja

Sl. 4. Hipsometrijska karta gradske regije Slavonskog Broda

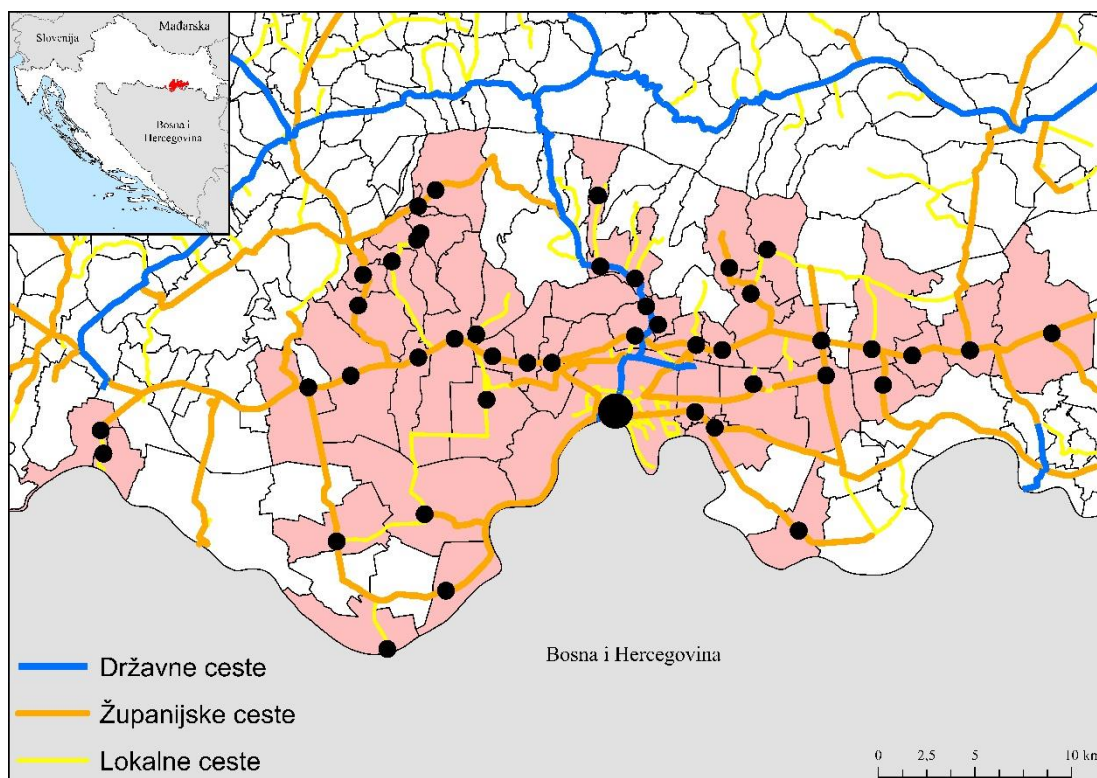
Prema fizionomskoj regionalizaciji Hrvatske, gradska regija Slavenskog Broda se nalazi u Istočnom peripanonskom prostoru, točnije u Brodskoj Posavini. Na sjeveru se nalaze gorski rubovi Dilja koji se spuštaju preko prigorjskih pobrđa na ocjedite terase uzdignute desetak metara u odnosu na najniži dio regije, poloje uz Savu (Magaš, 2013). Na nižem stupnju raščlambe, mogu se izdvojiti dvije zone:

1. Diljsko prigorje - ocjediti prisojni gorski rub i terasna suženja
2. Posavska brodska ravnica – ravničarski prostor s posebno istaknutim polojem Save.

Sam Slavonski Brod se razvio na mjestu gdje se Sava najviše približava Dilju te su značajni dijelovi grada, a posebice sjevernija naselja regije na viših područjima (Magaš, 2013)

3.2. Prometnogeografska obilježja

Razvoj prometa imao je ključnu ulogu u razvoju gradskih regija, a slavonskobrodska regija nije iznimka u tom pogledu. Glavni prometni pravac u regiji prolazi smjerom istok-zapad te je na njemu smještena većina naselja (Sl. 3. i 5.).

Sl. 5. Ceste u gradskoj regiji Slavenskog Broda

Osim autoceste koja ima veće značenje za povezivanje regije s ostatkom Hrvatske i svijeta, nego za povezivanje naselja unutar regije, željeznička pruga prolazi ovim dijelom regije. Željeznica je imala veliku ulogu u razvoju slavonskobrodske regije, a danas ima važnu ulogu u povezivanju naselja okolice sa Slavonskim Brodom. Naravno, postoje i

problemi s ovim oblikom prometa, prvenstveno u nefleksibilnosti, vlakovi ipak imaju određeni vozni red i u nekim razdobljima dana rijetko voze. Također, željeznička pruga ne prolazi kroz sva naselja regije, što automatski znači da su neka naselja lošije povezana od drugih, činjenica koja će do izražaja doći kasnije kada se budu analizirala demografska i gospodarska obilježja naselja.

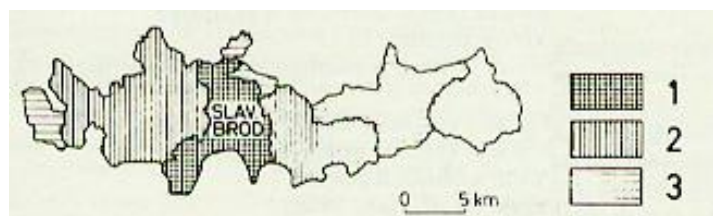
Najvažniji oblik prometa u regiji je svakako automobilski promet. Velik dio dnevnih migranata putuje autom u Slavonski Brod što je u skladu s obilježjima prometa u Hrvatskoj. Važan je i autobusni promet, većina naselja, posebice ona veća povezana su sa središnjim gradom autobusnim linijama razne frekventnosti. Najbolje su, naravno, povezana bliža naselja koja su na linijama gradskog autobusnog sustava (npr. Podvinje, Brodski Varoš, Bukovlje), dok su dalja naselja značajno prometno izoliranija. Što se tiče povezanosti između naselja okolice, ona nije toliko razvijena, naglasak je na povezanosti sa Slavonskim Brodom, ali budući da se velik naselja nalazi na glavnoj cesti, nije toliko problem doći iz jednog u drugo. Naselja izvan glavne prometne linije su opet u nepovoljnijem položaju.

3.3. Historijskogeografski razvoj

Prvi tragovi ljudske naseljenosti u brodskom području javljaju se u starijem neolitikumu kada nastaju prva naselja na ovom području. U 4. stoljeću prije Krista doseljavaju se Kelti za koje se smatra da su osnovali naselje i utvrdili na ušću Mrsunje u Savu koje će kasnije nakon rimskog osvajanja ovog područja u prvom stoljeću prije Krista biti poznato kao Marsonija (Šisler, 2004). Pretpostavlja se da je Marsonija uništena za vrijeme seobe naroda, a na njenom mjestu u srednjem vijeku postoji naselje Stari Grad. Prvi spomen Broda pod tim imenom je u ispravi kralja Bele IV. iz 1244. godine. Naselje na današnjoj lokaciji Broda značajnije se razvija u 15. stoljeću kada za vrijeme vladavine obitelji Berislavić počinje preuzima središnje funkcije od Starog Grada i postaje središte svoje okolice (Šisler, 2004). Većina okolnih naselja se također spominje otprilike u isto vrijeme (Šisler, 2004). Kao i ostatak Slavonije, Osmansko Carstvo osvaja brodsko područje 1536. godine te njihova vladavina traje do 1691. godine. Nakon oslobođenja od osmanske vlasti dolazi do značajnih demografskih promjena, muslimansko stanovništvo povlači se zajedno s osmanskom vojskom, a naseljava se većinom katoličko stanovništvo iz Bosne (Šisler, 2004). Do promjena dolazi i u lokaciji i obliku naselja, dotadašnja raspršena naselja u brdskim područjima su zamijenjena „ušorenim“ naseljima uz ceste u nižim područjima. Upravno, brodsko područje postaje dijelom Vojne Krajine te se gradi velika tvrđava za obranu granice (Šisler, 2004).

Značajnije urbane funkcije u tadašnjem Brodu na Savi (današnji naziv grad je dobio 1934. godine) se počinju razvijati još u 18. stoljeću kada raste značenje obrta i trgovine, a dolazi i do promjene u izgledu kuća u odnosu na okolni ruralni prostor (Marković, 1994). Službeni status grada Brod dobiva nakon ukidanja Vojne krajine 1871. godine, ali je ranije imao određenu lokalnu samoupravu i svakako gradske funkcije (Marković, 1994). Urbani karakter Broda postaje još izraženiji nakon prolaska željeznice kroz njega i posljedičnog razvoja industrije u drugoj polovici 19. stoljeća (Marković, 1994). Iako su određeni oblici industrijske proizvodnje prisutni od 18. stoljeća (ciglarska, svilarska, pivarska proizvodnja), najveću važnost za socijalnu preobrazbu brodskog stanovništva, ali stanovništva okolice imale su drvna (tvornice Slavex i Slavonija, osnovane 1890. i 1901., nakon Drugog svjetskog rata ujedinjene u današnju Slavoniju DI (O nama, n.d.)) i metaloprerađivačka industrija (Prva jugoslavenska tvornica vagona, strojeva i mostova osnovana 1921., današnji Đuro Đaković (Povijest, n.d.) (Marković, 1994). Početci razvoja gradske regije Slavenskog Broda također sežu u ovo razdoblje, osim direktnog preseljavanja stanovništva okolice u središnje naselje koje je svakako značajno, određeni broj zaposlenih na željeznici i u brodskim tvornicama živi u okolnim naseljima i dnevno putuje na posao radničkim vlakovima što je utjecalo na njihovu transformaciju (Marković, 1994). Daljnji razvoj Slavenskog Broda i njegove okolice je usporen za vrijeme Drugog svjetskog rata kada je zbog prometne važnosti, grad teško stradao od savezničkog bombardiranja (oko 80% zgrada je srušeno ili oštećeno), posebice željeznička industrijska postrojenja (Marković, 1994).

Nakon rata, grad i okolica se razvijaju slično kao i ostatak tadašnje Hrvatske, dolazi do brze urbanizacije potaknute obnovom prijeratne industrije i značajnije razvojem novih djelatnosti. Gradska regija Slavenskog Broda se prema Vresku (1986) počinje značajnije formirati tijekom 1970-ih te je jedna od 12 regija izdvojenih na temelju popisa stanovništva 1981. godine. Tada je regija ukupno imala 70 395 stanovnika, od toga je 47 577 stanovnika živjelo u središnjem naselju (67,6%), a 22 818 u okolici (32,4%) (Vresk, 1986).

Sl. 6. Gradska regija Slavenskog Broda 1981. godine

1 – gradovi, 2 – jače urbanizirano, 3 – slabije urbanizirano

Izvor: Vresk, 1986

Regija je obuhvaćala 27 naselja, od toga jedno gradsko, 16 jače urbaniziranih i 10 slabije urbaniziranih (Vresk, 1986). Sukladno s ranim stupnjem razvoja regije, središnji grad je imao brži porast broja stanovnika tijekom 1970-ih, dok je okolica imala pad broja stanovnika što odgovara fazi apsolutne centralizacije (Vresk, 1986). Od ukupnog broja zaposlenih u Slavenskom Brodu, 31% su bili dnevni migranti, a od toga je 63,3% dnevnih migranata bilo iz okolice (Vresk, 1986).

Slavonski Brod se razvijao kao karakterističan industrijski centar, baziran na tešku industriju, što je vidljivo i u strukturi migranata, 79,5% čine muškarci, a 79,6% su radnici u užem smislu (Vresk, 1990), a 50,7% je zaposleno u industriji (Vresk, 1990). Obrazovna struktura također odgovara također odražava ovakav razvoj (Tab. 1.)

Tab. 1. Struktura dnevnih migranata 1981. prema kvalifikacijama i školskoj spremi

Područje migracije	NKV	PKV	KV i VKV	NSS	SSS	V i VSS
Iz općine	26,1	14,7	39,2	3,9	12,5	3,6
Ostalo	11,0	12,1	50,1	1,1	19,1	6,6
Ukupno	25,0	14,6	39,9	3,7	13,0	3,8

Izvor: Vresk, 1990

Regija se nastavlja razvijati i tijekom 1980-ih te je na osnovu podataka popisa stanovništva 1991. imala 79 758 stanovnika. Centraliziranost regije se dodatno povećala te je 70,2% stanovnika živjelo u Slavenskom Brodu, a 29,8% u okolici (Vresk, 2002). Ovakav razvoj je logična posljedica trendova u tadašnjem razvoju gradske regije Slavenskog Broda vidljivih iz ranijeg popisa te općenitog razvoja gradskih regija u Hrvatskoj. Industrija je i dalje dominantna djelatnost (primjerice 1986. samo je Đuro Đaković zapošljavao preko 16 000 radnika (Povijest, n.d.)) i zapošljava većinu migranata i stanovništva samog grada. Zbog promjene kriterija, došlo je do smanjenja broja naselja u regiji na 17 (Vresk, 2002).

Sl. 7. Gradska regija Slavenskog Broda 1991. godine

Izvor: Vresk, 2002

Značajno je napomenuti da i značajni dijelovi Bosanske Posavine također gravitiraju Slavenskom Brodu u to doba te bi se vjerojatno i oni uključili u regiju da nije došlo do uspostave državne granice na Savi.

4. DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA GRADSKJE REGIJE

Osnovno i najvažnije obilježje svakog grada je svakako njegovo stanovništvo, bez stanovnika gradovi su samo skupina građevina bez funkcije i namjene, osuđena na propadanje. Pri proučavanju nekog grada, neophodno je promotriti obilježja njegovih stanovnika, bez toga samo proučavanje gubi svoj smisao. Za potrebe ovog rada, analizirat će se prvo broj i razmješta stanovnika gradske regije i njezinih sastavnih dijelova, zatim kretanje broja stanovnika između 1971. i 2011., promotrit će se biološka i socioekonomska struktura stanovništva te će se proučiti obilježja dnevnih migranata kao čimbenika nastanka gradske regije i njezinog povezivanja i razvoja.

4.1. Broj i razmještaj stanovništva

Demografski pregled gradske regije Slavenskog Broda započet će, sasvim logično, s brojem stanovnika. Prema rezultatima popisa stanovništva 2011. cijela gradska regija imala je 86 925 stanovnika. Od toga je 53 531 stanovnik živio u Slavenskom Brodu (61,58% stanovništva gradske regije), dok je ostalih 33 394 stanovnika (38,42%) živjelo u okolnim naseljima (Popis stanovništva, 2013a). Vidljivo je da središnje naselje i dalje dominira brojem stanovnika, ali je njegov udio u stanovništvu gradske regije opao u odnosu na stanje 1991. godine (treba napomenuti da je došlo i do promjene u prostornom obuhvatu regije, više o usporedbi kretanja stanovništva središnjeg grada i okolice će biti rečeno u sljedećem poglavlju).

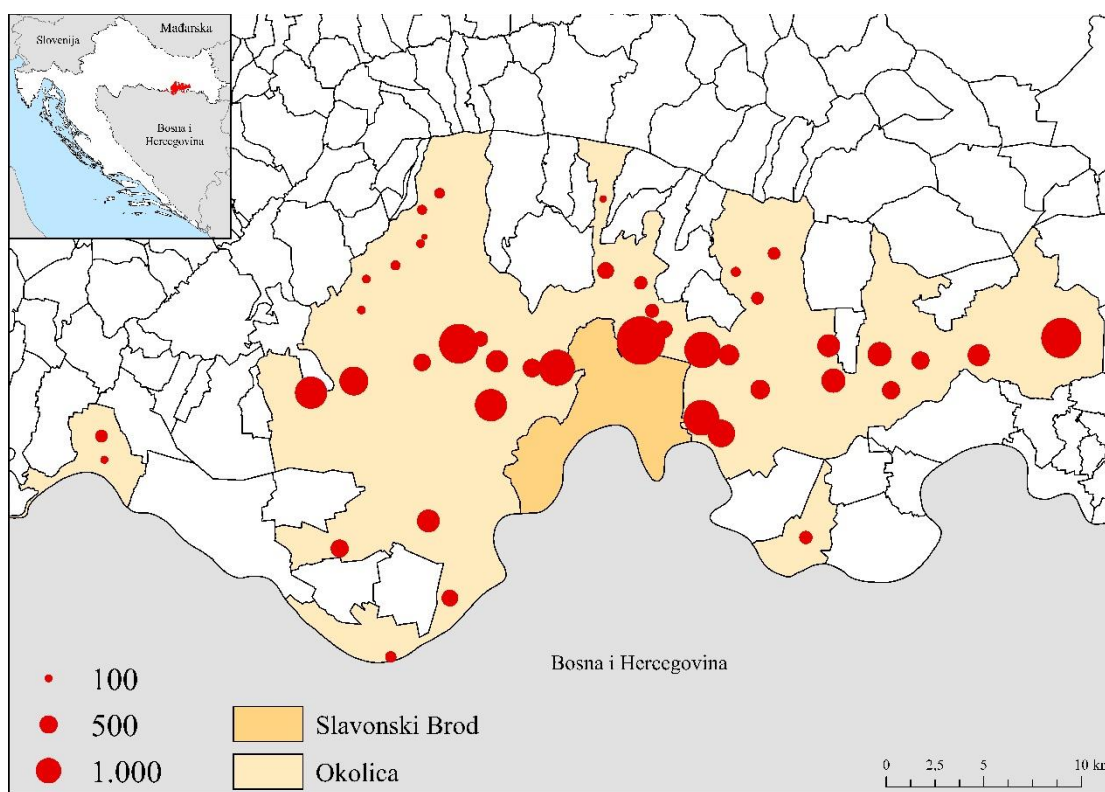
Tab. 2. Naselja gradske regije Slavenskog Broda prema broju stanovnika 2011. godine

Skupina	Naselja			Stanovništvo		
	Broj	%	Kumul. %	Broj	%	Kumul. %
0-100	2	4,55	4,55	144	0,43	0,43
100-200	8	18,18	22,73	1114	3,34	3,77
200-500	13	29,55	52,27	4454	13,34	17,10
500-1000	11	25,00	77,27	7710	23,09	40,19
1000-2000	6	13,64	90,91	9442	28,27	68,47
>2000	4	9,09	100,00	10530	31,53	100,00
Ukupno	44	100,00	-	33394	100,00	-

Izvor: Popis stanovništva, 2013a

Urbanizirana okolica Slavenskog Broda sastoji se, kao što je već rečeno, od 44 naselja koja dosta variraju prema broju stanovnika. Najveće naselje okolice je Podvinje s 3575 stanovnika, slijede Donji Andrijevc i s 2496, Sibinj s 2424 i Brodski Varoš s 2035 stanovnika (Popis stanovništva, 2013a). Podvinje i Brodski Varoš su prigradska naselja Slavenskog Broda, fizički su već u potpunosti srasla s njim te funkcioniraju više kao gradske četvrti nego

pojedinačna naselja. Podvinje je zapravo sve do popisa stanovništva 2001. godine iskazivano kao dio Slavanskog Broda te je po brojnim obilježjima gotovo identično Brodskom Vinogorju s kojim čini jedinstvenu cjelinu, jedina je razlika što se Vinogorje i dalje iskazuje kao dio naselja Slavonski Brod, dok je Podvinje posebno naselje. Ne čudi da su upravo ona dva naselja među vodećima prema broj stanovnika, posebice kada se uzmu u obzir trendovi preseljavanja stanovništva gradskih regija u upravo naselja takvog tipa. Donji Andrijevcu su drugi po broju stanovnika, a zanimljivo je da su najistočnije naselje cijele gradske regije. Ostala naselja s više od 1000 stanovnika su u neposrednoj blizini Slavanskog Broda, te većina čini gotov kontinuiranu zonu naseljenosti koja se širi duž glavnih prometnih pravaca. Ovakva pojava je pospješena i fizionomskim karakteristikama samih naselja koja su generalno izduženog, ušorenog tipa, tj. kuće se protežu u nizu duž glavne ulice pa nije neobično da su pojedina susjedna naselja srasla u jednu cjelinu. Većina većih naselja u regiji se nalazi upravo uz glavnu cestu koja se proteže u smjeru istok-zapad.

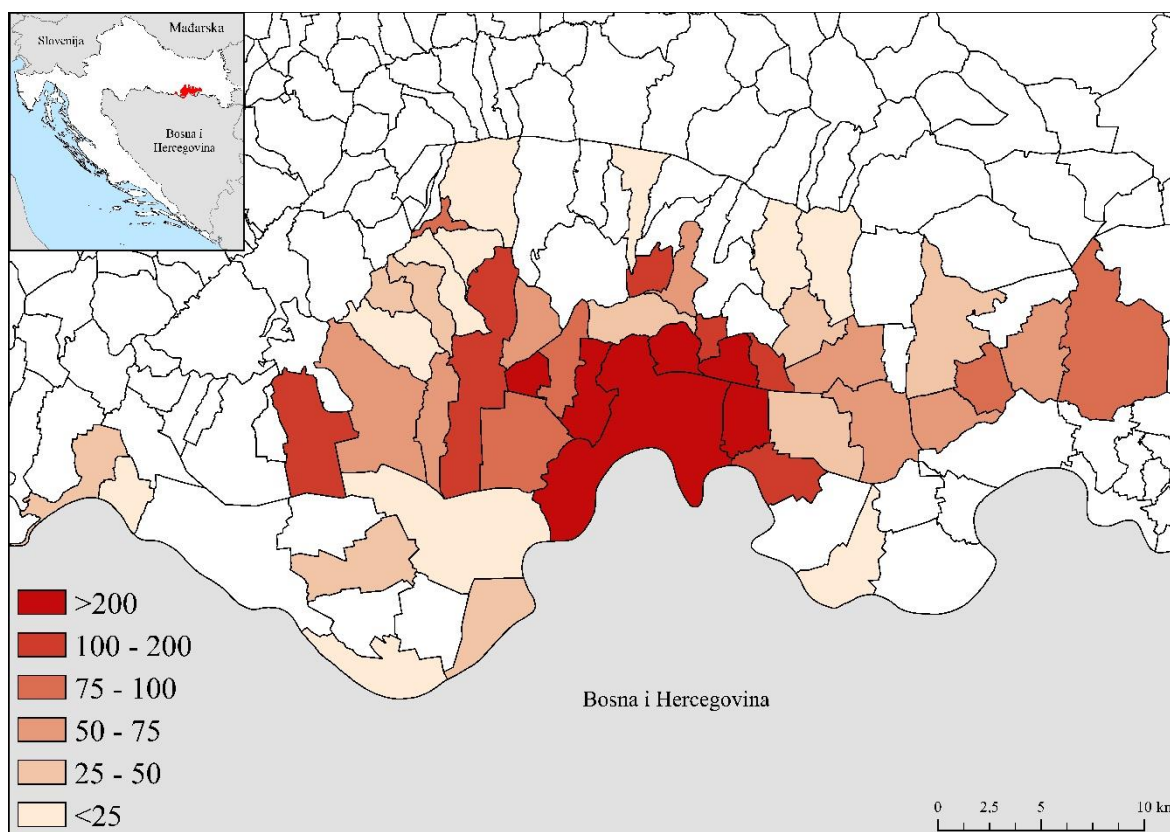
Sl. 8. Broj stanovnika po naseljima okolice 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2013a

S druge strane, izvan glavnog prometnog pravca, naselja su značajno manja. To se posebice odnosi na naselja u sjevernom dijelu regije koji se nalaze na višim obroncima Dilja te na njih osim slabije prometne povezanosti, negativno djeluju i nepovoljniji fizičkogeografski čimbenici što stvara vrlo negativne preduvjete za demografski razvoj i

potiče iseljavanje. Najmanja naselja regije su nalaze u ovom području, Čelikovići s 60 stanovnika i Dubovik s 84 stanovnika, a ni ostala nisu puno veća (Popis stanovništva, 2013a).

Pokazatelj broj i razmještaja stanovništva je i gustoća naseljenosti. Iako se u nekim ranijim definicijama regija, gustoća isticala kao jedan od najvažnijih obilježja (Rubić, 1949-1950), u novijim definicijama se generalno ne koristi. Odmah treba reći da je gustoća naseljenosti nije idealan pokazatelj prvenstveno zbog načina njezinog izračunavanja. Komponenta stanovništva nije sporna, ali je problem u prostoj dimenziji. Naime, za površinu naselja je uzeta površina statističkih naselja koja osim samog naseljenog područja uključuju i okolni nenaseljeni prostor što iskrivljuje stvarnu sliku. Ipak, gustoća naseljenosti može poslužiti kao pokazatelj razmještaja stanovništva unutra gradske regije (Sl. 9.). Najveću gustoću naseljenosti očekivano ima Slavonski Brod gdje ona iznosi 1288 stan./km² te okolna naselja, primjerice Podvinje (716 stan./km²) i Bukovlje (431 stan./km²). Gustoća se donekle pravilno smanjuje s udaljenosti od središnjeg naselja te je najmanja u sjevernom dijelu regije što zbog malog broja stanovnika samih naselja, tako i zbog generalno veće statističke površine naselja.

Sl. 9. Gustoća naseljenosti po naseljima 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2013a

4.2. Kretanje broja stanovnika

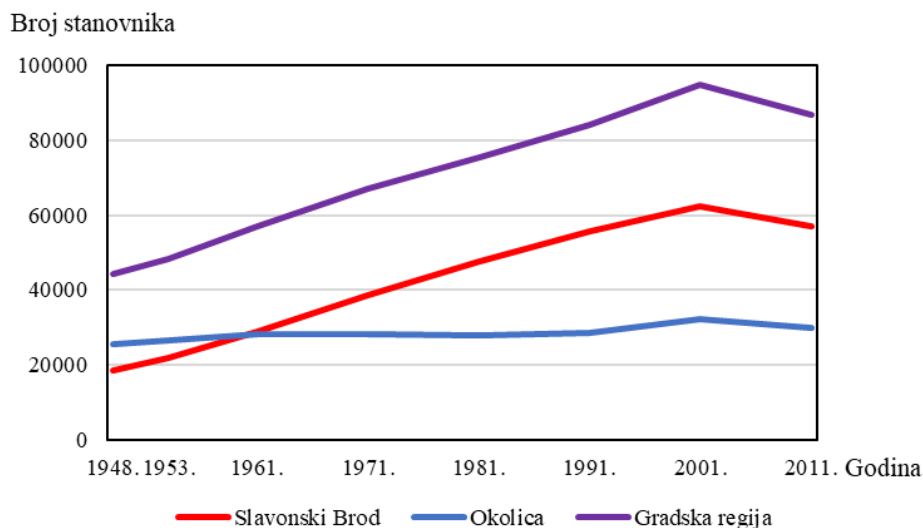
Osnovni trendovi demografskog razvoja nekog prostora odražavaju se u brojčanoj dinamici stanovništva, odnosno u promjenama broja stanovnika u odgovarajućim međupopisnim razdobljima. Stoga se u sklopu popisnog kretanja stanovništva nekog područja odražava demografski razvoj, koji je istodobno i odraz društveno-gospodarskog razvoja određenog prostora (Kevo, 2008 prema Živić, 2000). Sukladno tome, analizom kretanja stanovništva regije i njezinih sastavnih dijelova može se dosta zaključiti i o gradskoj regiji. Gradska regija Slavenskog Broda se, kako je već rečeno, počinje oblikovati tijekom 1970ih, a ako se promotri kretanje broja stanovnika od tada (Tab. 3. i Sl. 10.) vidljivo je da je do popisa stanovništva 2001. godine, bilježen konstantan porast broja stanovnika. U cijelom promatranom razdoblju, gradska regija je povećala broj stanovnika za nešto manje od 30%, što je relativno malo u usporedbi s regijama većih gradova u Hrvatskoj, ali odgovara statusu Slavenskog Broda kao regionalnog centra (Klempić Bogadi, 2008).

Tab. 3. Broj stanovnika po popisima 1971.-2011.

		1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Slavonski Brod	Broj	38705	47583	55683	62391	57106
	%	57,70	63,15	66,22	65,85	65,70
Okolica	Broj	28370	27768	28405	32353	29819
	%	42,30	36,85	33,78	34,15	34,30
Gradska regija	Broj	67075	75351	84088	94744	86925
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Izvor: Naselja i stanovništvo, 2005; Popis stanovništva, 2013a

Naravno, porast je postojao i ranije, kontinuirano od 1948. kada je proveden prvi popis stanovništva nakon Drugog svjetskog rata i kada su počinjale značajne promjene u stanovništvu cijele Hrvatske. Slavonski Brod u to doba postaje jedan od najvažnijih gospodarskih središta Hrvatske i Jugoslavije te je bio poželjna lokacija za useljavanje stanovništva, što se odrazilo i na njegovu regiju. Značajno je napomenuti i da gradska regija imala porast broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. kada je u mnogim dijelovima Hrvatske došlo do depopulacije stanovništva (Kevo, 2008). Na takvo pozitivno kretanje utjecao je pozitivan prirodni prirast, ali velik utjecaj je imalo i useljavanje značajnog broja stanovnika iz Bosne i Hercegovine, prvenstveno protjeranih Hrvata iz Bosanske Posavine (Kevo, 2008).

Sl. 10. Kretanje broja stanovnika 1948.-2011.

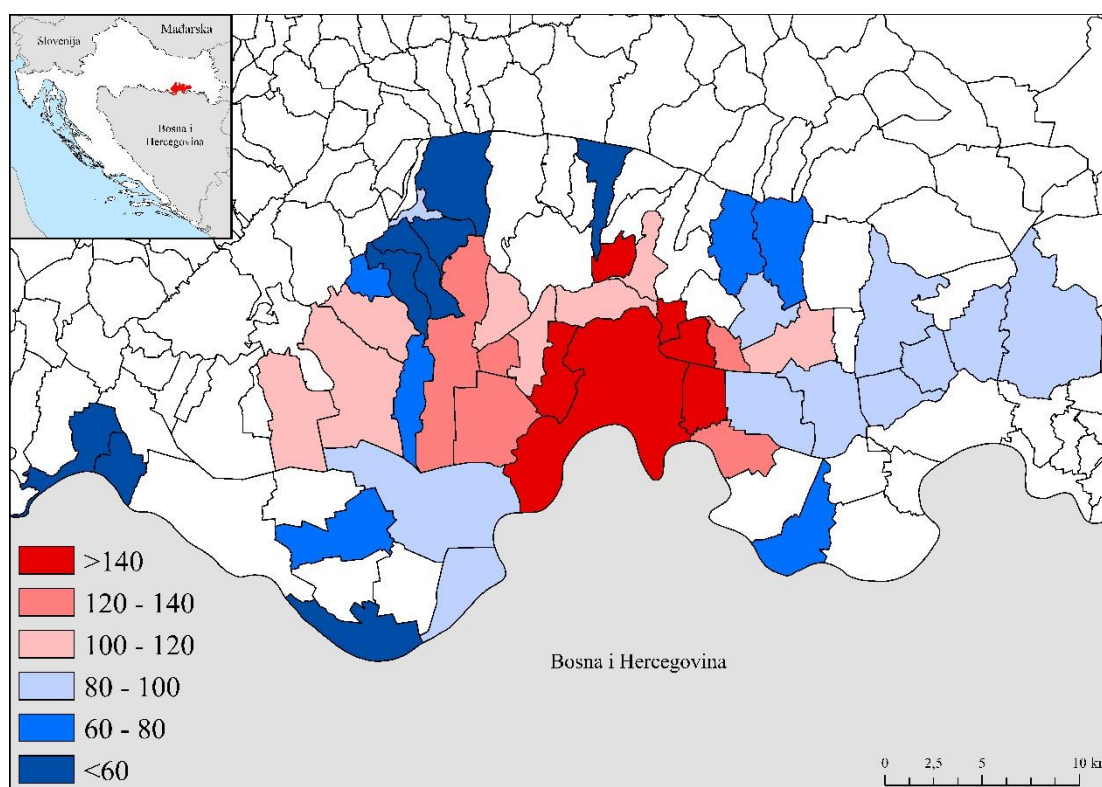
Izvor: Naselja i stanovništvo, 2005; Popis stanovništva, 2013a

U posljednjem međupopisnom razdoblju s druge strane, regija je izgubila dio stanovnika. U istom razdoblju zabilježen je pad broja stanovnika u Hrvatskoj u cjelini i gotov svim njezinim dijelovima uzrokovan negativnim prirodnim kretanjima i sve većim iseljavanjem stanovništva. Gradska regija Slavenskog Broda imala je nešto povoljnije kretanje od nekih drugih dijelova države što je u skladu s idejom da su gradske regije glavni pokretači razvoja i centri naseljavanja.

Porast broja stanovnika nije bio jednolik u cijeloj regije. Slavonki Brod je rastao puno i značajnije od svoje okolice. Uzevši da su početni stadiji razvoja gradskih regija obično obilježeni koncentracijom stanovnika (i broja radnih mjesta) u središnjem naselju, ovakav razvoj slavonskobrodske regije ima smisla. Središnje naselje se povećalo za gotov 50%, dok se za okolicu može reći da stagnira. Broj stanovnika doduše se je povećao u odnosu na 1971., ali za svega 5%. Naravno, treba uzeti u obzir da je u istom razdoblju velik dio Hrvatske izvan gradskih regija imao značajan pad broja stanovnika pa se i tako mali porast stanovništva u okolici može promatrati kao pozitivno kretanje. Okolice svih većih gradova pa tako i Slavenskog Broda su puno atraktivnije za naseljavanje od ruralnih područja udaljenih od većih gradova, ali ipak manje nego sami gradovi. Primjer za to je udio stanovnika okolice u ukupnom broju stanovnika gradske regije (Tab. 3.). Može se vidjeti da je u odnosu na 1971., smanjen udio slavonskobrodske okolice. U početku je pad udjela okolice bio izražen, posebice kada se pogledaju udjeli 1971. i 1991., ali je u zadnja dva međupopisna razdoblja udio stabiliziran uz minimalno povećanje. Ovakvo kretanje odgovara stadiju relativne

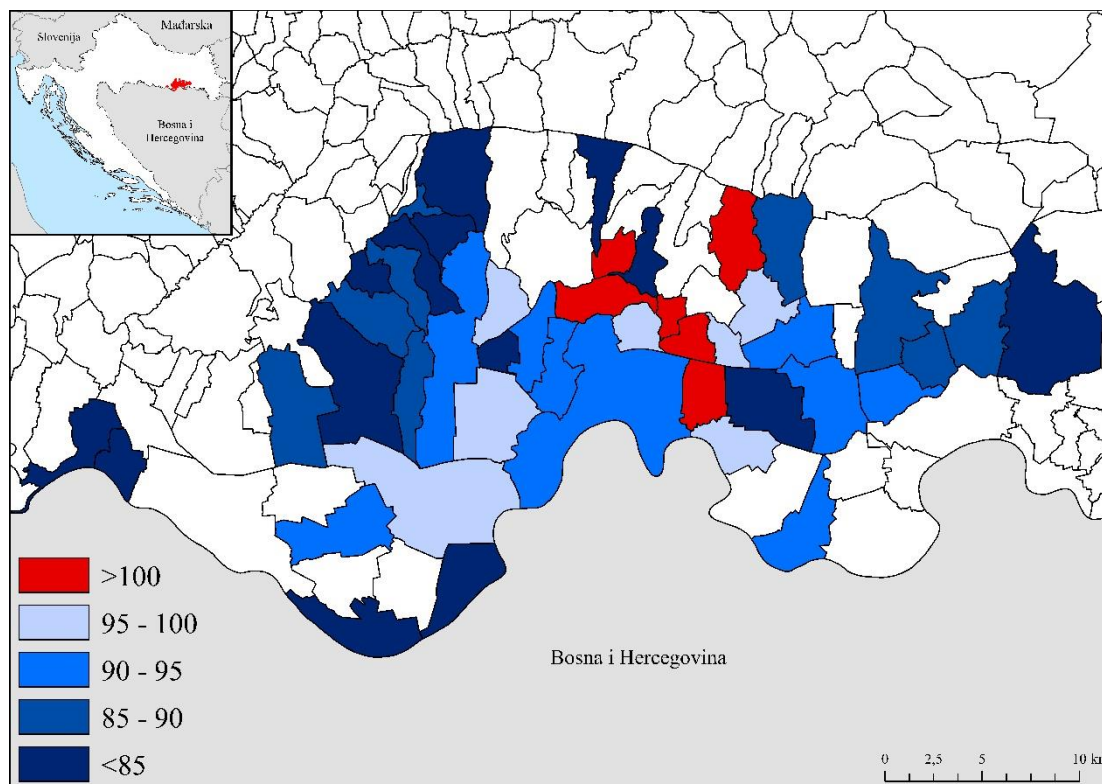
centralizacije i pokazatelj je određenog razvoja gradske regije prema skladnijoj raspodjeli stanovništva.

Osim odnosa središnjeg grada i okolice, značajno je promotriti i kretanje broja stanovnika po naseljima regija. U periodu 1971.-2011., osim Slavenskog Broda za kojeg je već rečeno da je značajno povećao broj stanovnika, velik porast imala su i naselja neposredno uz njega, prvenstveno Brodski Varoš, Bukovlje i Gornja Vrba (Sl. 11.). Podvinje nije iskazivano kao posebno naselje prije 2001., ali se može pretpostaviti da je ono spada u ovu kategoriju naselja. Ova naselja imaju veći porast broja stanovnika od samog Slavenskog Broda te dobro ocrtavaju tijekove kretanja stanovništva unutar gradske regije. Trend porasta broja stanovnika se mijenja s udaljavanjem od središnjeg naselja, većina naselja malo udaljenijih od Slavenskog Broda ima pad broja stanovnika u promatranom razdoblju s tim da su najgori pokazatelji udaljenijim, prometno lošije povezanim naseljima. To su većinom naselja koja su u prethodnom poglavlju spominjana kao najmanja u gradskoj regiji, dakle naselja u sjevernom dijelu regije na višim obroncima Dilja i prometno teže dostupna naselja.

Sl.11. Promjena broja stanovnika 1971.-2011. godine

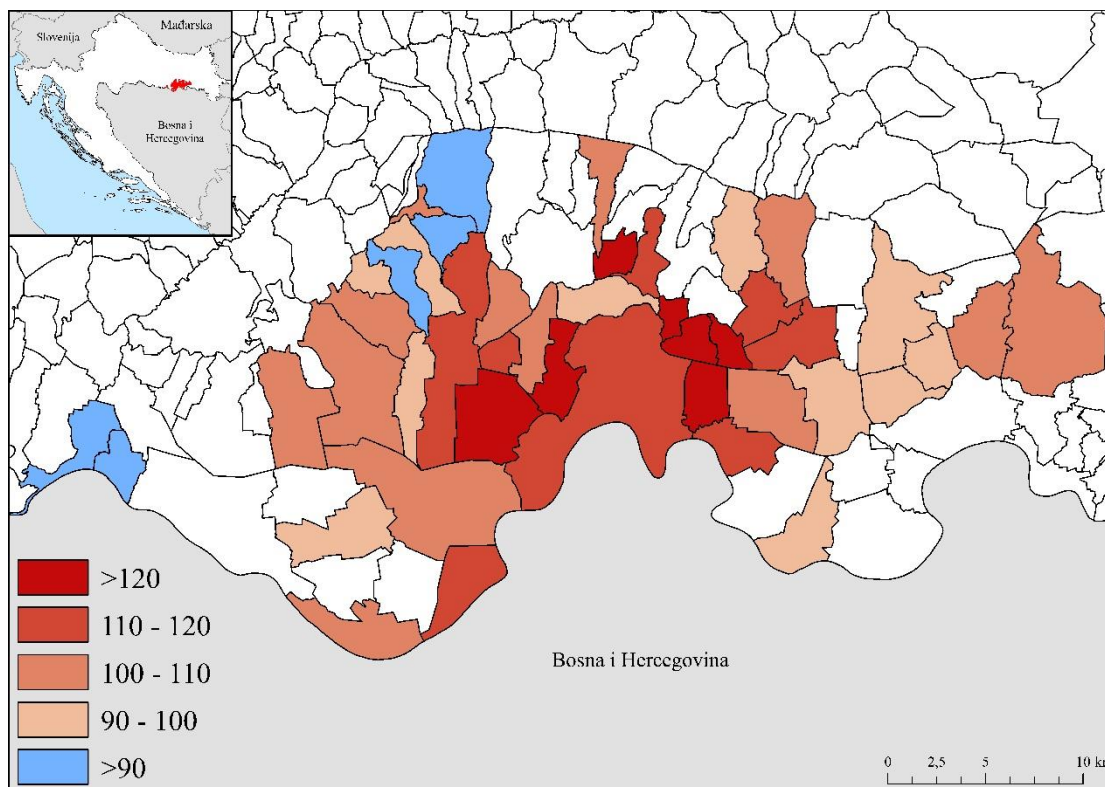
Izvor: Naselja i stanovništvo, 2005; Popis stanovništva, 2013a

Sl. 12. Indeks promjene broja stanovnika 2001.-2011.

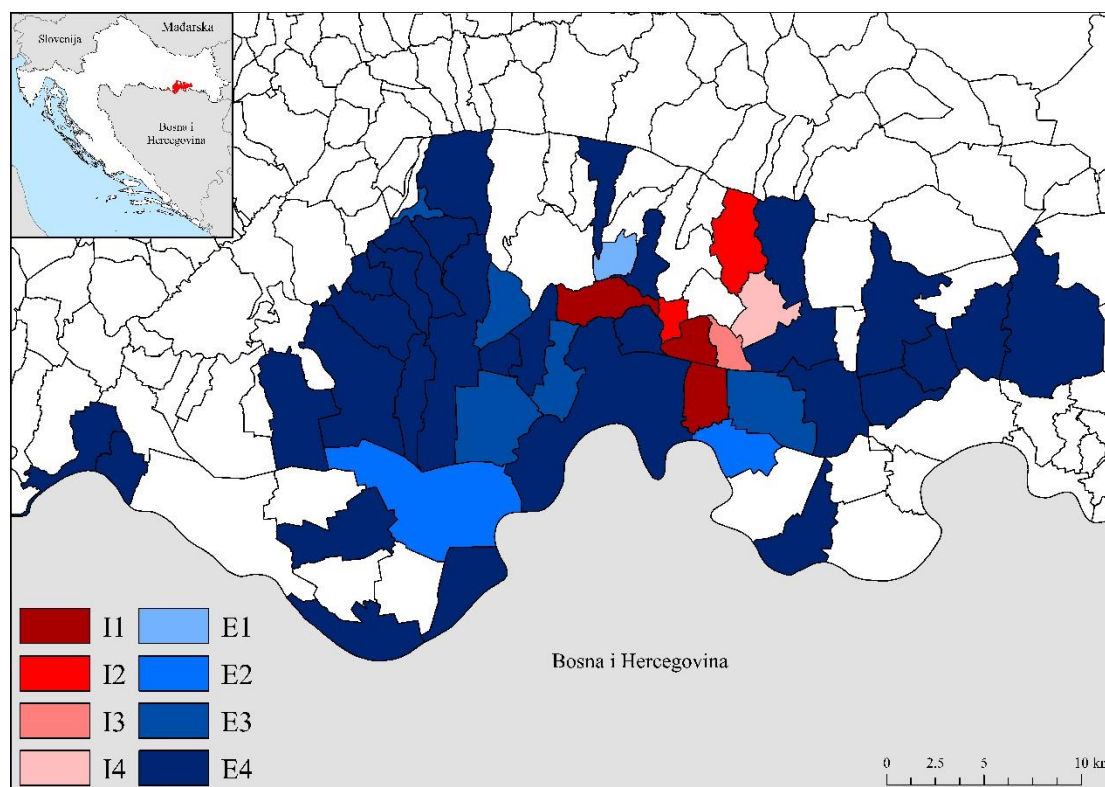
Izvor: Naselja i stanovništvo, 2005; Popis stanovništva, 2013a

Ako se promotri samo posljednje međupopisno razdoblje (Sl. 12.), primjetno je da su kretanja većinom negativna, većina naselja ima pad broja stanovnika. Iznimka su ranije navedena naselja najbliže Slavonskom Brodu koja su postala prava prigradska područja te zbog blizine središnjem naselju i generalno nižim cijenama nekretnina postaju jako atraktivna za naseljavanje. Treba reći da i ova naselja imaju samo minimalne poraste broja stanovnika, ali ih i to čini otocima u moru pada broja stanovnika. Zanimljivo je promotriti i međupopisno razdoblje 1991.-2001. (Sl. 13). Vidljivo je pozitivno kretanje najviše izraženo u naseljima u neposrednoj blizini Slavonskog Broda. Najbolji primjer je naselje Bukovlje koje je udvostručilo broj stanovnika u tom razdoblju s 902 stanovnika 1991. na 1858 stanovnika 2001. godine. Može se pretpostaviti da su upravo ta naselja bila glavno odredište većeg dijela useljenika iz Bosanske Posavine što ima smisla ako se u obzir uzmu trendovi naseljavanja unutar gradskih regija. Dodatno, doseljavanja u prigradska naselja su svakako imala i pozitivan učinak na razvoj same gradske regije i prestrukturiranje stanovništva unutar nje.

Sl. 13. Indeks promjene broja stanovnika 1991.-2001.

Izvor: Naselja i stanovništvo, 2005

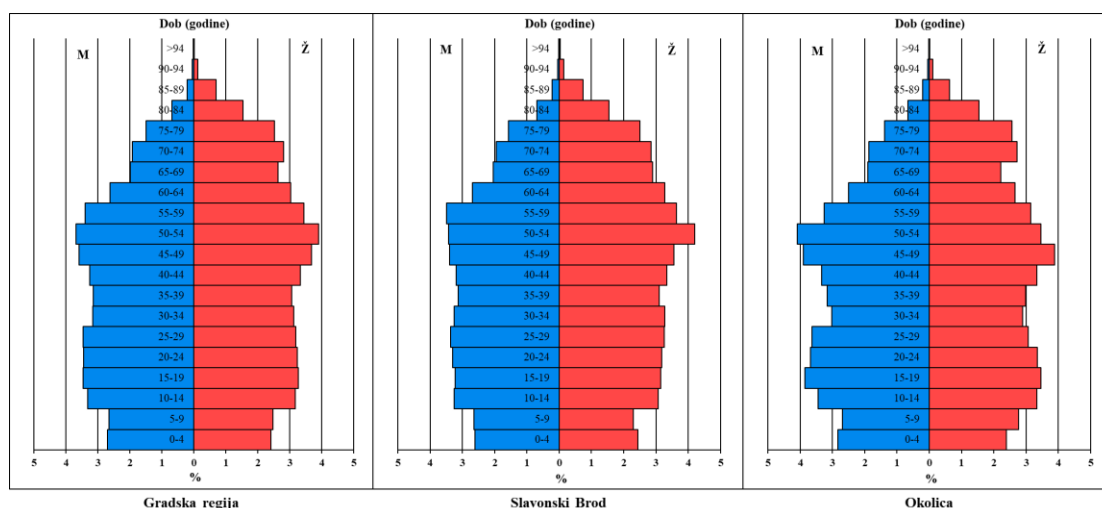
Sl. 14. Tipovi općeg kretanja stanovništva po naseljima 2001.-2011.

Izvor: Naselja i stanovništvo, 2005; Popis stanovništva, 2013a; Tablogrami 2001.-2010.

Osim same ukupne promjene broja stanovnika, indikativan pokazatelj demografskog stanja gradske regije su i tipovi općeg kretanja stanovništva (Sl. 14.). Slično kao i u ostatku Hrvatske i sukladno spomenutim negativnim demografskim trendovima u zadnjem međupopisnom razdoblju, većina naselja gradske regije Slavenskog Broda, uključujući i središnje naselje se nalazi u najnepovoljnijem tipu, E4, tj. u fazi su izumiranja. Ponovno, nešto povoljnijim tipovima pripadaju naselja u neposrednoj blizini Slavenskog Broda, posebice ona naselja koja su imala značajniji porast u prethodnom međupopisnom razdoblju.

4.3. Biološka struktura stanovništva

Biološka obilježja, tj. dob i spol su svakako među najznačajnijim demografskim obilježjima u bilo kojem kontekstu pa su tako važna i za gradske regije. Spolna struktura gradske regije se ne razlikuje značajnije od očekivanog rasporeda, udio žena malo viši od hrvatskog prosjeka u Slavenskom Brodu, a nešto niži u okolici, ali se radi o vrlo malim razlikama (Popis stanovništva, 2013a). Puno veće značenje ima dobni sastav stanovništva. Za analizu dobnog sastava koristit će se kontingenti stanovništva, tj. podjela stanovnika u tri velike grupe – mlado (mlađe od 15 godina), zrelo (staro 15 do 65 godina) i staro stanovništvo (starije od 65 godina).

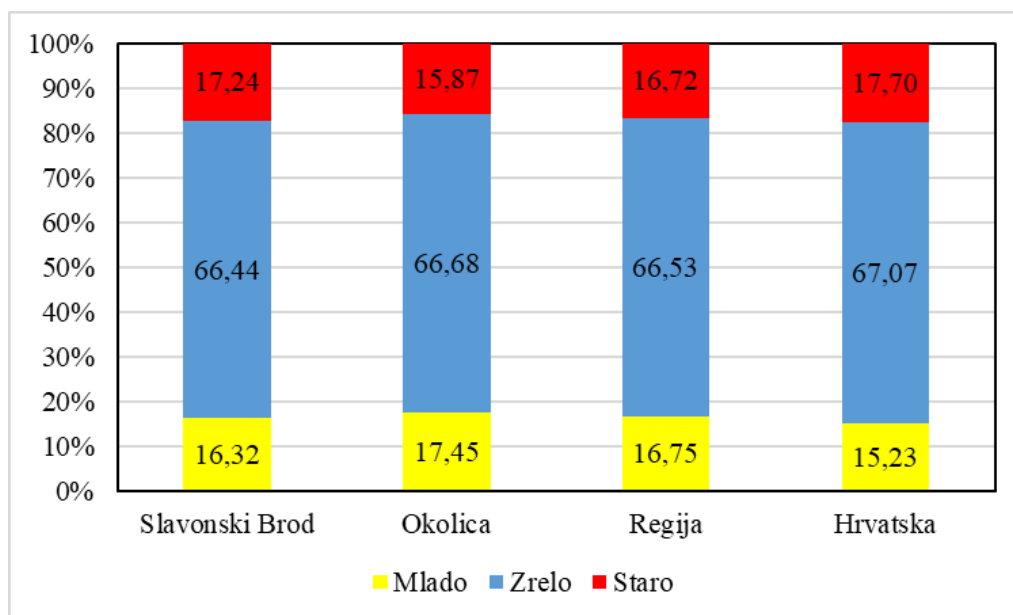

Sl. 15. Dobno-spolna struktura stanovništva 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2013a

Na Sl. 16. su prikazani udjeli kontigenata stanovništva te je jasno vidljivo da nema veće razlike između pojedinih dijelova gradske regije te da vrijednosti odgovaraju državnom prosjeku. Gradska regija ima malo povoljniji dobni sastav u odnosu na Hrvatsku, tj. ima malo viši udio mladog stanovništva, ali razlika nije velika. Ovakvo stanje pokazuje prednosti

gradskih regija pred ostalim područjima te daje barem malu nadu za bolja kretanja u budućnosti.

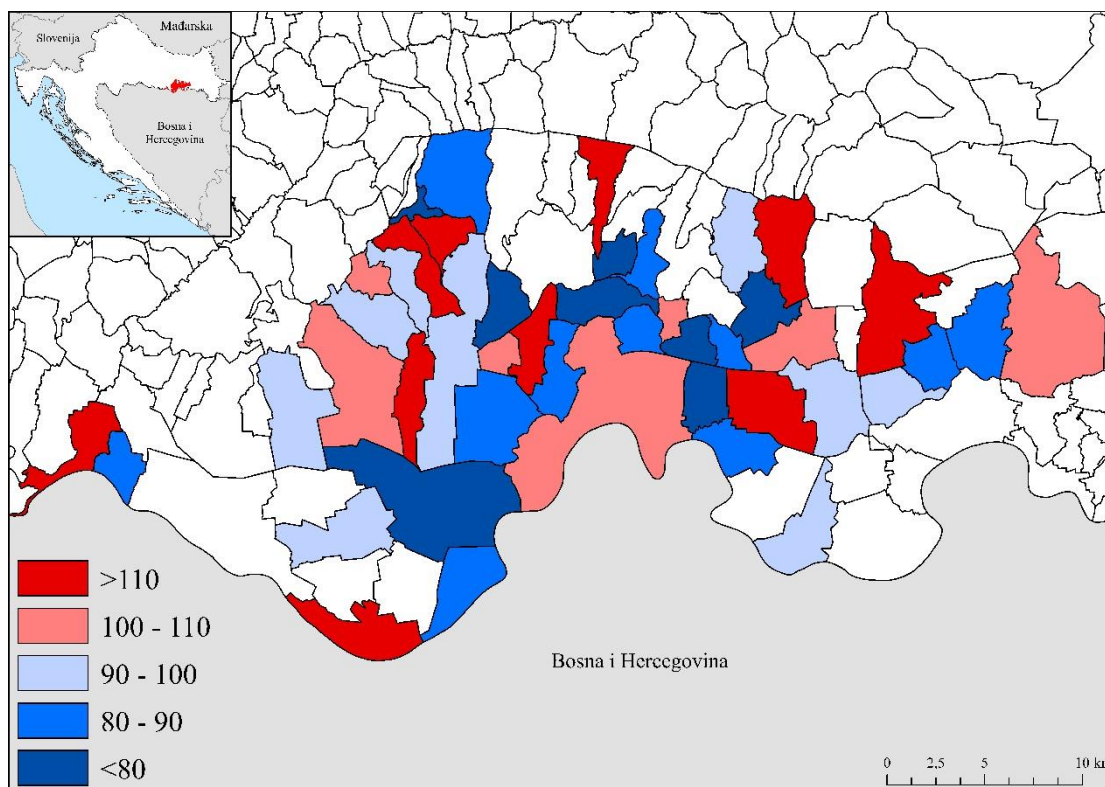
Sl. 16. Kontigenti stanovništva 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2013a

Ako promotrimo odnos Slavanskog Broda i okolice, okolica ima nešto viši udio mladog stanovništva i posljedično niži udio starog stanovništva, ali ponovno razlika nije velika. Ovakav odnos je vjerojatno uzrok spomenutog veće udjela žena u Slavanskom Brodu, poznato je da žene žive u prosjeku duže od muškaraca pa starije populacije imaju tendenciju imati veće udjela ženskog stanovništva. Usporedba udjela mladog i starog stanovništva pokazuje vrlo nepovoljnu situaciju, u Slavanskom Brodu ima više starog nego mladog stanovništva, dok i okolica ima dosta negativan omjer. Ovakva situacija je posljedica demografskih trendova starenja stanovništva koji su već dugo prisutni u cijeloj Hrvatskoj, a dodatno su potaknuti iseljavanjem većinom mlađeg stanovništva. Starenje stanovništva već dosta negativno utječe na ekonomski razvoj kako Hrvatske, tako i slavonskobrodske regije, a nažalost može se očekivati samo daljnje pogoršanje situacije.

Jedan od načina iskazivanja odnosa pojedinih kontigenata stanovništva je indeks starosti koji pokazuje omjer starog i mladog stanovništva. Promatrano na razini naselja (Sl. 17.), može se primijetiti da sva naselja gradske Slavanskog Broda imaju vrlo visok indeks starosti. Već je rečeno da takva situacija izaziva brojne probleme, ne samo ekonomske, već i cijeli niz drugih, a poseban je problem što najviše vrijednosti indeksa starosti imaju naselja koja su ranije spominjana kao slabije prometno povezana što će vjerojatni rezultirati potpunim

pražnjenjem tih naselja u bližoj budućnosti. Najniže vrijednosti indeksa starosti imaju prigradska naselja Slavenskog Broda zbog već navedenih razloga.

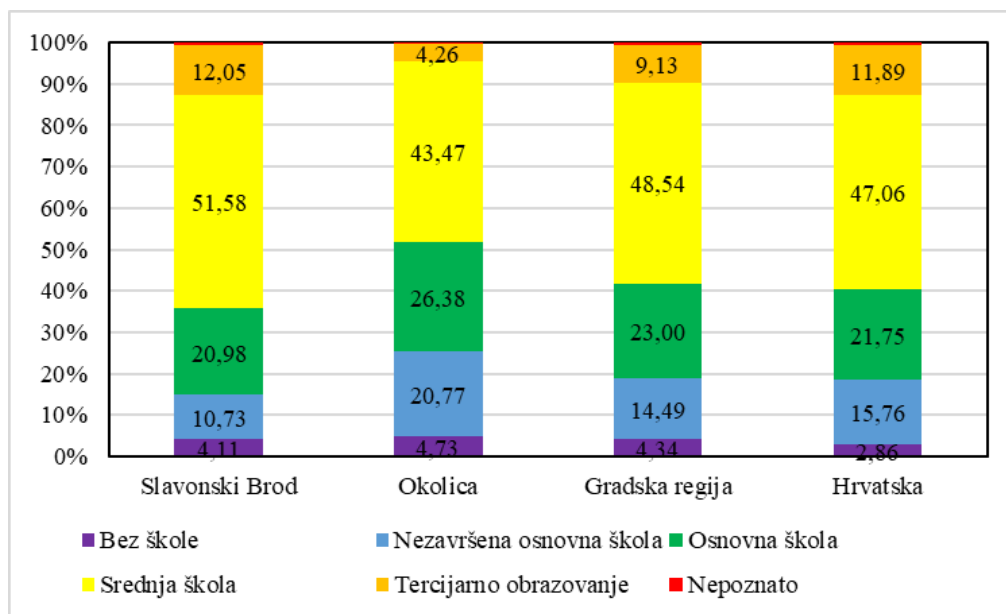

Sl. 17. Indeks starosti 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2013a

4.4. Obrazovna struktura stanovništva

Najvažniji kapital nekog prostora je njegovo stanovništvo, a jedan od najvažnijih kapitala koji osoba može imati je znanje koje se stječe kroz obrazovanje. Obrazovna struktura samim time ima veliko značenje u razvoju nekog prostora i njegovom gospodarskom potencijalu. Obrazovna struktura stanovništva se obično promatra kroz školsku spremu, tj. najvišu završenu školu. Gradska regija Slavenskog Broda u odnosu na hrvatski prosjek ima manji udio visoko obrazovanog stanovništva, ali i viši udio stanovništva sa srednjom i osnovnom školom te neškolovanog stanovništva (Sl. 18.). Unutar regije, Slavonski Brod ima dosta povoljniju obrazovnu strukturu od svoje okolice, usporedivu s državnim prosjekom. Ovakav odnos se javlja i u ostalim gradskim regijama u Hrvatskoj (Klempić Bogadi, 2008), te je posljedica većih mogućnosti zapošljavanja visoko obrazovanog stanovništva u gradovima, dok u okolnim prostorima ima vrlo malo radnih mjesta za takvo stanovništvo.

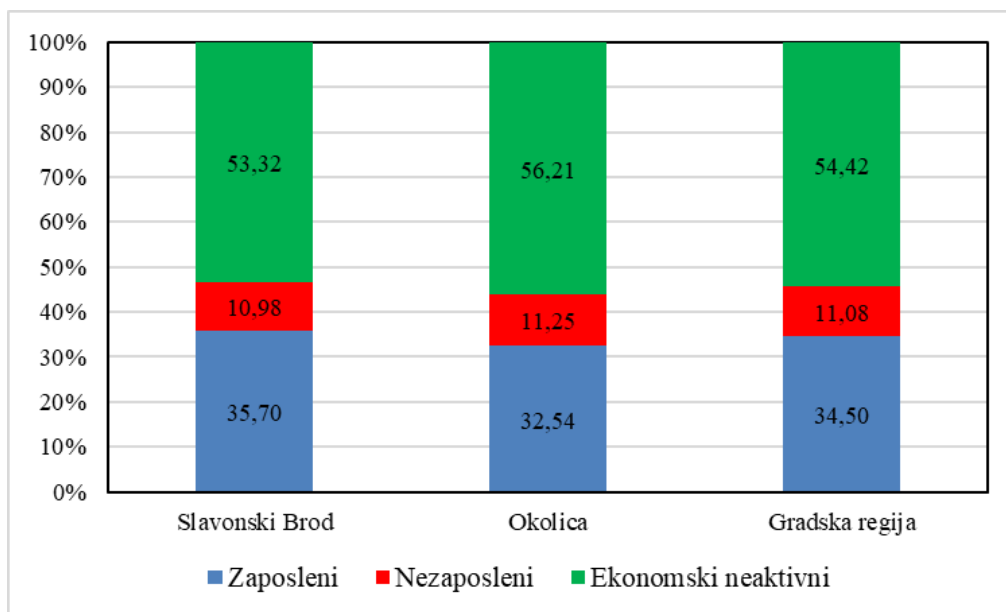
Sl. 18. Obrazovna struktura stanovništva 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

Promjene u obrazovnoj strukturi regije, kao i o obrazovna struktura po naseljima detaljnije će biti proučena u poglavlju 5.1.

4.5. Ekonomska struktura stanovništva

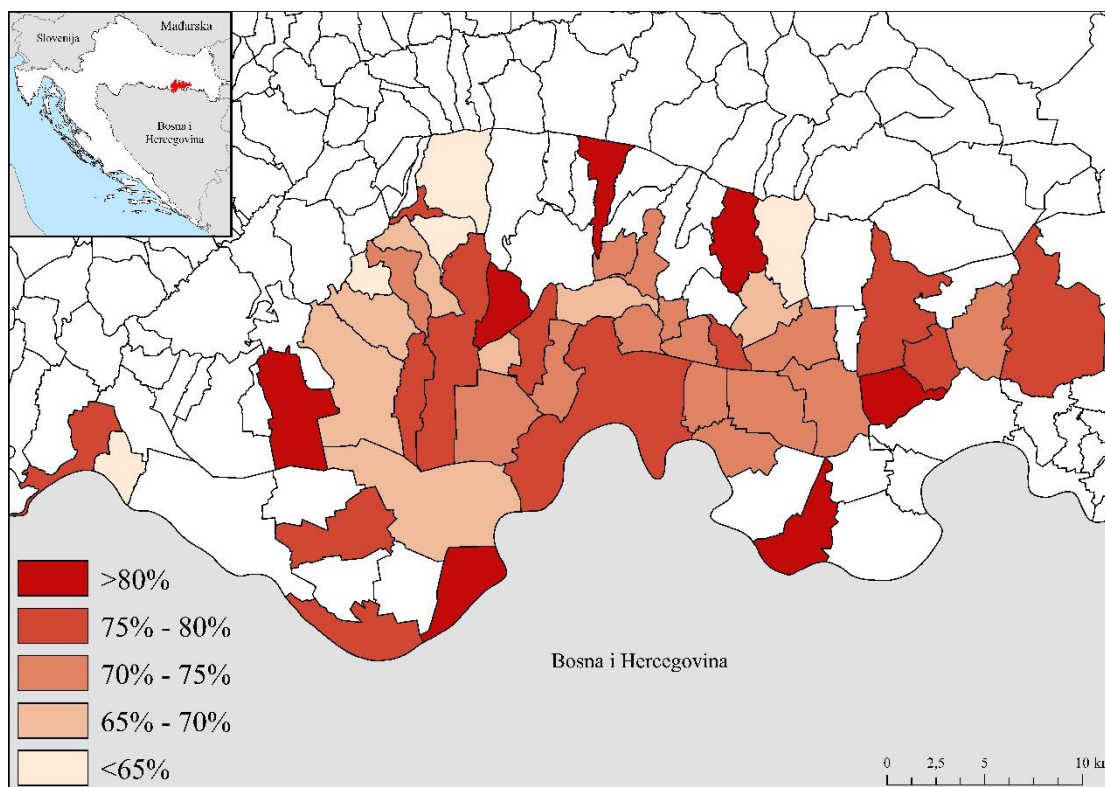
Gradske regije su oblikovane prvenstveno kroz ekonomsku povezanost središnjeg grada i naselja njegove okolice pa je zbog toga ekonomska struktura stanovništva važan pokazatelj razvoja gradske regije.

Sl. 19. Stanovništva staro 15 i više godina prema aktivnosti 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2013b

Za početak, primjetan je velik udio neaktivnog stanovništva, u gradskoj regiji u cijelosti i njezinim sastavnim dijelovima više od polovice stanovništva nije aktivno što se negativno odražava na ekonomsku situaciju. Pozitivna je činjenica da je većina aktivnog stanovništva zaposlena, iako je udio nezaposlenih relativno visok. Slavonski Brod, kao glavni centar rada u regiji ima najveći udio zaposlenih, a može se pretpostaviti da i značajan dio zaposlenih u okolici radi u središnjem naselju.

Sl. 20. Udio zaposlenog stanovništva u aktivnom 2011. godine

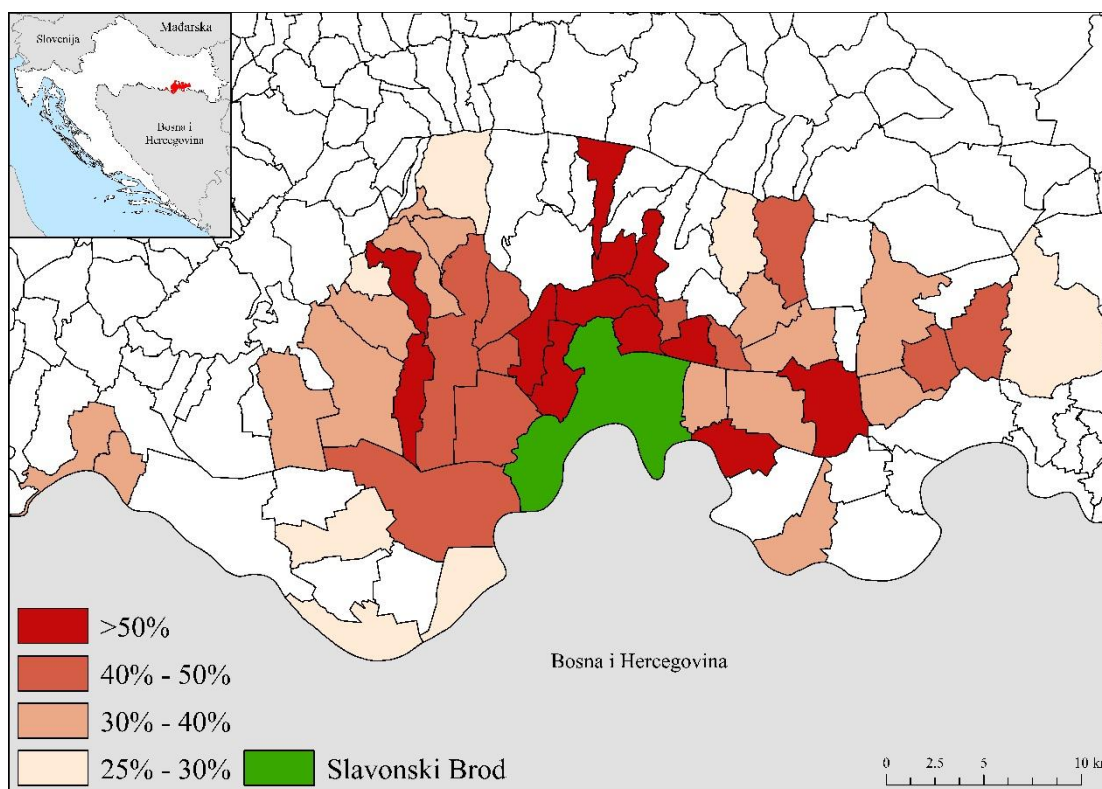
Izvor: Popis stanovništva, 2013b

Kada se pogleda samo aktivno stanovništvo, vidljivo je da većina naselja imaju značajne udjele zaposlenog stanovništva (Sl. 20), ali treba uzeti u obzir način izdvajanja naselja okolice, da bi se neko naselje smatralo dijelom okolice mora imati barem 50% zaposlenog stanovništva u aktivnom. Također, mora se primijetiti da je udio nezaposlenog stanovništva u nekim naseljima poprilično visok što osim ekonomski problema, za posljedicu ima i slabiju urbanizaciju naselja okolice budući da je već rečeno da su dnevne migracije i zaposlenost ključni pokretači urbanizacije naselja (Klempić Bogadi, 2008).

Slično kao i u prethodnom poglavlju, više o ekonomskoj strukturi stanovništva gradske regije biti će rečeno u poglavlju 5.1.

4.6. Dnevni migranti

Okolica se povezuje sa središnjim gradom kroz dnevne migracije i upravo su one pokretač i najznačajniji čimbenik promjena u okolici i nastanka gradskih regija (Vresk, 1979, 1986). Upravo zbog toga, važno je detaljnije promotriti obilježja dnevnih migranata unutar slavonskobrodske gradske regije.

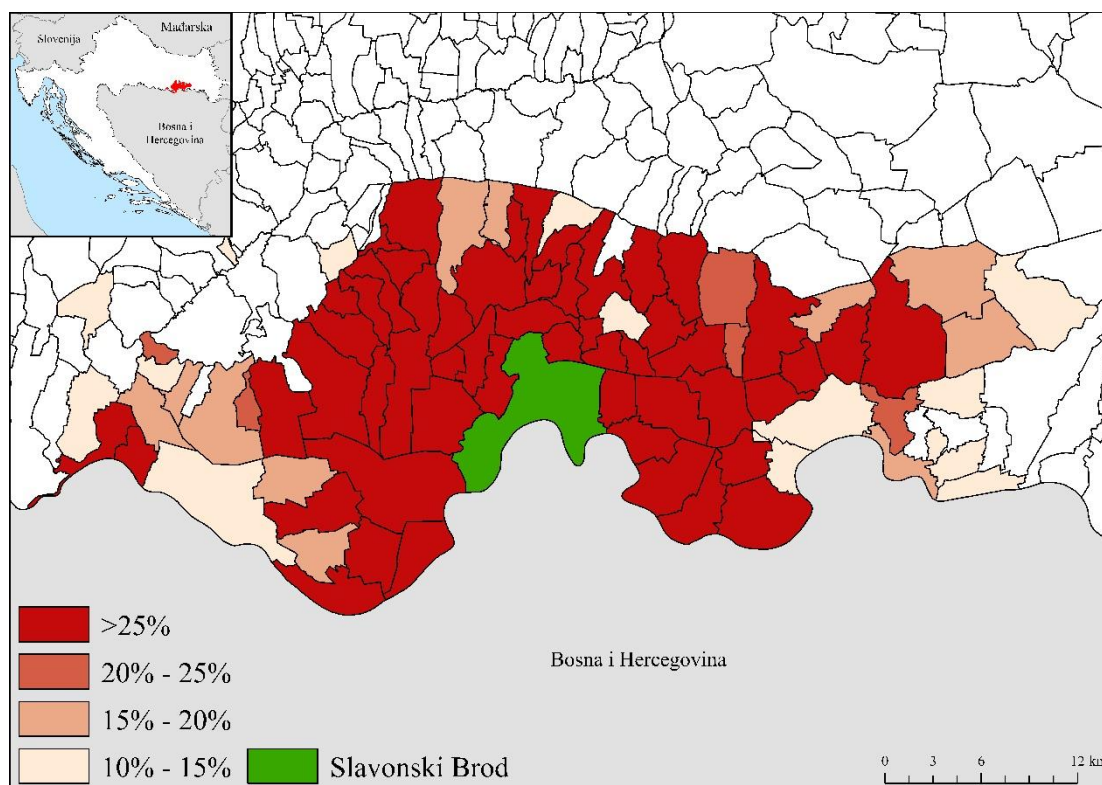
Sl. 21. Udio dnevnik migranata u broju zaposlenih po naseljima okolice 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b

Ukupan broj migranata koji svakodnevno cirkuliraju iz naselja okolice na posao u Slavonski Brod prema popisu stanovništva provedenom 2001. godine iznosio je 4423 migranta (Popis stanovništva, 2003a). Gledano kao udio ukupnog broja zaposlenih u cijeloj okolici, dnevni migranti su predstavljali 42,85% zaposlenog stanovništva okolice (Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b). Najveći udjeli su očekivano u naseljima najbližima Slavonskom Brodu (npr. Brodski Varoš, Gromačnik, Rastušje), dok se s udaljavanjem od središnjeg naselja njihov smanjuje uz par iznimki (Sl. 21.).

Treba reći i da dnevni migranti iz okolice definirane po Vreskovom modelu nisu jedini koji svakodnevno odlaze u Slavonski Brod na posao. Slavonski Brod je najznačajnije gospodarsko središte cijele Brodsko-posavske županije, ali i šireg područja, prvenstveno Požeško-slavonske županije pa je prirodno da postoje određene veze i s naseljima koja nisu dio urbanizirane okolice. Jedan od kriterija za uključivanje naselja u okolice je da više od

25% zaposlenog stanovništva dnevno odlazi na posao u središnje naselje. Taj kriterij zadovoljavaju gotovo sva naselja u općinama koje graniče sa Gradom Slavonskim Brodom te je iz usporedbe Sl. 21. i 22 vidljivo da nepravilan oblik gradske regije, tj. postojanje „praznina“ u teritorijalnom obuhvatu nije zbog potpune nepovezanosti pojedinih naselja sa Slavonskim Brodom, naprotiv značajan udio stanovništva tih naselja je jako povezan sa središnjim naseljem. Razlozi ne uključenosti tih naselja u okolicu su nedovoljna urbaniziranost definirana prema udjelu poljoprivrednog stanovništva i udjelu zaposlenih.

Sl. 22. Udio dnevnih migranata u broju zaposlenih iz šireg područja 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b

Za potrebe ovog rada, dnevni migranti iz naselja koja su definirana kao urbanizirana okolica su značajniji od ostalih te će se njihova obilježja detaljnije proučiti. U skladu s ranije definiranim slijedom proučavanja obilježja ukupnog stanovništva regije (poglavlja 4.3., 4.4. i 4.5.), prvo će se analizirati biološka struktura dnevnih migranata. Više od dvije trećine dnevnih migranata su muškarci (68,14%) što pokazuje da je gradska regija Slavenskog Broda još u ranim fazama razvoja za koje je karakterističan veći udio muškaraca u radnoj snazi, kako dnevnih migranata, tako i stanovništva općenito (Vresk, 1990). Došlo je doduše do određenih pomaka u izjednačavanju spolne odnose na strukturu u ranijim razdobljima (vidi poglavlje 3.4.), ali će trebati još neko vrijeme ujednačavanje spolne strukture ukupnog stanovništva i one dnevnih migranata i zaposlenih u cijelosti.

Tab. 4. Dobna struktura dnevnih migranata 2001. godine

	29 i manje	30-49	50 i više	Nepoznato
Broj	966	2888	567	2
%	21,84	65,30	12,82	0,05

Izvor: Popis stanovništva, 2003a

Do značajnijih promjena došlo je u dobnoj strukturi, većinu dnevnih migranata 2001. činili su migranti stari u srednjim godinama, stari od 30 do 50 godina (Tab. 4.). Ovakva promjena i struktura vjerojatno su rezultat ukupnog starenja stanovništva, starije dobne skupine čine sve veći udio u ukupnom stanovništvu pa je logično da čine i veći udio u radnoj snazi. Dodatni poticaj je i iseljavanje stanovništva iz regije, upravo mlađi ljudi su uobičajeno skloniji iseljavanju od starijih. Utjecaj je imao i Domovinski rat, podatci se odnose na 2001. godinu, tako da je značajan dio žrtava rata tada još uvijek bio u mlađoj dobi. Dodatni razlog su i gospodarske promjene, industrija koja je zapošljavala većinom mlađe ljude je dosta izgubila na značenju, dok se povećao udio tercijarnih djelatnosti koje zahtijevaju više kvalifikacije i iskustvo.

Tab. 5. Obrazovna struktura dnevnih migranata 2001. godine

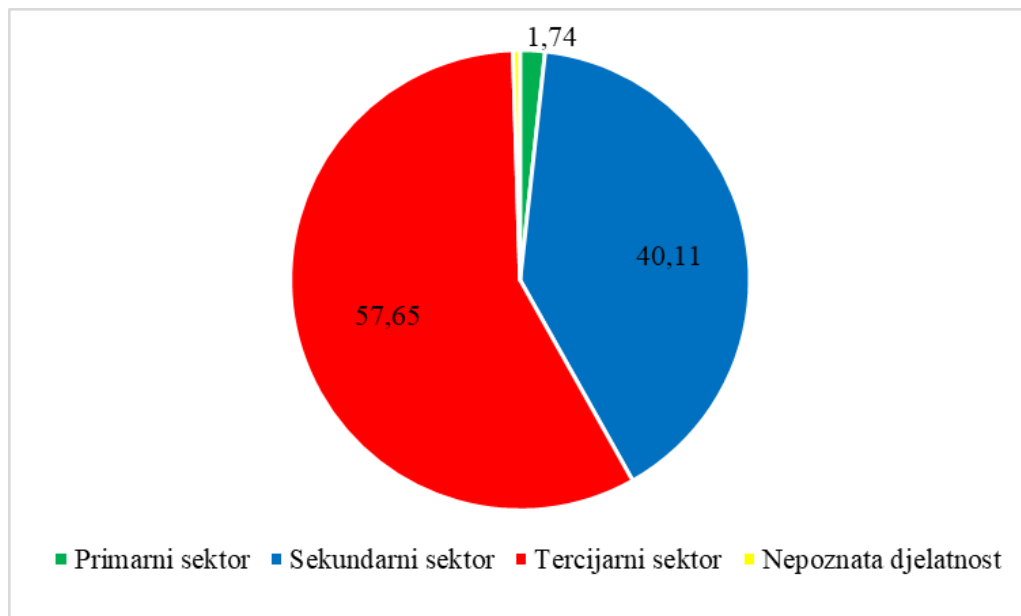
	Bez škole	Nezavršena osnovna škola	Osnovna škola	Srednje škole	Tercijarno obrazovanje	Nepoznato
Broj	5	156	727	3066	467	2
%	0,11	3,53	16,44	69,32	10,56	0,05

Izvor: Popis stanovništva, 2003a

Gospodarske promjene posebice su utjecale na promjenu obrazovne i ekonomske strukture. Udio migranata s nižom školskom spremom se dosta smanjio, većinu čine migranti sa srednjom školom, ali se značajan udio fakultetski obrazovanih, posebice kada se uspoređi s prethodnim razdobljima (Tab. 5.). Povoljnija obrazovna struktura rezultat je promjena unutar regije, gospodarskih i ostalih te pokazuje da je stupanj razvoja gradske regije nešto viši nego prije i da se kreće prema kasnijim fazama razvoja gradskih regija.

Ekonomska struktura (Sl. 23.) pokazuje slične trendove. Tercijarni sektor zapošljava najveći dio dnevnih migranata što je u skladu s tendencijama gospodarskog razvoja cijele Hrvatske, a posebice većih gradova. Važnost sekundarnog sektora je dosta smanjena u odnosu na ranija razdoblja što je povezano s padom broja zaposlenih u industrijskim postrojenjima, u slučaju Slavenskog Broda drastičnim smanjenjem broja zaposlenih Đure Đakovića koji je prije 1990ih dio glavni poslodavac za središnji grad i okolicu. Unatoč

smanjenje značenja, sekundarni sektor i dalje ima veliko značenje te privlači brojne dnevne migrante iz okolice.

Sl. 23. Struktura dnevnih migranata prema sektorima djelatnosti 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003a

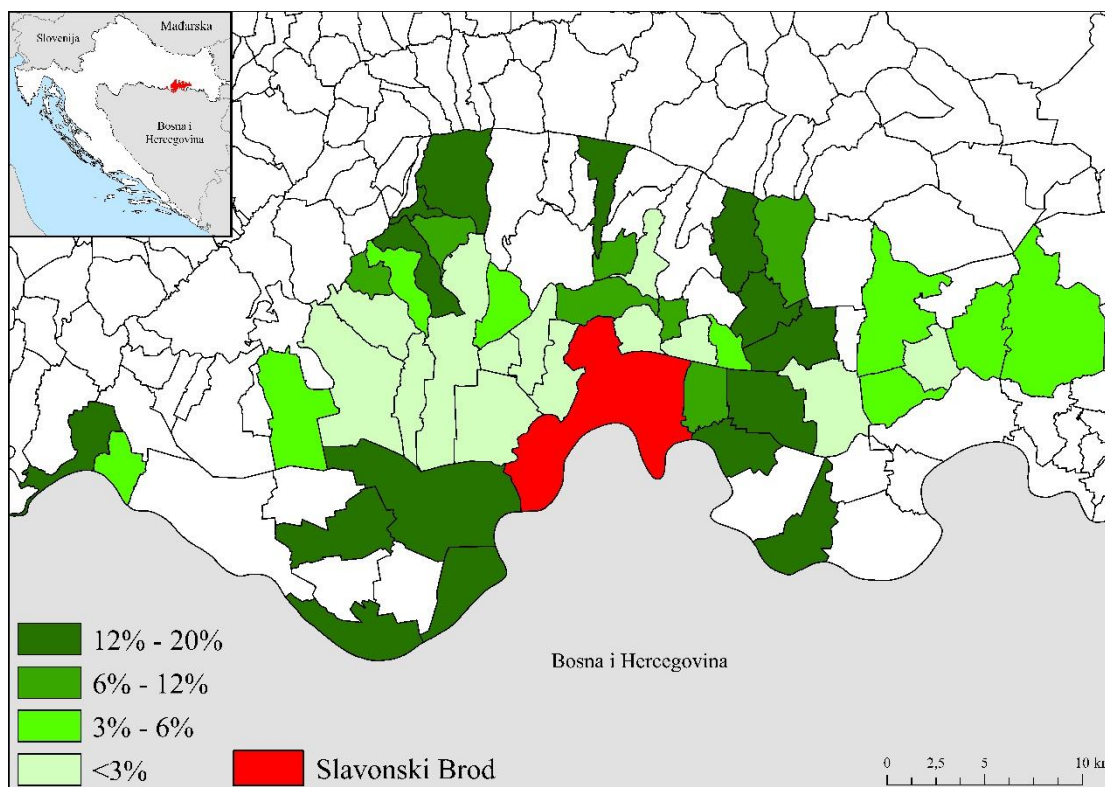
Ukupno gledano, Slavonski Brod se od karakteristično industrijskog središta prije 1990ih sve više pretvara u centar usluga, pojava koja je vidljiva u gotovo svim gradovima Europe i Sjeverne Amerike već neko vrijeme pa se sukladno tome mijenjaju i obilježja ljudi koji svakodnevno dolaze na posao u Slavonski Brod i kasnije se vraćaju u svoja naselja stanovanja koja se također značajno mijenjaju, a upravo ta primjena će se analizirati u narednom poglavlju.

5. PREOBRAZBA OKOLICE

Gradska regija nastaje širenjem utjecaja grada u okolicu i posljedičnom urbanizacijom okolice. Pod utjecajem središnjeg grada okolica se postupno preobražuje u urbani prostor te se smanjuju razlike između središnjeg grada i njegove okolice (Vresk, 2002). Proces suburbanizacije obuhvaća sveobuhvatne promjene u demografskim, socioekonomskim, fizionomskim i funkcionalnim obilježjima okolnih naselja (Klempić Bogadi, 2008). Demografska obilježja su obrađena u prethodnom poglavlju, dok će se u nastavku analizirati ostali navedeni oblici preobrazbe naselja okolice.

5.1. Socioekonomska preobrazba

Gradovi imaju vrlo izraženu funkciju rada, što omogućava zapošljavanje ne samo stanovništva iz grada, već i stanovništva okolnih naselja (Klempić Bogadi, 2008). Kao što je već rečeno, razvoj prometa omogućuje dijelu zaposlenih iz okolnih naselja da svakodnevno odlaze na posao u središnji grad, ali da pritom ostanu živjeti u gradskoj okolini. Takve dnevne migracije s vremenom dovode do značajnih promjena u okolini. Prvi oblik preobrazbe događa se u socioekonomskoj strukturi okolnih naselja (Vresk, 1997).

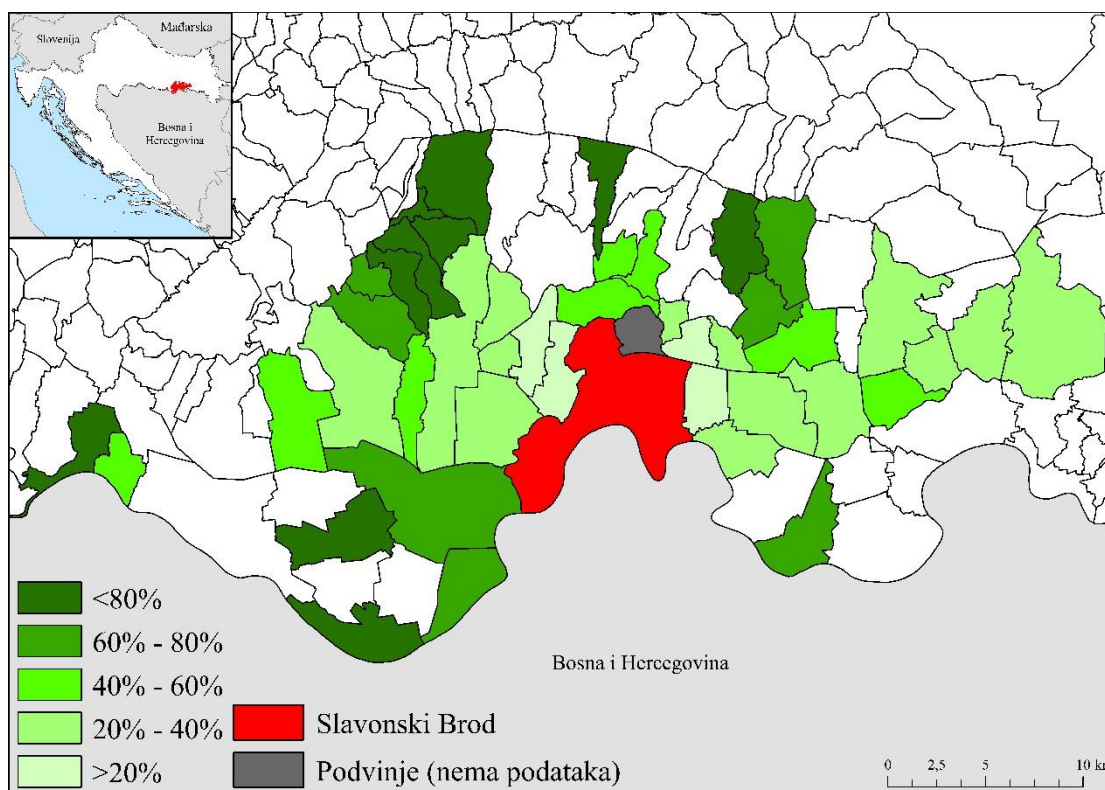
Sl. 24. Udio poljoprivrednog stanovništva u naseljima okolice 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003c

U seoskim naseljima okolice, socioekonomska promjena započinje prestrukturiranjem poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredna zanimanja i s tim povezanom promjenom načina života (Vresk, 1997). Poljoprivredno stanovništvo većinom radi na vlastitim poljoprivrednim imanjima i samo određuje svoje „radno vrijeme“ i način života, zaposleni u nepoljoprivrednim djelatnostima imaju fiksno radno vrijeme i u slučaju naselja okolice središnjih gradova, mjesto rada im je nešto udaljenije od mjesta stanovanja (Klempić Bogadi, 2008). Također, poljoprivreda je djelatnost dosta drugačija od ostalih, poljoprivrednici tokom cijele godine i gotovo cijeli dan imaju razne poslove za obaviti vezano za svoja imanja, a i dosta bez obzira na stupanj razvoja, u velikoj mjeri ovise o prirodi. Uzevši u obzir i samo ovako jako pojednostavljenu sliku života poljoprivrednika, jasno je da se promjena u udjelu poljoprivrednog stanovništva smatra jednim od ključnih pokazatelja urbanizacije naselja (Klempić Bogadi, 2008).

Okolica Slavenskog Broda u cijelosti, po posljednjim dostupnim podacima, onima s popisa stanovništva 2001., ima udio poljoprivrednog stanovništva 6,09%, što je malo iznad državnog prosjeka koji iznosi 5,55% (Popis stanovništva, 2003c). Ako se taj udio usporedi s ostalim gradskim regijama u Hrvatskoj, prvenstveno onima četiri najveća grada (2,4% u zagrebačkoj, 1,3% u splitskoj, 0,7% u riječkoj i 4,0% u osječkoj okolini (Klempić Bogadi, 2008)), vidljivo je da je promjena u slavonskobrodskoj okolini bila nešto slabija. Takvi rezultati su i očekivani, Slavonski Brod je manji grad od navedenih, a vodeći se idejom da intenzitet transformacije okolice ovisi funkciji rada središnjeg grada koja je uobičajeno veća u većim gradovima (Vresk, 1979), nije neobično da su veći gradovi jače utjecali na svoje okolice. Također, sama transformacija slavonskobrodске okolice počelo je malo kasnije, što je dodatan razlog slabije preobrazbe. Značajnu ulogu imali su i fizičkogeografski čimbenici, tj. slavonskobrodsko područje ima izrazito povoljne uvjete za poljoprivredu, posebice u usporedbi s primorskim središtima. Slavonskobrodска regija je po tome usporediva s osječkom regijom, koja također ima nešto veći udio poljoprivrednog stanovništva zbog istih razloga. Naravno, iako je udio poljoprivrednog stanovništva nešto veći od hrvatskog prosjeka, to ne znači da se okolica nije značajno transformirala, što postaje jasno kada se usporede udjeli poljoprivrednog stanovništva 2001. i 1971. kada je preobrazba okolice tek započinjala (Sl. 24. i 25.). Na zadnjem popisu, najveći udio poljoprivrednog stanovništva imalo je naselje Dubovik gdje je on bio 19,19% (Popis stanovništva, 2003c), dok su 1971. samo rijetka naselja imala manje od 20% poljoprivrednog stanovništva., a udio poljoprivrednog stanovništva u cijeloj okolini bio je 40,59%, dakle više od šest puta veći nego 2001 (Popis stanovništva, 1972). Osim toga, 21 naselje od 44 ima manji udio

poljoprivrednog stanovništva od državnog prosjeka. Udjeli su najmanji u naseljima Brodski Varoš, Bukovlje i Podvinje koja su i fizički spojena sa Slavonskim. Zanimljivo je primijetiti da prostorni raspored naselja s najmanjim udjelima nije pravilan, tj. udjeli se ne smanjuju ravnomjerno s udaljavanjem od središnjeg naselja što ukazuje na ulogu drugih čimbenika osim samog utjecaja grada, najvjerojatnije već spomenuti prirodni preduvjeti za poljoprivredu. Promet isto ima ulogu, male udjele imaju naselja zapadno od Slavanskog Broda koja se nalaze uz glavni prometni pravac, dok prometno izoliranija naselja, primjeri ona jugozapadno od središnje naselja, kao i naselja na obroncima Dilja do kojih je također malo kompliciranije doći. Korelacija udjela poljoprivrednog stanovništva i udjela dnevnih migranata (Sl. 21.) također nije potpuna, što dodatno pokazuje da je slavonskobrodska okolica još u ranijim fazama transformacije i za očekivati je da će se s vremenom udjelima poljoprivrednog stanovništva dodatno smanjivati u skladu s uobičajenim tokom razvoja.

Sl. 25. Udio poljoprivrednog stanovništva u naseljima okolice 1971. godine

Izvor: Popis stanovništva, 1972

Osim udjela poljoprivrednog stanovništva, važni pokazatelji preobrazbe okolice pod utjecajem grada su i obrazovni sastav stanovništva, indeks obrazovanja te gospodarski sastav stanovništva. Obrazovni sastav stanovništva jedan je od najvažnijih indikatora socioekonomske preobrazbe prostora. Osnovno obilježje za analizu obrazovnog sastava bit će stanovništvo prema školskoj spremni, tj. prema najvišoj završenoj školi (Klempić Bogadi,

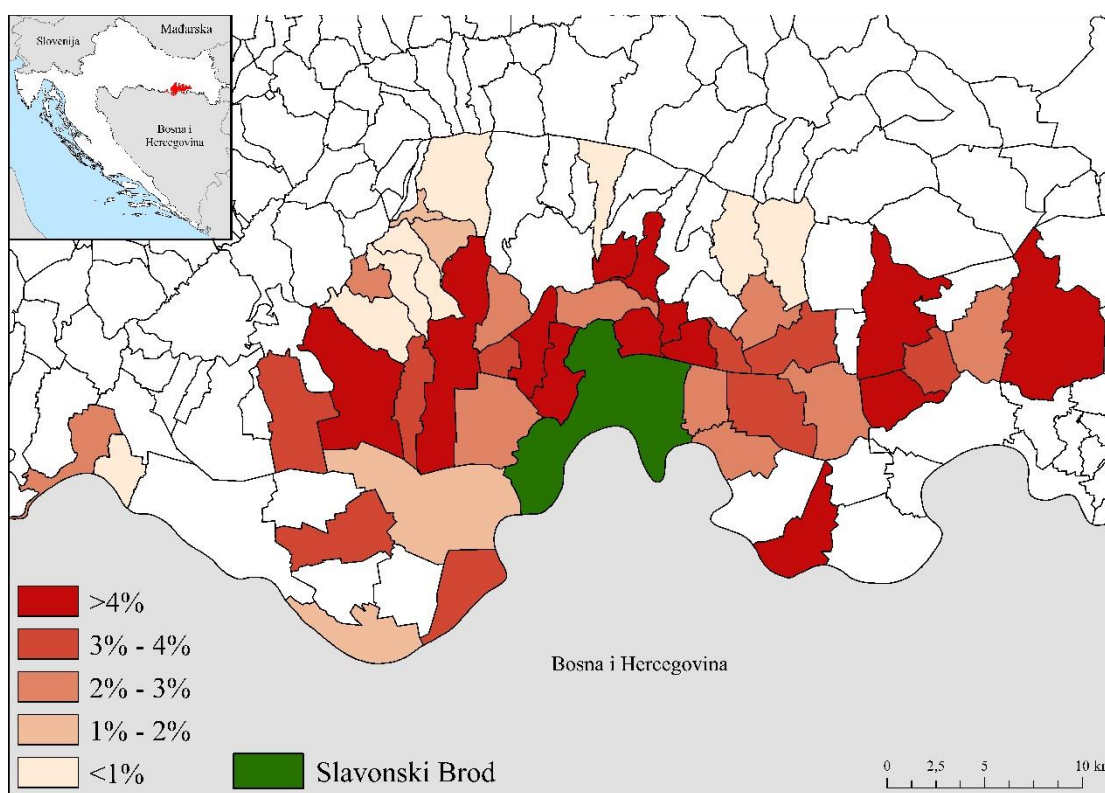
2008). Najveći dio stanovništva okolice ima završenu srednju školu, što odgovara situaciju u Hrvatskoj u cijelosti. Udio stanovnika sa završenom srednjom školom nešto je niži od Hrvatskog prosjeka, a obrazovni sastav okolice je općenito nepovoljniji od državnog prosjeka, a posebice od obrazovnog sastava Slavonskog Broda (Sl. 6.).

Tab. 6. Stanovništvo starog 15 godina i više prema najvišoj završenoj školi 2001. godine

		Ukupno	Bez škole	Nezavršena osnovna škola	Osnovna škola	Srednja škola	Tercijarno obrazovanje	Nepoznato
Slavonski Brod	Broj	47674	1960	5114	10000	24589	5745	266
	%	100,00	4,11	10,73	20,98	51,58	12,05	0,56
Okolica	Broj	28566	1350	5932	7536	12417	1217	114
	%	100,00	4,73	20,77	26,38	43,47	4,26	0,40
Gradska regija	Broj	76240	3310	11046	17536	37006	6962	380
	%	100,00	4,34	14,49	23,00	48,54	9,13	0,50
Hrvatska	Broj	3682826	105332	580379	801168	1733198	438034	24715
	%	100,00	2,86	15,76	21,75	47,06	11,89	0,67

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

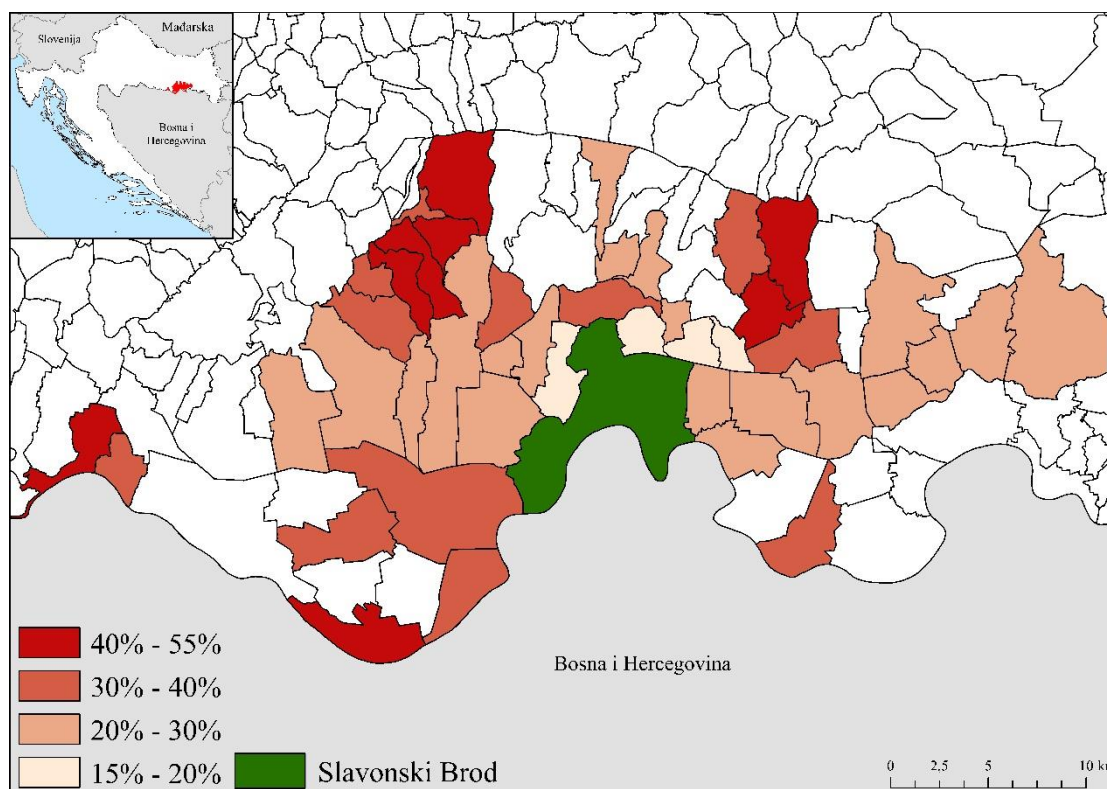
Posebno se ističu krajnje vrijednosti, stanovništvo s nezavršenom osnovnom školom i stanovništvo s tercijarnim obrazovanjem, tj. oni koji su završili višu ili visoku školu, odnosno magistrirali su ili doktorirali. Upravo krajnje vrijednosti najbolje oslikavaju obrazovnu strukturu stanovništva pa će se analizirati i po naseljima okolice (Sl. 26. i 27.).

Sl. 26. Udio stanovništva starog 15 godina i više s tercijarnim obrazovanjem 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

Očekivano, Slavonski Brod ima najveći udio stanovnika s tercijskim obrazovanjem i najmanji udio onih s nezavršenim primarnim obrazovanjem. Takva situacija je uobičajena i u drugim regijama, kako u Hrvatskoj, tako i u svijetu stanovništvo gradova je bolje obrazovano od okolnih prostora. Od ostalih naselja, najveći udio fakultetski obrazovanih imaju naselja najbliže središnjem gradu, ponovno se posebice ističu Brodski Varoš i Podvinje, naselja na glavnoj cesti te generalno veća naselja. Udio stanovnika s tercijskim obrazovanjem najmanji je u naseljima višim obroncima Dilja i onima jugozapadno od Slavanskog Broda uz Savu. Udio stanovnika s nezavršenim primarnim obrazovanjem je očekivano obrnuto proporcionalan s udjelom stanovnika s tercijskim obrazovanjem, naselja koja imaju najviše udjele jednog, generalno imaju najmanje udjele drugog. Oba pokazatelja pokazuju pravilnost prostornog rasporeda u odnosu na prometnu mrežu i udio dnevnih migranata što je i očekivano, naselja s više dnevnih migranata jače su povezana sa središnjim gradom te se i njihova obrazovna struktura približava onoj grada zbog potreba gospodarstva. Također, obrazovnije stanovništvo je puno sklonije dnevnim migracijama od slabije obrazovanog stanovništva (Vresk, 1990).

Sl. 27. Udio stanovništva starog 15 godina i više bez škole i s nezavršenom osnovnom školom 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

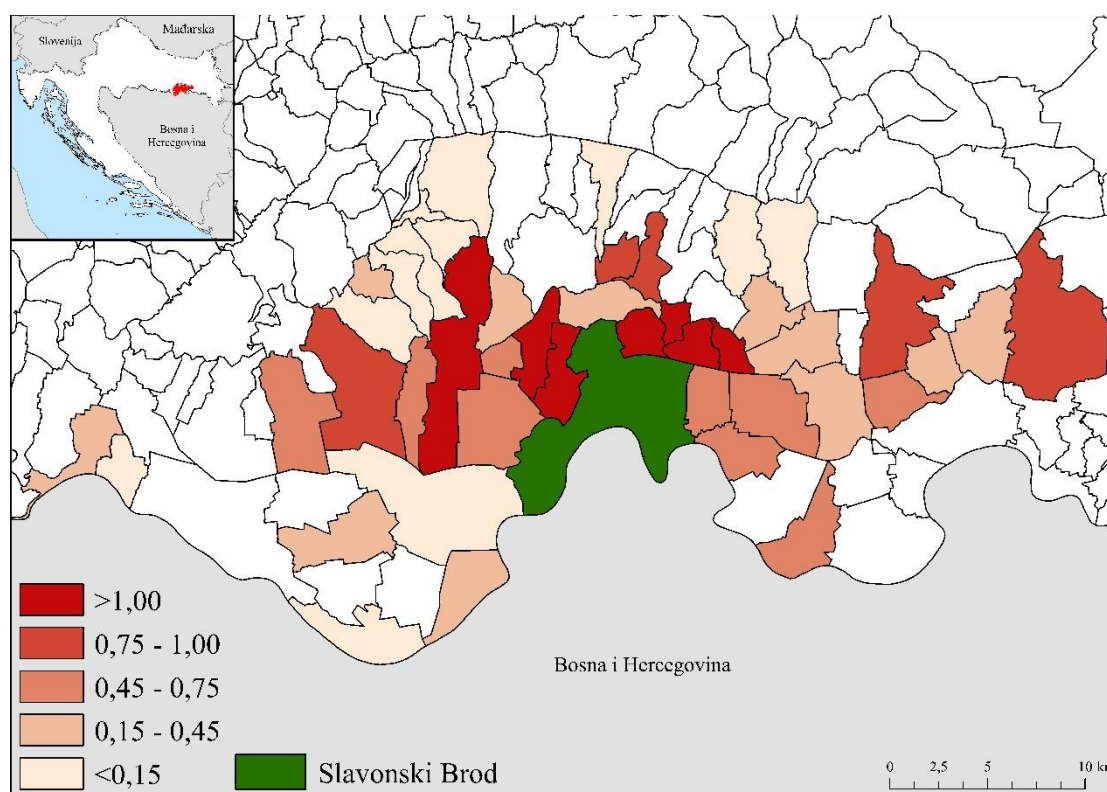
Dobar pokazatelj obrazovne strukture je i indeks obrazovanosti, koji kombinira nekoliko kriterija i služi kao određeni sintetički pokazatelj obrazovanosti stanovništva nekog prostora¹.

Tab. 7. Indeks obrazovanosti stanovništva starog 15 godina i više 2001. godine

Indeks obrazovanosti	Slavonski Brod	Okolica	Gradska regija	Hrvatska
	4,19	0,73	2,35	3,01

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

U Tab. 7. vidljive su vrijednosti indeksa obrazovanosti za pojedine dijelove gradske regije te je odmah vidljiva značajna razlika između vrijednosti za Slavonski Brod i njegovu okolicu. Slične razlike u vrijednostima javljaju se i u ostalim gradskim regijama u Hrvatskoj (Klempić Bogadi, 2008) te su i uzrok i posljedica jače razvijenosti gradova i njihovih boljih prilika za razvoj. Naravno, sam nastanak gradskih regija uvjetovan je baš tim razlikama te se one s vremenom smanjuju kako se okolica urbanizira.

Sl. 28. Naselja okolice prema indeksu obrazovanosti 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

¹ Indeks obrazovanosti izračunava se po formuli $I_o = \frac{O_2 * O_3}{<O_1 * 10}$, pri čemu je <O₁ udio stanovništva s nepotpunim primarnim obrazovanjem, O₂ udio stanovništva sa završenim sekundarnim obrazovanjem, a O₃ udio stanovništva sa završenim tercijarnim obrazovanjem. Poželjan indeks obrazovanosti ukupne populacije jest oko 25,0 (Klempić Bogadi, 2008 prema Nejašmić, 2005, 2007).

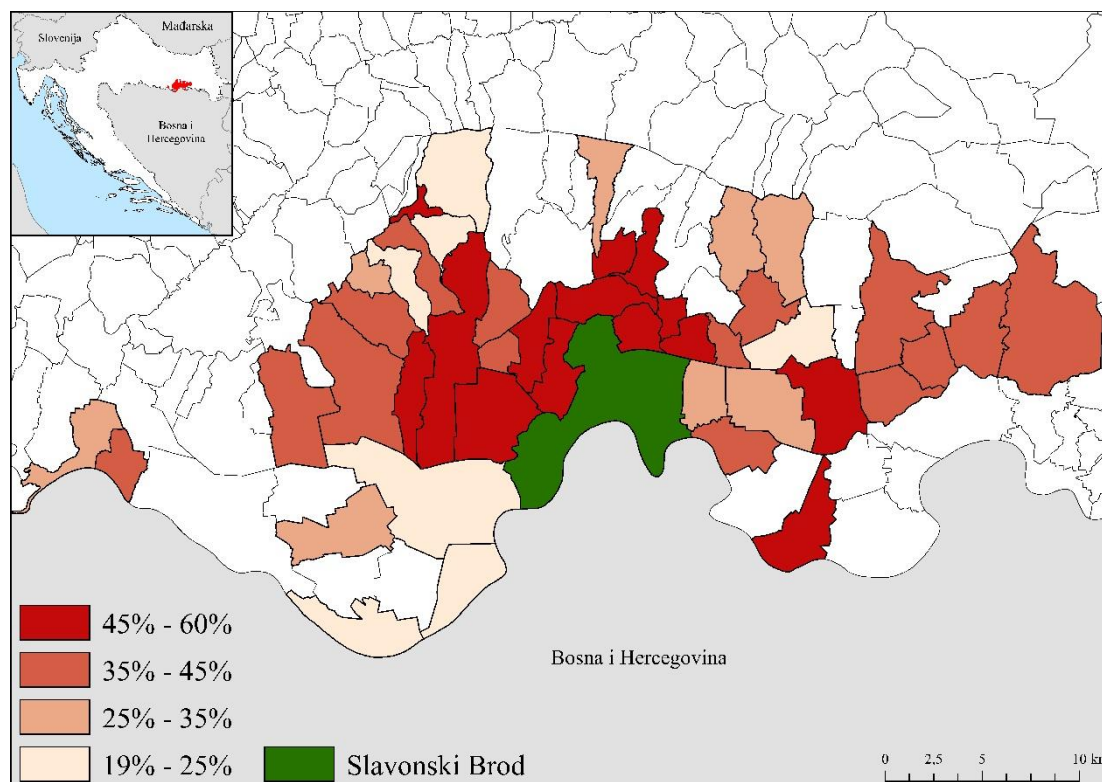
Prostorni razmještaj naselja s višim indeksom obrazovanosti je dosta pravilnije nego ranije gledana obilježja, najveće vrijednosti se javljaju u naseljima najbliže Slavonskom Brodu te u većim naseljima, Sibinj i Donji Andrijevi primjerice, dok se udaljavanjem od središnjeg grada, vrijednosti indeksa smanjuju, najmanje su ponovno u naseljima na samom sjeveru i na jugozapadu regije.

Tab. 8. Zaposleno stanovništvo prema sektoru djelatnosti 2001. godine

	Primarni sektor	Sekundarni sektor	Tercijarni sektor	Na radu u inozemstvu	Nepoznata djelatnost
Slavonski Brod	1,30	26,81	58,72	12,37	0,80
Okolica	12,40	30,84	42,64	12,91	1,21
Gradska regija	5,46	28,32	52,69	12,58	0,95
Hrvatska	11,28	26,42	52,90	7,97	1,43

Izvor: Popis stanovništva, 2003e

Sastav stanovništva prema sektorima djelatnosti najbolji je pokazatelj preobrazbe okolice kada se promatra ekonomska struktura. Posebice je važan udio zaposlenih u tercijarnim djelatnostima koji puno govori o razvijenosti gospodarstva te o stupnju preobrazbe naselja (Klempić Bogadi, 2008).

Sl. 29. Udio zaposlenih u tercijarnim djelatnostima 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003e

Očekivano, Slavonski Brod ima najveći udio zaposlenih u tercijarnim djelatnostima, dok se u okolnim naseljima udio smanjuje s udaljavanjem od središnjeg grada. Ista naselja koja su se isticala po slabijem obrazovnom sastavu i nižem indeksu obrazovanosti, imaju niži udio zaposlenih u tercijarnom sektoru, a postoji i logična korelacija s udjelom poljoprivrednika i prometnom povezanosti.

5.1.1. Stupanj urbaniziranosti naselja okolice

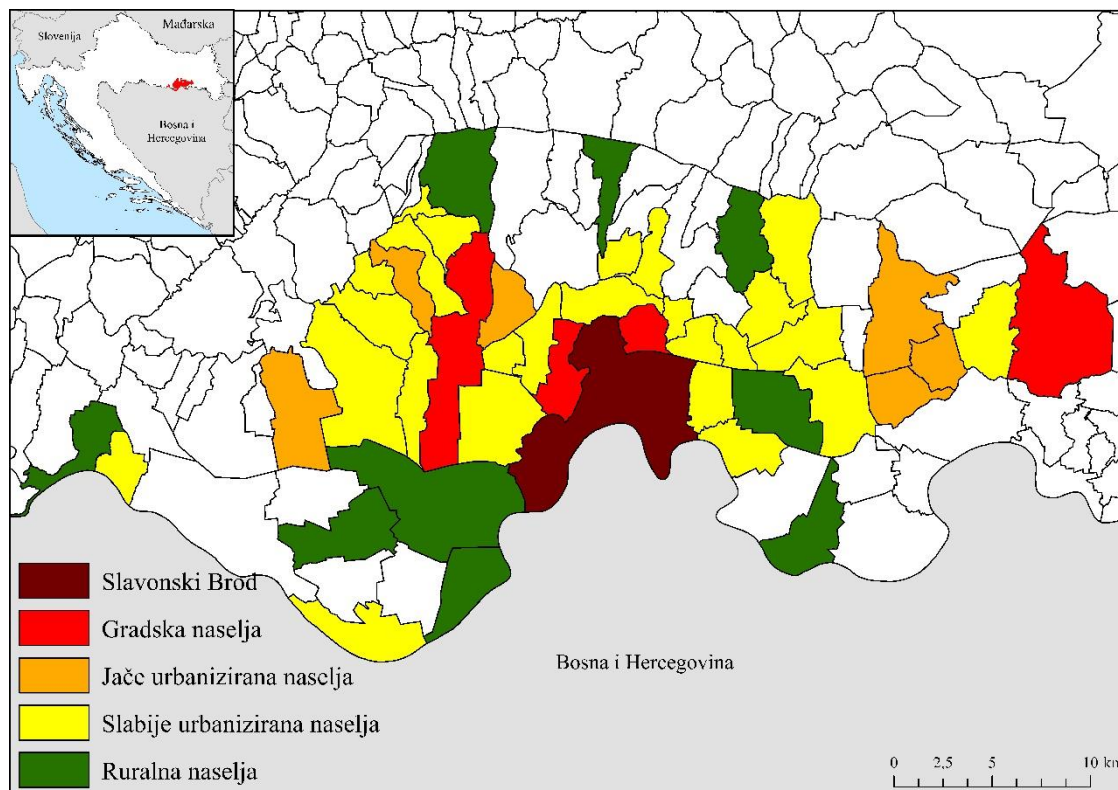
Nakon analize različitih pokazatelja socioekonomske preobrazbe okolice, jasno je da se utjecaj središnjeg grada ne osjeća jednako u cijeloj okolini, odnosno nisu sva naselja okolice u jednakoj mjeri urbanizirana. Sukladno tome naselja okolice se mogu podijeliti u četiri skupine prema stupnju socioekonomske preobrazbe:

1. gradska naselja – naselja koja imaju:
 - a. Više od 10 000 stanovnika
 - b. Naselja s 5000 do 9999 stanovnika koja imaju najmanje 25% mještana zaposlenih u istom naselju
 - c. Naselja s 2000 do 4999 stanovnika koja imaju manje od 10% poljoprivrednog stanovništva i barem 25% zaposlenih mještana u naselju stanovanja
2. jače urbanizirana naselja – naselja koja imaju manje od 6% poljoprivrednog stanovništva i više od 75% zaposlenih u aktivnom stanovništvu
3. slabije urbanizirana naselja – naselja koja imaju između 6 i 16% poljoprivrednog stanovništva i više od 50% zaposlenih u aktivnom stanovništvu
4. ruralna naselja – ostala naselja okolice koja ne zadovoljavaju prethodne kriterije (Klempić Bogadi, 2008).

Ovakva podjela se može promatrati kao sinteza različitih kriterija urbaniziranosti u jedan pokazatelj i korisna je za proučavanje utjecaja koji središnji grad ima na svoju okolicu.

Primijenivši naveden kriterije na okolicu Slavenskog Broda, dolazi se do rezultata da se u okolini nalaze četiri gradska naselja (9,09% naselja okolice), šest jače urbaniziranih naselja (13,64%), 25 slabije urbaniziranih naselja (56,82%) i devet ruralnih naselja (20,45%). Gradska naselja su ona koja su se najviše transformirala, zapravo ona naselja koja su završili transformaciju te su u potpunosti postala urbana. Obično su to i brojem stanovnika najveća naselja u okolicama gradova. Takav slučaj je i u slavonskobrodskoj regiji, gdje se nalaze samo četiri naselja veća od 2000 stanovnika i sva zadovoljavaju dodatne kriterije za uključivanje u kategoriju gradskih naselja. Već je spomenuto da su Brodski Varoš i Podvinje

više gradske četvrti, nego pojedinačna naselja te je logično da ona spadaju u ovu kategoriju. Ostala dva gradska naselja, Sibirj i Donji Andrijevcu su najznačajnija središta regije nakon Slavanskog Broda te kao što je vidljivo u provedenoj analizi pokazuju najveće sličnosti sa samim središnjim naseljem.

Sl. 30. Stupanj urbanizacije naselja okolice

Izvor: Popis stanovništva, 2003b; Popis stanovništva, 2003c; Popis stanovništva, 2003f; Popis stanovništva, 2003g

Prostorni raspored jače i slabije urbaniziranih naselja ne odgovara u potpunosti pretpostavci da su naselja bliže središtu jače urbanizirana, većina naselja neposredno uz Slavonski Brod su slabije urbanizirana, ali se ovakav razmještaj može objasniti relativno visokim udjelima nezaposlenog stanovništva zbog kojih naselja ne zadovoljava kriterija za jače urbanizirana naselja. Ranije je već rečeno da su većina naselja koja se nalaze neposredno uz Slavonski Brod, posebice ona sjeverno od njega, značajno transformirana pod njegovim utjecajem i imaju brojna obilježja urbaniziranih naselja, ali zbog važnosti udjela zaposlenih u određivanju ovog pokazatelja ne spadaju u jače urbanizirana naselja, dok za kategoriju gradskih naselja nemaju dovoljno stanovnika. Također, to pokazuje probleme u ekonomskoj strukturi naselja i problem dugotrajne nezaposlenosti koja je prisutna u cijeloj Hrvatskoj, a posebice se ističe u manjim naseljima.

Ruralna naselja se većinom nalaze u prometno izoliranijim dijelovima regije, tj. na višim obroncima Dilja ili neposredno uz Savu što se posebice odnosi na naselja jugozapadno od Slavenskog Broda koja su često spominjana ranije kao promjeri slabije transformiranih naselja. Ova skupina naselja najslabije je preobražena (doduše ne po svim kriterijima), ali se može očekivati da će se i ona uskoro jače transformirati te postati novo područje širenje utjecaja grada.

5.2. Fizionomska preobrazba

Socioekonomska transformacija stanovništva okolice gradova ima utjecaj na sve sfere života u zahvaćenim naseljima pa tako i na izgled samih naselja. Drugim riječima, dotadašnja seoska naselja prolaze kroz fizionomsku promjenu te počinju i vizualno i organizacijski sve više nalikovati gradskim naseljima (Klempić Bogadi, 2008).

Sl. 31. Primjer novije kuće u naselju Živike

Slikao: Dominik Miščančuk, 2018

Budući da je prelazak na nepoljoprivredne djelatnosti vjerojatno najznačajniji poticaj za socioekonomsku transformaciju, i fizionomska transformacija započinje s domovima stanovništva koje se više ne bavi poljoprivredom. Oni se od domova poljoprivrednog kućanstva, koji još uvijek u sklopu cjeline svoga stambenog prostora imaju gospodarske

zgrade, velika dvorišta, vozila potrebna za poljoprivrednu proizvodnju i sl., počinju razlikovati izgledom, strukturom objekata i opremljenošću. S vremenom se tradicionalne seoske kuće zamjenjuju s kućama urbanijeg izgleda, a dotadašnje gospodarske zgrade se ili ruše ili prenamjenjuju.

Sl. 32. Starija napuštena kuća u naselju Grižići

Slikao: Dominik Miščančuk, 2018

Gradske okolice sastoje se od mozaika različite uporabe zemljišta, građevinske i prometne infrastrukture (Klempić Bogadi, 2008 prema: Antrop, 2004). Primjer toga je i slavonskobrodska okolica. Jedne do drugih se nalaze kuće stare stotinjak godina, kuće izgrađene tijekom 1960-ih i 1970-ih te moderne kuće koje su još u izgradnji (Sl. 33). Tradicionalne seoske kuće su većinom bile male jednokatnice, većinom građene od nepečene cigle s širokim dvorištima i brojnim gospodarskim zgradama u njima. Jača urbanizacija slavonskobrodske okolice počinje tijekom 1960-ih i 1970-ih te je upravo u tom periodu izgrađen dobar dio kuća u slavonskobrodskoj okolici. Te kuće su gotovo sve jednokatnice, značajno drugačije od dotadašnjih kuća, obično su veće od njih te su izgrađene od modernijih materijala. Također, obiteljske kuće građene u samom Slavskom Brodu u tom periodu nisu pretjerano drugačije. Budući da su naselja bliže središnjem naselju po

njegovim jačim utjecajem, naselja koja se nalaze odmah uz Slavonski Brod ili se nalaze na važnijim prometnicama, posebice na cesti koja polazi središnjim dijelom regije, gotovo u potpunosti se sastoje od ovakvih kuća ili onih izgrađenih u nedavno razdoblje. S udaljavanjem od Slavanskog Broda, posebice u naseljima koja su lošije povezana, prisutan je puno veći udio starijih, tradicionalnije izgrađenih kuća. Važno je napomenuti da je većina takvih starijih kuća napuštena te se u njima više ne živi što je posljedica pada broja stanovnika posebno izraženog u udaljenijim naseljima. Većina kuća koje zapravo služe svojoj funkciji su ipak značajno modernizirane ili još češće potpuno novoizgrađene.

Sl. 33. Niz kuća u naselju Zbjeg

Slikao: Dominik Miščančuk, 2018

Uz promjenu kuća dolazi i do promjena njihovih okolica, naselja bliža središnjem gradu su gotov u potpunosti izgubila seoska obilježja te bi se bez problema mogla smjestiti kao ulice u neke dijelove Slavanskog Broda. Veće stambene zgrade gotovo uopće ne postoje u okolnim naseljima, zapravo su rijetke i u rubnim dijelovima Slavanskog Broda gdje su većinom koncentrirane u dijelovima bližim središtu grada (uz iznimke naravno), a na njih se nadovezuju nizovi obiteljske kuće. Naselja najbliža Slavanskom Brodu, prvenstveno naselja Brodski Varoš i Podvinje su već u potpunosti fizički srasla sa središnjim naseljem, a slična pojava je vidljiva i u naseljima uz glavne prometnice koja su zbog svog izduženog, ušorenog

karaktera često povezana u jedinstvene cjeline. Primjerice, putujući zapadno od Slavenskog Broda, vidljiv je gotov neprekinuti niz kuća koji se prostire uz glavnu cestu. Važnu ulogu u urbanizaciji naselja bližih Slavenskom Brodu imalo je i značajno doseljavanje stanovništva iz Bosanske Posavine tijekom i nakon Domovinskog rata, povezano s ratom u Bosni i Hercegovini. Sam Slavenski Brod je značajno narasta i izgradio se zbog tako naglog doseljavanja većeg broja izbjeglica koje su se u velikoj mjeri trajno naselili u ovo prostoru, a slična situacija je i u okolnim naseljima, prvenstveno onima najbliže središnjem naselju. Bukovlje je jako dobar primjer, budući da se broj stanovnika udvostručio, jasno je da značajan broj kuća novoizgrađeno. Te nove kuće su po obilježjima u potpunosti urbane te se ne razlikuju od onih građenih u to vrijeme u Slavenskom Brodu.

Sl. 34. Nedavno izgrađena kuća u naselju Bebrina

Slikao: Dominik Miščančuk, 2018

U novije vrijeme, tj. nakon 1990. godine, izražena je i suburbanizacija trgovačkih centara koji se sve više smještaju na rubovi grada. U slučaju Slavenskog Broda, nekoliko trgovačkih centara je izgrađeno na istočnom rubu grada. Suburbanizacija industrije i drugih djelatnosti slabije je izrađena u slavenskobrodskoj regiji, prvenstveno zbog velikog pada značenja industrije u gospodarstvu, ali i zbog ekonomskih teškoća tijekom 1990-ih, mada je određeno otvaranje poslovnih zona u okolnim naseljima ipak prisutno.

5.3. Funkcionalna preobrazba

Osim fizionomske preobrazbe okolice, socioekonomsko prestrukturiranje dovodi i do promjena u funkciji naselja. Prije socioekonomske preobrazbe, većina stanovnika seoskih naselja bavila se poljoprivredom te su takva naselja objedinjavala funkciju rada i stanovanja. S pojavom dnevnih migracija i razvoja gradskih regija, ove dvije funkcije se sve više odvajaju, središnji gradovi gotovo u potpunosti preuzimaju funkciju rada, dok okolna naselja zadržavaju funkciju stanovanja. Daljnjim razvojem regije i jačanjem povezanosti središnjeg grada i okolice, okolna naselja počinju preuzimati dio funkcije rada što dodatno pospješuje njihovu transformaciju u gradska naselja (Klempić Bogadi, 2008).

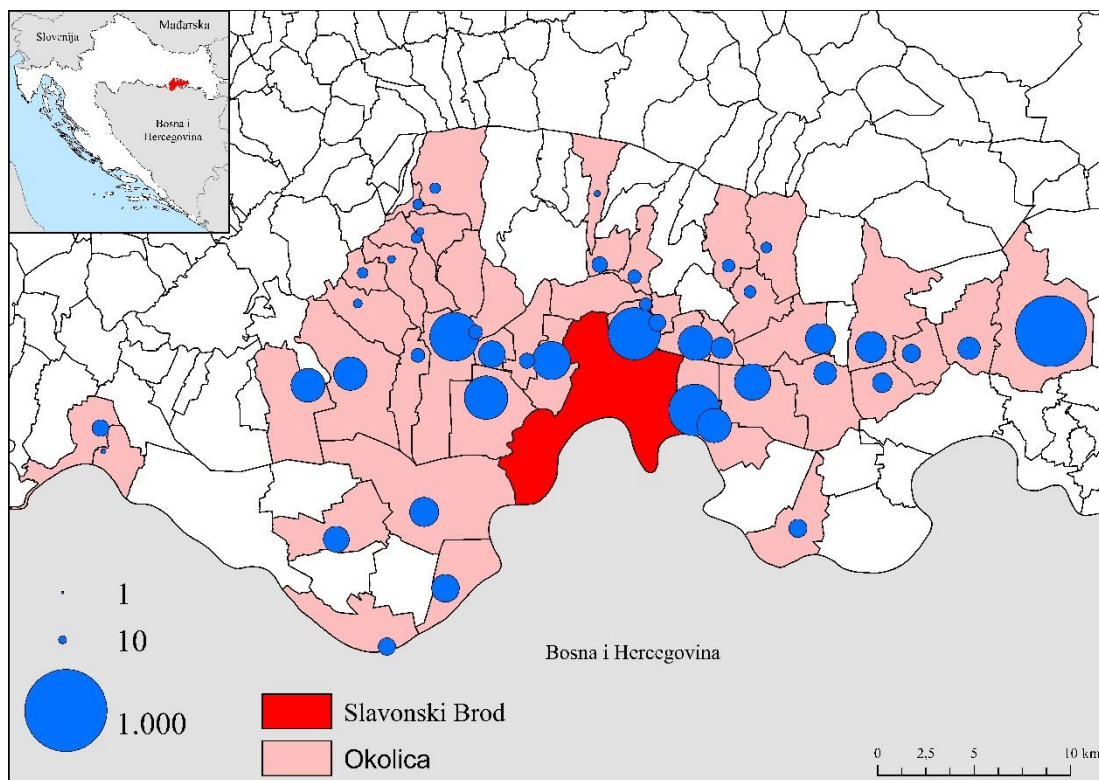
Tab. 9. Broj radnih mjesta u gradskoj regiji Slavenskog Broda 2001. godine

Radna mjesta		Slavonski Brod	Okolica	Gradska regija
	Broj		22242	4853
%		82,09	17,91	100,00

Izvor: Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b; Popis stanovništva, 2003g

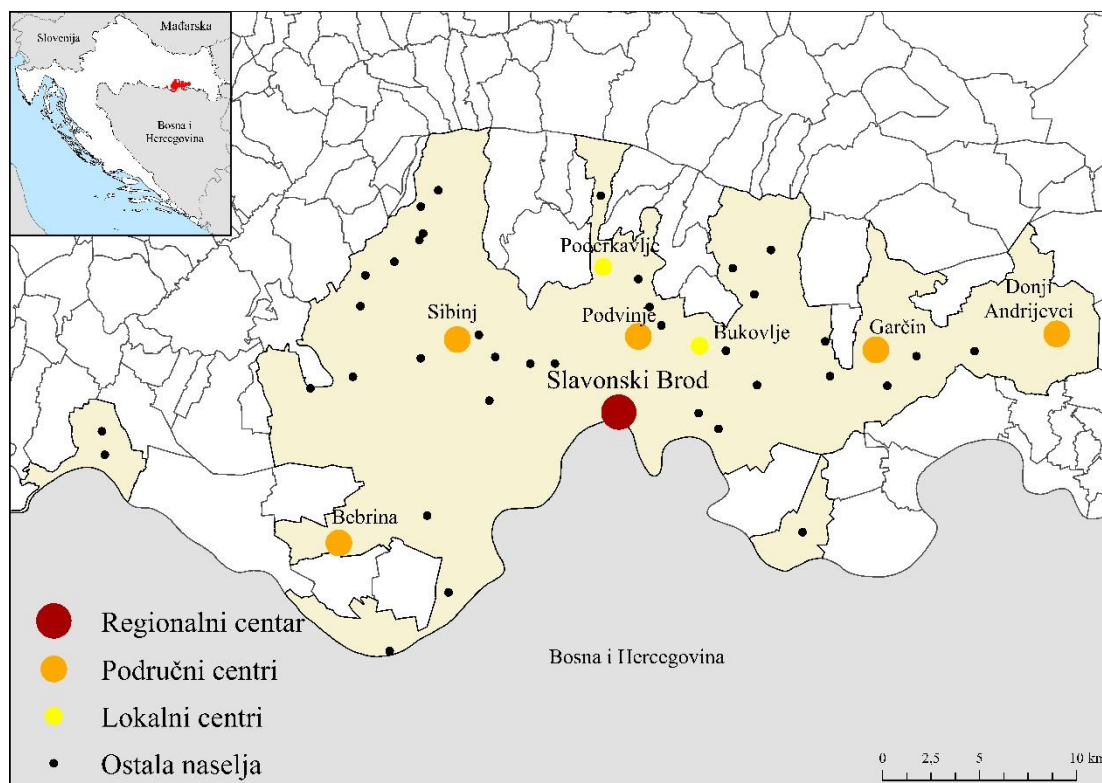
Relevantan pokazatelj funkcionalne preobrazbe naselja okolice i stadija razvoja gradske regije je razmještaj radnih mjesta (Klempić Bogadi, 2008). Kao što se može vidjeti iz Tab. 9., velika većina radnih mjesta u gradskoj regiji Slavenskog Broda koncentrirana je u središnjem naselju, dok okolica ima značajno manje značenje. Ovakav raspored ne čudi, posebice kada se u obzir uzmu ranije analizirani pokazatelji socioekonomske transformacije, slavonskobrodsko regija je još uvijek u dosta ranom stanju razvoja koji je upravo karakteriziran koncentracijom funkcije rada u središnjem naselju.

Kao i u slučaju ostalih obilježja, niti radna mjesta nisu ravnomjerno raspoređena u naseljima okolice (Sl. 35.). Posebice se ističe naselje Donji Andrijevci (741 zaposleni) koje je drugo najznačajnije središte zaposlenosti u regiji s gotovo dvostruko više zaposlenih od sljedećeg naselja (Podvinje s 404 zaposlena) što dodatno pokazuje stupanj urbaniziranosti ovoga naselja. Osim Donjih Andrijevaca, više od 200 zaposlenih ima samo pet naselja u neposrednoj blizini Slavenskog Broda što je u skladu s uobičajenim načinom decentralizacije radnih mjesta u gradskim regijama. Posebice je zanimljiv slučaj naselja Gornja Vrba. Na rubu Slavenskog Broda nalazi se nekoliko trgovačkih centara koji iako su udaljeni od samog naselja Gornja Vrba, nalaze se unutar administrativnih granica toga naselja pa značajno utječu na broj radnih mjesta. I u ovom slučaju je vidljivo da su naselju u sjevernom dijelu regije najslabije preobražena.

Sl. 35. Broj radnih mjesta u naseljima okolice 2001. godine

Izvor: Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b; Popis stanovništva, 2003g

Sl. 36. Sustav središnjih naselja gradske regije Slavenskog Broda

Uz broj radnih mjesta, funkcionalnu preobrazbu okolice se može promatrati i kroz sustav središnjih naselja. Koristeći kriterije razvijene od strane A. Lukića (2012), dobivaju se da od 45 naselja gradske regije, jedno naselje je regionalni centar (Slavonski Brod naravno), pet su regionalni centri, 2 su lokalni centri, dok ostalih 37 naselja nemaju središnje funkcije. Ulogu Slavonskog Broda ne treba detaljnije objašnjavati, a ostala središnja naselja su, osim Podvinja, središta općina što ima samo po sebi daje određenu važnost. Naravno, to nije jedina bitna stvar, Gornja Vrba i Klakar su također središta općina, ali nemaju ostale potrebne funkcije za neki stupanj centraliteta. Područni i lokalni centri su naselja koja su i ranije spominjana kao jače urbanizirana te je logično da su se upravo u njima razvile određene funkcije. Ta naselja počinju funkcionirati kao novi centri širenja urbanizacije i postaju jezgre budućeg širenja gradske regije. Slabe funkcije većine ostalih naselja regije su još jedan dokaz nižeg stupnja funkcionalne preobrazbe slavonskobrodske okolice. Osim ranog stadija razvoja i relativno kraćeg vremena urbanizacije okolice, razvijenost prometne mreže je također imala utjecaj. Iz gotovo svih naselja se može relativno brzo doći u Slavonski Brod tako da nije postojala potreba decentralizacija nekih funkcija, ali se može očekivati određene promjene u budućnosti.

6. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada bio je istražiti gradsku regiju Slavenskog Broda te u tu svrhu na samom početku istraživanja postavljeno nekoliko ključnih pitanja koja su pomogla usmjeriti istraživanje. Sada, na kraju, nakon provedenog istraživanja i u prethodnim poglavljima prikazane analize obilježja gradske regije Slavenskog Broda, postavljena ključna pitanja su dobila svoje odgovore.

Za početak, obuhvat gradske regije je određen uz pomoć modificiranog Vreskovog modela po kojemu gradska regija Slavenskog Broda obuhvaća središnje naselje i 44 okolna naselja koja su dovoljno urbanizirana da se mogu smatrati dijelom gradske regije. Gradska regija obuhvaća kontinuiranu zonu naselja oko Slavenskog Broda, uz neke iznimke, ali utjecaj Slavenskog Broda i povezanost naselja s njim nije limitirana samo na ovako određenu gradsku regiju te neka naselja koja ne zadovoljavaju u potpunosti postavljene uvjete za uključivanje i dalje imaju značajnu povezanost sa središnjim naseljem.

Razvoj gradske regije započinje otvaranjem prvih industrijskih postrojenja u Slavenskom Brodu početkom 20. stoljeća i prolaskom željeznice, ali jači razvoj započinje nakon Drugog svjetskog rata, posebice tijekom 1970ih te Vresk (1986) prvi put izdvaja Slavonski Brod kao jedan od gradova s oblikovanom gradskom regijom na temelju podataka popisa stanovništva 1981. godine. Razvoj gradske regije Slavenskog Broda povezan je s procesima koji su se odvijali, i još se odvijaju, u cijeloj Hrvatskoj, točnije izrazita deagrarizacija i deruralizacija koje su uzrokovale brzu urbanizaciju, u početku primarnog tipa, ali kasnije i za nastanak gradskih regija još važnije, sekundarnog tipa kada se mijenjaju obilježja dotada ruralnih naselja te sve više nestaje granica između urbanog i ruralnog.

Gradska regija Slavenskog Broda se nalazi u Brodskoj Posavini, sam Slavonski Brod se razvio uz Savu, ali se do danas dosta prostorno raširio te se neki njegovi dijelovi nalaze na obroncima Dilja. Većina okolnih naselja se nalazi u središnjoj ravničarskoj zoni, ali se neka nalaze i na višim obroncima Dilja te direktno uz Savu. Što se tiče prometnogeografskih obilježja, gradska regija ima povoljnu lokaciju u odnosu na ostatak Hrvatske i glavne prometne koridore te je dobro povezana sa svim najznačajnijim središtima u okolici. Unutarnja prometna povezanost je također dobra, sva naselja su povezana cestama sa Slavenskim Brodom, ali postoje značajne razlike među naseljima u ovom pogledu. Glavni prometni pravac prolazi otprilike sredinom regije te osim glavne ceste, uključuje i željezničku prugu što dodatnu poboljšava prometnu situaciju tih naselja. S udaljavanjem od Slavenskog Broda povezanost je lošija, a to se posebice odnosi na naselja u sjevernom dijelu regije te ona uz Savu jugozapadno od središnjeg naselja. Glavnu ulogu u unutarnjem

prometnom povezivanju gradske regije imaju osobni automobili, dok je javni prijevoz prisutan, ali dosta slabije razvijen.

Demografska obilježja gradske regije podudaraju se u značajnoj mjeri s procesima u ostatku Hrvatske, dakle prisutan je pad broja stanovnika u trenutnom razdoblju i stanovništvo postaje sve starije. Što se tiče rasporeda stanovništva unutar regije, Slavonski Brod i dalje dominira brojem stanovnika, dok su ostala naselja značajno manja, a okolicu u cijelosti još uvijek čini relativno mali udio broja stanovnika što pokazuje da je gradska regija još uvijek u početnim stadijima razvoja. Veća naselja se uglavnom nalaze u središnjem dijelu regije, uz glavni prometni pravac te su najveća naselja u pravilu bliža Slavonskom Brodu, dok su naselja izvan središnje zone su značajno manja. Gradska regija je bilježila porast broja stanovnika sve do posljednjeg popisa stanovništva, ali porast nije bio jednolik u cijeloj regiji, tj. središnje naselje je raslo značajno brže od okolnih naselja.

Preobrazba naselja okolice vidljiva je u tri kategorije, socioekonomska, fizionomska i funkcionalna preobrazba. Socioekonomska preobrazba proučena je kroz primarno kroz promjenu udjela poljoprivrednog stanovništva. Naselja okolice su prije 1970ih bila tipična ruralna naselja u kojima je gotovo svo stanovništva bilo zaposleno u poljoprivredi. Danas, poljoprivreda zapošljava mali broj stanovnika, dok su osnova zaposlenosti sekundarne i tercijarne djelatnosti. Do značajnih promjena došlo i u obrazovnoj strukturi stanovništva, koja iako još uvijek nije idealna, većina stanovnika ima završenu srednju školu, ipak je značajno poboljšana u odnosu na stan u od prije par desetljeća. Fizionomska preobrazba vidljiva je u promjeni načina gradnje kuća, odnosno tradicionalne kuće s brojnim gospodarskim objektima u naseljima okolice u velikoj su mjeri zamijenjena modernim kućama koje izgledom ne odudaraju značajnije od onih u Slavonskom Brodu. Sve ove promjene nisu jednoliko raspoređene u svim naseljima. Općenito gledano, naselja bliža Slavonskom Brodu i ona bolje prometno povezana su doživjela veće promjene te su posljedično jače urbanizirana. Funkcionalna preobrazba naselja okolice vidljiva je u rasporedu radnih mjesta unutar gradske regije. Slavonski Brod je glavno središte zaposlenosti i izrazito dominira unutar gradske regije, dok naselja okolice imaju prvenstveno stambenu funkciju, što potvrđuje i sustav središnjih naselja, tek pojedina naselja imaju neki stupanj centraliteta.

Zaključno, gradska regija Slavonskog Broda prošla je značajne promjene u posljednjih par desetljeća. Okolica se od poljoprivrednog područja pretvorila u pretežito urbano područje snažno povezano svakodnevnim interakcijama sa Slavonskim Brodom. Promjene nisu bile jednake u svim naseljima, ali su zahvatile sva naselja gradske regije i šire. U

budućnosti se može očekivati pojačavanje urbanih obilježja kako naselja okolice, tako i onih koja trenutno uključena u nju i samim time, dodatno širenje gradske regije. Do sada su prevladavali procesi centralizacije naseljenosti i radnih mjesta u središnjem naselju, ali su u nedavnom razdoblju vidljivi određeni pomaci k decentralizaciji i većoj funkcionalnoj promjeni naselja okolice te se može očekivati da će gradska regija Slavenskog Broda nastaviti svoj razvoj prema usko povezanom urbanom području čiji se dijelovi međusobno nadopunjuju i zajedno razvijaju prema boljoj budućnosti.

POPIS LITERATURE:

1. Bašić, K., 2003: Zagreb: Population Change 1991-2001, Hrvatski geografski glasnik 65 (2), 55-66.
2. Bašić, K., 2005a: Polarizacija populacijskog razvoja Zagrebačke gradske regije, u: ILIĆ, M. (ur.) Problemi regionalnog razvoja Hrvatske i susjednih zemalja, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 229-236.
3. Bašić, K., 2005b: Apsolutna decentralizacija u populacijskom razvoju Zagrebačke aglomeracije, Hrvatski geografski glasnik 67 (1), 63-90.
4. Kevo, M., 2008: Kretanje stanovništva Brodsko-posavske županije, 1981. – 1991. – 2001., Časopis za suvremenu povijest 40 (1), 237-266
5. Klempić Bogadi, S., 2008: Demogeografski aspekti suburbanizacije Hrvatske – primjer riječke aglomeracije, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Geografski odsjek PMF-a, Zagreb
6. Lukić, A., 2012: Mozaik izvan grada: tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske, Meridijani, Samobor
7. Magaš, D., 2013: Geografija Hrvatske, Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju, Zadar
8. Marković, M., 1994: Brod: kulturno-povijesna monografija, Matica hrvatska, Slavonski Brod
9. Nejašmić, I., 1988: Uloga i značajke preseljavanja u suvremenom populacijskom razvoju gradova SRH, Geografski glasnik 50 (1), 45-53
10. Rogić, V., 1959: Problem izvora i primjene metoda za određivanje geografskih međa naših gradova, Zbornik radova V. kongresa geografa FNRJ, 469-480
11. Rogić, V., 1966: Metropolitanizacija USA i neke karakteristične osobine procesa urbane transformacija u Jugoslaviji na primjeru Zagreba, Geografski glasnik 28 (1), 33-58
12. Rogić, V., 1979-1980: Zagrebačka regija, prilog poznavanju problematike geografske diferencijacije urbanih regija, Geografski glasnik 41-42 (1), 149-160
13. Rubić, I., 1949-1950: Geografsko određivanje okolice grada, Geografski glasnik 11-12 (1), 45-60
14. Šisler, S., 2004: Gradovi i općine Republike Hrvatske, Mato Lovrak, Zagreb
15. Vresk, M., 1979: Gradske regije velikih gradova Hrvatske, Radovi GO 14, 61-73
16. Vresk, M., 1979-1980: Gradovi SR Hrvatske i njihove okolice - Problemi definiranja gradova i gradskih regija, Geografski glasnik 41-42 (1), 61-69

17. Vresk, M., 1984: Metropolitanska regija Zagreba 1981. godine, Radovi GO 19, 59-66
18. Vresk, M., 1986: Socioekonomske gradske regije Hrvatske, Geografski glasnik 48 (1), 73-83
19. Vresk, M., 1990: Struktura dnevnih migranata zaposlenih kao pokazatelj razvijenosti dnevnih urbanih sistema Hrvatske, Geografski glasnik 52 (1), 1-11
20. Vresk, M., 1997: Suburbanizacija Zagreba, Hrvatski geografski glasnik 59, 49-71
21. Vresk, M., 2002: Grad i urbanizacija, Školska knjiga, Zagreb

POPIS IZVORA:

1. Metodološka objašnjenja, Državni zavod za statistiku, n.d., <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/censusmetod.htm> (19.11.2018.)
2. Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2005
3. O nama, Slavonija DI, n.d., <https://slavonija-di.hr/hr/o-nama/> (5.12.2018.)
4. Popis stanovništva i stanova 1971. godine: ukupno i poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1972
5. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.a: dnevni migranti, po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003
6. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.b: stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003
7. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.c: poljoprivredno stanovništvo prema aktivnosti i spolu, po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003
8. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.d: stanovništvo staro 15 i više godine prema spolu i završenoj školi, po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003
9. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.e: zaposleni prema pretežitoj aktivnosti prema tipu naselja, spolu i području djelatnosti, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003

10. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.f: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003
11. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.g: dnevni i tjedni migranti, po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2003
12. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2011.a: stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, www.dzs.hr (6.12.2018.)
13. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2011.b: stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti i spolu po naseljima, www.dzs.hr (6.12.2018.)
14. Povijest, Đuro Đaković, n.d., http://www.duro-dakovic.com/o_nama/povijest/default.aspx (5.12.2018.)
15. Tablogrami broja rođenih i umrlih po naseljima 2001.-2010., Državni zavod za statistiku

POPIS SLIKA:

- Sl. 1. Gradska regija Slavenskog Broda
- Sl. 2. Položaj gradske regije Slavenskog Broda unutar Hrvatske
- Sl. 3. Glavne prometnice u gradskoj regiji Slavenskog Broda
- Sl. 4. Hipsometrijska karta gradske regije Slavenskog Broda
- Sl. 5. Ceste u gradskoj regiji Slavenskog Broda
- Sl. 6. Gradska regija Slavenskog Broda 1981. godine
- Sl. 7. Gradska regija Slavenskog Broda 1991. godine
- Sl. 8. Broj stanovnika po naseljima okolice 2011. godine
- Sl. 9. Gustoća naseljenosti po naseljima 2011. godine
- Sl. 10. Kretanje broja stanovnika 1948.-2011.
- Sl.11. Promjena broja stanovnika 1971.-2011. godine
- Sl. 12. Indeks promjene broja stanovnika 2001.-2011.
- Sl. 13. Indeks promjene broja stanovnika 1991.-2001.
- Sl. 14. Tipovi općeg kretanja stanovništva po naseljima 2001.-2011.
- Sl. 15. Dobno-spolna struktura stanovništva 2011. godine
- Sl. 16. Kontigenti stanovništva 2011. godine
- Sl. 17. Indeks starosti 2011. godine
- Sl. 18. Obrazovna struktura stanovništva 2001. godine
- Sl. 19. Stanovništva staro 15 i više godina prema aktivnosti 2011. godine
- Sl. 20. Udio zaposlenog stanovništva u aktivnom 2011. godine
- Sl. 21. Udio dnevnik migranata u broju zaposlenih po naseljima okolice 2001. godine
- Sl. 22. Udio dnevnih migranata u broju zaposlenih iz šireg područja 2001. godine
- Sl. 23. Struktura dnevnih migranata prema sektorima djelatnosti 2001. godine
- Sl. 24. Udio poljoprivrednog stanovništva u naseljima okolice 2001. godine
- Sl. 25. Udio poljoprivrednog stanovništva u naseljima okolice 1971. godine
- Sl. 26. Udio stanovništva starog 15 godina i više s tercijarnim obrazovanjem 2001. godine
- Sl. 27. Udio stanovništva starog 15 godina i više bez škole i s nezavršenom osnovnom školom 2001. godine
- Sl. 28. Naselja okolice prema indeksu obrazovanosti 2001. godine
- Sl. 29. Udio zaposlenih u tercijarnim djelatnostima 2001. godine
- Sl. 30. Stupanj urbanizacije naselja okolice
- Sl. 31. Primjer novije kuće u naselju Živike

- Sl. 32. Starija napuštena kuća u naselju Grižići
- Sl. 33. Niz kuća u naselju Zbjeg
- Sl. 34. Nedavno izgrađena kuća u naselju Bebrina
- Sl. 35. Broj radnih mjesta u naseljima okolice 2001. godine
- Sl. 36. Sustav središnjih naselja gradske regije Slavenskog Broda

POPIS TABLICA:

- Tab. 1. Struktura dnevnih migranata 1981. prema kvalifikacijama i školskoj spremi
- Tab. 2. Naselja gradske regije Slavenskog Broda prema broju stanovnika 2011. godine
- Tab. 3. Broj stanovnika po popisima 1971.-2011.
- Tab. 4. Dobna struktura dnevnih migranata 2001. godine
- Tab. 5. Obrazovna struktura dnevnih migranata 2001. godine
- Tab. 6. Stanovništvo starog 15 godina i više prema najvišoj završenoj školi 2001. godine
- Tab. 7. Indeks obrazovanosti stanovništva starog 15 godina i više 2001. godine
- Tab. 8. Zaposleno stanovništvo prema sektoru djelatnosti 2001. godine
- Tab. 9. Broj radnih mjesta u gradskoj regiji Slavenskog Broda 2001. godine

Prilog 1. Naselja gradske regije Slavonskog Broda 2001. godine

JLS	Naselje	Ukupno stanovništvo	Aktivno stanovništvo	Zaposleno stanovništvo		Poljoprivredno stanovništvo		Dnevni migranti	
				Broj	%	Broj	%	Broj	%
Središnje naselje									
Slavonski Brod	Slavonski Brod	58642	24208	17215	71,11	304	0,52	-	-
Okolica									
Bebrina	Bebrina	521	179	163	91,06	89	17,08	47	28,83
	Dubočac	282	86	72	83,72	39	13,83	19	26,39
	Kaniža	824	320	240	75,00	143	17,35	97	40,42
	Zbjeg	510	215	175	81,40	90	17,65	49	28,00
Brodski Stupnik	Brodski Stupnik	1772	644	514	79,81	79	4,46	156	30,35
	Krajačići	133	38	25	65,79	3	2,26	9	36,00
	Stari Slatinik	1495	574	411	71,60	39	2,61	158	38,44
Bukovlje	Bukovlje	1858	727	487	66,99	12	0,65	247	50,72
	Korduševci	160	62	50	80,65	29	18,13	14	28,00
	Vranovci	644	257	191	74,32	24	3,73	94	49,21
Donji Andrijevi	Donji Andrijevi	2973	1094	851	77,79	136	4,57	226	26,56
	Staro Topolje	825	263	192	73,00	33	4,00	78	40,63
Garčin	Bicko Selo	568	209	159	76,08	20	3,52	61	38,36
	Garčin	1039	398	307	77,14	55	5,29	111	36,16
	Šapci	566	199	160	80,40	12	2,12	65	40,63
	Šušnjevi	266	87	54	62,07	32	12,03	20	37,04
	Trnjani	857	319	224	70,22	118	13,77	68	30,36
	Vrhovina	302	80	44	55,00	33	10,93	21	47,73
	Zadubravlje	988	363	250	68,87	29	2,94	137	54,80
Gornja Vrba	Donja Vrba	745	367	329	89,65	125	16,78	107	32,52
	Gornja Vrba	1814	830	700	84,34	202	11,14	259	37,00
Klakar	Klakar	290	122	105	86,07	52	17,93	42	40,00
	Rušćica	1145	501	421	84,03	144	12,58	216	51,31
Oriovac	Pričac	132	46	25	54,35	7	5,30	9	36,00
	Živike	308	114	90	78,95	56	18,18	28	31,11
Podcrkavlje	Dubovik	99	26	24	92,31	19	19,19	14	58,33
	Grabarje	341	139	102	73,38	8	2,35	58	56,86
	Podcrkavlje	392	167	117	70,06	34	8,67	61	52,14
	Rastušje	279	106	72	67,92	28	10,04	43	59,72
	Tomica	455	172	140	81,40	33	7,25	69	49,29
Sibinj	Bartolovci	874	357	264	73,95	21	2,40	120	45,45
	Brčino	207	62	40	64,52	35	16,91	11	27,50
	Čelikovići	95	31	20	64,52	9	9,47	7	35,00
	Gornji Andrijevi	521	206	150	72,82	4	0,77	82	54,67
	Grgurevići	175	50	36	72,00	24	13,71	11	30,56
	Gržići	149	59	42	71,19	9	6,04	12	28,57
	Gromačnik	610	218	139	63,76	7	1,15	86	61,87
	Jakačina Mala	188	54	42	77,78	11	5,85	24	57,14
	Ravan	185	50	34	68,00	26	14,05	12	35,29
	Sibinj	2574	945	700	74,07	47	1,83	348	49,71
	Slobodnica	1592	608	417	68,59	24	1,51	199	47,72
	Završje	379	136	103	75,74	14	3,69	50	48,54
Slavonski Brod	Brodski Varoš	2221	882	631	71,54	16	0,72	367	58,16
	Podvinje	3749	1555	1010	64,95	23	0,61	511	50,59

Izvor: Popis stanovništva, 2003a; Popis stanovništva, 2003b; Popis stanovništva, 2003c

Prilog 2. Stanovništva staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi 2001. godine

JLS	Naselje	Ukupno	Bez škole		Nezavršena osnovna škola		Osnovna škola		Srednja škola		Tercijarno obrazovanje		Nepoznato	
			Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Središnje naselja														
Slavonski Brod	Slavonski Brod	47674	1960	4,11	5114	10,73	10000	20,98	24589	51,58	5745	12,05	266	0,56
Okolica														
Bebrina	Bebrina	378	18	4,76	105	27,78	107	28,31	135	35,71	12	3,17	1	0,26
	Dubočac	233	20	8,58	84	36,05	69	29,61	57	24,46	3	1,29	0	0,00
	Kaniža	617	45	7,29	190	30,79	191	30,96	178	28,85	11	1,78	2	0,32
	Zbjeg	389	31	7,97	109	28,02	144	37,02	92	23,65	13	3,34	0	0,00
Brodski Stupnik	Brodski Stupnik	1403	78	5,56	283	20,17	407	29,01	590	42,05	45	3,21	0	0,00
	Krajačiči	103	0	0,00	37	35,92	34	33,01	30	29,13	1	0,97	1	0,97
	Stari Slatnik	1168	88	7,53	210	17,98	275	23,54	540	46,23	49	4,20	6	0,51
Bukovlje	Bukovlje	1421	57	4,01	225	15,83	358	25,19	715	50,32	64	4,50	2	0,14
	Korduševci	131	2	1,53	48	36,64	35	26,72	44	33,59	1	0,76	1	0,76
	Vranovci	508	18	3,54	63	12,40	164	32,28	244	48,03	19	3,74	0	0,00
Donji Andrijevi	Donji Andrijevi	2321	150	6,46	359	15,47	733	31,58	949	40,89	124	5,34	6	0,26
	Staro Topolje	656	46	7,01	147	22,41	173	26,37	274	41,77	15	2,29	1	0,15
Garčin	Bicko Selo	457	16	3,50	121	26,48	116	25,38	184	40,26	19	4,16	1	0,22
	Garčin	856	24	2,80	198	23,13	199	23,25	388	45,33	45	5,26	2	0,23
	Sapci	460	13	2,83	124	26,96	121	26,30	187	40,65	14	3,04	1	0,22
	Šušnjevi	219	12	5,48	79	36,07	48	21,92	74	33,79	5	2,28	1	0,46
	Trnjani	704	33	4,69	186	26,42	178	25,28	278	39,49	24	3,41	5	0,71
	Vrhovina	233	5	2,15	117	50,21	67	28,76	44	18,88	0	0,00	0	0,00
	Zadubravlje	792	23	2,90	196	24,75	204	25,76	344	43,43	18	2,27	7	0,88
Gornja Vrba	Donja Vrba	580	37	6,38	120	20,69	158	27,24	247	42,59	18	3,10	0	0,00
	Gornja Vrba	1386	106	7,65	204	14,72	393	28,35	639	46,10	37	2,67	7	0,51
Klakar	Klakar	222	5	2,25	69	31,08	47	21,17	90	40,54	11	4,95	0	0,00
	Rušćica	885	51	5,76	174	19,66	231	26,10	394	44,52	26	2,94	9	1,02
Oriovac	Pričac	103	2	1,94	32	31,07	43	41,75	25	24,27	1	0,97	0	0,00
	Živike	251	2	0,80	106	42,23	60	23,90	75	29,88	7	2,79	1	0,40
Podcrkavlje	Dubovik	78	0	0,00	21	26,92	34	43,59	23	29,49	0	0,00	0	0,00
	Grabarje	266	6	2,26	66	24,81	60	22,56	119	44,74	15	5,64	0	0,00
	Podcrkavlje	311	8	2,57	67	21,54	95	30,55	124	39,87	17	5,47	0	0,00
	Rastušje	232	2	0,86	77	33,19	47	20,26	100	43,10	6	2,59	0	0,00
	Tomica	368	10	2,72	80	21,74	88	23,91	170	46,20	20	5,43	0	0,00
Sibinj	Bartolovci	718	34	4,74	162	22,56	154	21,45	338	47,08	28	3,90	2	0,28
	Brčino	166	1	0,60	80	48,19	60	36,14	25	15,06	0	0,00	0	0,00
	Čelikovići	77	0	0,00	38	49,35	20	25,97	18	23,38	1	1,30	0	0,00
	Gornji Andrijevi	436	9	2,06	101	23,17	88	20,18	221	50,69	16	3,67	1	0,23
	Grgurevići	146	4	2,74	55	37,67	47	32,19	39	26,71	1	0,68	0	0,00
	Grizčići	125	6	4,80	38	30,40	43	34,40	35	28,00	3	2,40	0	0,00
	Gromačnik	505	17	3,37	95	18,81	135	26,73	225	44,55	33	6,53	0	0,00
	Jakačina Mala	159	2	1,26	80	50,31	41	25,79	35	22,01	1	0,63	0	0,00
	Ravan	127	2	1,57	40	31,50	51	40,16	32	25,20	2	1,57	0	0,00
	Sibinj	2035	111	5,45	346	17,00	526	25,85	937	46,04	110	5,41	5	0,25
	Slobodnica	1256	66	5,25	229	18,23	330	26,27	592	47,13	33	2,63	6	0,48
	Završje	296	12	4,05	77	26,01	71	23,99	130	43,92	6	2,03	0	0,00
Slavonski Brod	Brodski Varoš	1790	69	3,85	273	15,25	405	22,63	921	51,45	117	6,54	5	0,28
	Podvinje	2999	109	3,63	421	14,04	686	22,87	1516	50,55	226	7,54	41	1,37

Izvor: Popis stanovništva, 2003d

Prilog 3. Stanovništva staro 15 i više godina prema aktivnosti 2001. godine

JLS	Naselje	Ukupno	Zaposleni		Nezaposleni		Osobe s prihodom		Udržavano stanovništvo	
			Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Središnje naselja										
Slavonski Brod	Slavonski Brod	58642	17215	29,36	6993	11,92	14083	24,02	20351	34,70
Okolica										
Bebrina	Bebrina	521	163	31,29	16	3,07	114	21,88	228	43,76
	Dubočac	282	72	25,53	14	4,96	100	35,46	96	34,04
	Kaniža	824	240	29,13	80	9,71	145	17,60	359	43,57
	Zbjeg	510	175	34,31	40	7,84	100	19,61	195	38,24
Brodski Stupnik	Brodski Stupnik	1772	514	29,01	130	7,34	416	23,48	712	40,18
	Krajačiči	133	25	18,80	13	9,77	31	23,31	64	48,12
	Stari Slatinik	1495	411	27,49	163	10,90	326	21,81	595	39,80
Bukovlje	Bukovlje	1858	487	26,21	240	12,92	345	18,57	786	42,30
	Korduševci	160	50	31,25	12	7,50	38	23,75	60	37,50
	Vranovci	644	191	29,66	66	10,25	132	20,50	255	39,60
Donji Andrijevci	Donji Andrijevci	2973	851	28,62	243	8,17	610	20,52	1269	42,68
	Staro Topolje	825	192	23,27	71	8,61	194	23,52	368	44,61
Garčin	Bicko Selo	568	159	27,99	50	8,80	126	22,18	233	41,02
	Garčin	1039	307	29,55	91	8,76	264	25,41	377	36,28
	Sapci	566	160	28,27	39	6,89	120	21,20	247	43,64
	Šušnjevci	266	54	20,30	33	12,41	88	33,08	91	34,21
	Trnjani	857	224	26,14	95	11,09	183	21,35	355	41,42
	Vrhovina	302	44	14,57	36	11,92	81	26,82	141	46,69
	Zadubravlje	988	250	25,30	113	11,44	222	22,47	403	40,79
Gornja Vrba	Donja Vrba	745	329	44,16	38	5,10	125	16,78	253	33,96
	Gornja Vrba	1814	700	38,59	130	7,17	318	17,53	666	36,71
Klakar	Klakar	290	105	36,21	17	5,86	47	16,21	121	41,72
	Rušćica	1145	421	36,77	80	6,99	169	14,76	475	41,48
Oriovac	Pričac	132	25	18,94	21	15,91	29	21,97	57	43,18
	Živike	308	90	29,22	24	7,79	73	23,70	121	39,29
Podcrkavlje	Dubovik	99	24	24,24	2	2,02	62	62,63	11	11,11
	Grabarje	341	102	29,91	37	10,85	76	22,29	126	36,95
	Podcrkavlje	392	117	29,85	50	12,76	109	27,81	116	29,59
	Rastušje	279	72	25,81	34	12,19	64	22,94	109	39,07
	Tomica	455	140	30,77	32	7,03	92	20,22	191	41,98
Sibinj	Bartolovci	874	264	30,21	93	10,64	196	22,43	321	36,73
	Brčino	207	40	19,32	22	10,63	52	25,12	93	44,93
	Čelikovići	95	20	21,05	11	11,58	25	26,32	39	41,05
	Gornji Andrijevci	521	150	28,79	56	10,75	144	27,64	171	32,82
	Grgurevići	175	36	20,57	14	8,00	59	33,71	66	37,71
	Grižići	149	42	28,19	17	11,41	30	20,13	60	40,27
	Gromačnik	610	139	22,79	79	12,95	151	24,75	241	39,51
	Jakačina Mala	188	42	22,34	12	6,38	62	32,98	72	38,30
	Ravan	185	34	18,38	16	8,65	34	18,38	101	54,59
	Sibinj	2574	700	27,20	245	9,52	546	21,21	1083	42,07
	Slobodnica	1592	417	26,19	191	12,00	336	21,11	648	40,70
	Završje	379	103	27,18	33	8,71	85	22,43	158	41,69
	Slavonski Brod	Brodski Varoš	2221	631	28,41	251	11,30	474	21,34	865
Podvinje		3749	1010	26,94	545	14,54	831	22,17	1363	36,36

Izvor: Popis stanovništva, 2003b

Prilog 4. Stanovništva staro 15 i više godina prema aktivnosti 2011. godine

JLS	Naselje	Ukupno	Zaposleni		Nezaposleni		Ekonomski neaktivni		Nepoznato	
			Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Središnje naselja										
Slavonski Brod	Slavonski Brod	44796	15984	35,68	4915	10,97	23874	53,29	23	0,05
Okolica										
Bebrina	Bebrina	400	138	34,50	40	10,00	222	55,50	0	0,00
	Dubočac	177	50	28,25	15	8,47	112	63,28	0	0,00
	Kaniža	618	202	32,69	94	15,21	322	52,10	0	0,00
	Zbjeg	344	138	40,12	28	8,14	178	51,74	0	0,00
Brodski Stupnik	Brodski Stupnik	1322	449	33,96	76	5,75	797	60,29	0	0,00
	Krajačiči	94	21	22,34	11	11,70	62	65,96	0	0,00
	Stari Slatinik	1058	316	29,87	136	12,85	606	57,28	0	0,00
Bukovlje	Bukovlje	1592	556	34,92	193	12,12	843	52,95	0	0,00
	Korduševci	133	49	36,84	11	8,27	73	54,89	0	0,00
	Vranovci	534	172	32,21	57	10,67	305	57,12	0	0,00
Donji Andrijevci	Donji Andrijevci	2083	676	32,45	206	9,89	1201	57,66	0	0,00
	Staro Topolje	609	201	33,00	76	12,48	332	54,52	0	0,00
Garčin	Bicko Selo	427	148	34,66	24	5,62	255	59,72	0	0,00
	Garčin	775	251	32,39	73	9,42	451	58,19	0	0,00
	Sapci	412	147	35,68	45	10,92	220	53,40	0	0,00
	Šušnjevci	204	63	30,88	31	15,20	110	53,92	0	0,00
	Trnjani	659	179	27,16	66	10,02	414	62,82	0	0,00
	Vrhovina	224	33	14,73	22	9,82	169	75,45	0	0,00
	Zadubravlje	762	239	31,36	96	12,60	427	56,04	0	0,00
Gornja Vrba	Donja Vrba	500	157	31,40	56	11,20	287	57,40	0	0,00
	Gornja Vrba	1499	484	32,29	189	12,61	826	55,10	0	0,00
Klakar	Klakar	225	77	34,22	17	7,56	131	58,22	0	0,00
	Rušćica	943	335	35,52	139	14,74	469	49,73	0	0,00
Oriovac	Pričac	82	22	26,83	15	18,29	45	54,88	0	0,00
	Živike	197	70	35,53	22	11,17	105	53,30	0	0,00
Podcrkavlje	Dubovik	70	28	40,00	5	7,14	37	52,86	0	0,00
	Grabarje	236	80	33,90	32	13,56	124	52,54	0	0,00
	Podcrkavlje	335	114	34,03	41	12,24	180	53,73	0	0,00
	Rastušje	236	80	33,90	38	16,10	118	50,00	0	0,00
	Tomica	417	145	34,77	54	12,95	218	52,28	0	0,00
Sibinj	Bartolovci	627	189	30,14	85	13,56	353	56,30	0	0,00
	Brčino	140	34	24,29	21	15,00	85	60,71	0	0,00
	Čelikovići	57	12	21,05	9	15,79	36	63,16	0	0,00
	Gornji Andrijevci	398	133	33,42	41	10,30	224	56,28	0	0,00
	Grgurevići	112	25	22,32	13	11,61	74	66,07	0	0,00
	Grižići	100	19	19,00	13	13,00	68	68,00	0	0,00
	Gromačnik	469	142	30,28	46	9,81	281	59,91	0	0,00
	Jakačina Mala	130	35	26,92	13	10,00	82	63,08	0	0,00
	Ravan	126	31	24,60	9	7,14	86	68,25	0	0,00
	Sibinj	2012	672	33,40	181	9,00	1159	57,60	0	0,00
	Slobodnica	1279	398	31,12	159	12,43	722	56,45	0	0,00
	Završje	293	104	35,49	18	6,14	171	58,36	0	0,00
Slavonski Brod	Brodski Varoš	1690	598	35,38	214	12,66	878	51,95	0	0,00
	Podvinje	2966	959	32,33	371	12,51	1636	55,16	0	0,00

Izvor: Popis stanovništva, 2013b

Prilog 5. Zaposleni prema sektoru djelatnosti 2001. godine

JLS	Naselje	Ukupno	Primarni sektor		Sekundarni sektor		Tercijarni sektor		Na radu u inozemstvu		Nepoznata djelatnost	
			Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Središnje naselja												
Slavonski Brod	Slavonski Brod	17215	223	1,30	4616	26,81	10109	58,72	2130	12,37	137	0,80
Okolica												
Bebrina	Bebrina	163	60	36,81	34	20,86	55	33,74	12,00	7,36	2	1,23
	Dubočac	72	24	33,33	15	20,83	17	23,61	15,00	20,83	1	1,39
	Kaniža	240	97	40,42	59	24,58	49	20,42	29,00	12,08	6	2,50
	Zbjeg	175	70	40,00	37	21,14	37	21,14	21,00	12,00	10	5,71
Brodski Stupnik	Brodski Stupnik	514	59	11,48	213	41,44	187	36,38	50,00	9,73	5	0,97
	Krajačići	25	4	16,00	8	32,00	9	36,00	4,00	16,00	0	0,00
	Stari Slatinik	411	27	6,57	144	35,04	170	41,36	65,00	15,82	5	1,22
Bukovlje	Bukovlje	487	12	2,46	131	26,90	247	50,72	93,00	19,10	4	0,82
	Korduševci	50	24	48,00	10	20,00	15	30,00	1,00	2,00	0	0,00
	Vranovci	191	14	7,33	80	41,88	68	35,60	29,00	15,18	0	0,00
Donji Andrijevi	Donji Andrijevi	851	90	10,58	299	35,14	355	41,72	97,00	11,40	10	1,18
	Staro Topolje	192	7	3,65	82	42,71	75	39,06	23,00	11,98	5	2,60
Garčin	Bicko Selo	159	14	8,81	51	32,08	70	44,03	22,00	13,84	2	1,26
	Garčin	307	35	11,40	85	27,69	130	42,35	53,00	17,26	4	1,30
	Sapci	160	6	3,75	62	38,75	66	41,25	26,00	16,25	0	0,00
	Šušnjevi	54	19	35,19	11	20,37	20	37,04	3,00	5,56	1	1,85
	Trnjani	224	59	26,34	44	19,64	55	24,55	58,00	25,89	8	3,57
	Vrhovina	44	12	27,27	14	31,82	13	29,55	4,00	9,09	1	2,27
	Zadubravlje	250	16	6,40	65	26,00	130	52,00	32,00	12,80	7	2,80
Gornja Vrba	Donja Vrba	329	110	33,43	70	21,28	101	30,70	47,00	14,29	1	0,30
	Gornja Vrba	700	159	22,71	225	32,14	217	31,00	89,00	12,71	10	1,43
Klakar	Klakar	105	34	32,38	13	12,38	51	48,57	6,00	5,71	1	0,95
	Rušćica	421	87	20,67	129	30,64	170	40,38	34,00	8,08	1	0,24
Oriovac	Pričac	25	3	12,00	13	52,00	9	36,00	0,00	0,00	0	0,00
	Živike	90	28	31,11	22	24,44	23	25,56	14,00	15,56	3	3,33
Podcrkavlje	Dubovik	24	8	33,33	8	33,33	8	33,33	0,00	0,00	0	0,00
	Grabarje	102	3	2,94	26	25,49	59	57,84	13,00	12,75	1	0,98
	Podcrkavlje	117	20	17,09	30	25,64	64	54,70	2,00	1,71	1	0,85
	Rastušje	72	14	19,44	11	15,28	43	59,72	4,00	5,56	0	0,00
	Tomica	140	23	16,43	39	27,86	70	50,00	8,00	5,71	0	0,00
Sibinj	Bartolovci	264	10	3,79	89	33,71	117	44,32	48,00	18,18	0	0,00
	Brčino	40	16	40,00	14	35,00	9	22,50	1,00	2,50	0	0,00
	Čelikovići	20	5	25,00	9	45,00	5	25,00	0,00	0,00	1	5,00
	Gornji Andrijevi	150	7	4,67	64	42,67	70	46,67	8,00	5,33	1	0,67
	Grgurevići	36	10	27,78	13	36,11	13	36,11	0,00	0,00	0	0,00
	Grizići	42	7	16,67	19	45,24	11	26,19	5,00	11,90	0	0,00
	Gromačnik	139	4	2,88	53	38,13	73	52,52	9,00	6,47	0	0,00
	Jakačina Mala	42	6	14,29	28	66,67	8	19,05	0,00	0,00	0	0,00
	Ravan	34	7	20,59	8	23,53	17	50,00	2,00	5,88	0	0,00
	Sibinj	700	28	4,00	222	31,71	374	53,43	72,00	10,29	4	0,57
	Slobodnica	417	14	3,36	162	38,85	198	47,48	40,00	9,59	3	0,72
Završje	103	4	3,88	33	32,04	45	43,69	20,00	19,42	1	0,97	
Slavonski Brod	Brodski Varoš	631	15	2,38	164	25,99	355	56,26	93,00	14,74	4	0,63
	Podvinje	1010	9	0,89	275	27,23	523	51,78	181,00	17,92	22	2,18

Izvor: Popis stanovništva, 2003e